

homo ante audacissimus, et in sua perfidia obfirmatissimus, mutaret repente animum erroresque suos damnaret. Amplissimam hanc victoriam aliis atque aliis palmis vir sanctissimus cumulavit, qua sermonibus, qua scriptis suis, cum esset episcopus Signinus, virtuteque pastorali divinitus instructus, hæreticos, schismaticos, Simoniacos aggressus, nulli eos consistere patiebatur, donec ad Ecclesiæ catholicæ sinum confugerent, ubi et sacrorum dogmatum integritatem addicerent, et pacis concordiaque amori studerent, et legum custodiam tenerent. Hæc cum recolo, lectissime princeps, viderè videre exultantem animum tuum, qui ad omnem religionem ac pietatem formatus, lætari profecto, audiens a sanctissimis et doctissimis episcopis tua in dominatione ortis Ecclesiam semper esse defensam, eliminatos errores, sancta Jesu Christi dogmata populis tuis tradita, et alias etiam in regiones propagata. Lætari, inquam, quod nihil felicius, nihilque jucundius regibus atque principibus contingere potest, quam quod suo in regno floreat Christiana religio, illæsum a pravis opinionibus servetur depositum fidei, et perfecta concordia sacerdotum inter et regnum stabilis perseveret. Hæc te sentire, hæc te in votis habere, cum ab ore tuo, non sine maxima jucunditate percoperim, tuaque gesta ad hoc unum pertingere videantur; enixas preces ad te effundere non dubitavi, ut S. Brunonis opera a me collecta, ineditis scriptis aucta, adnotationibus illustrata, et suæ sinceritati restituta benigne complectaris, tuoque nomine ornari permittas. Vereor tamen exiguitatem meam haud satis dignitati ac sapientiæ tuæ responsuram; sed erit magnanimitatis tuæ veniam, quam exoro, mihi clementer impertiri; et hoc qualecunque obsequentis animi mei testimonium habere acceptum. Interim Deum O. M. deprecor atque obtestor, ut regem parentem tuum, et te, totamque regiam familiam diutissime sospites servet ad Christiani nominis gloriam, ad populorum tuorum felicitatem, ad Ecclesiæ catholicæ præsidium, ad scientiarum bonarumque artium incrementum.

Dabam Romæ ex collegio Nazareno Scholar. Piar. Kalend. Sextilibus anno D. 1789.

PROLEGOMENA IN S. BRUNONIS ASTENSIS OPERA.

PROLEGOMENON PRIMUM.

PROŒMIUM.

Absoluta sub auspiciis, magnaue auctoritate, ac beneficentia Pii VI pontificis O.M. operum S. Maximi episcopi Taurinensis editione, cui litterati omnes plauserunt, egeruntque grates quamplurimas sapientissimo pontifici, qui doctis tam præclari antistitis monumentis ornari Ecclesiam mandaverit; desiderium optimæ ejus voluntati obsequendi, et amor illustrandæ patriæ me impulit, ut alterius Pedemontani præsulis pervulgata scripta splendidiorem in lucem emitterem. Noveram equidem S. Brunonem Astensem Signiæ in Campania episcopum commentariorum in utrumque Testamentum, plurimorumque tractatum auctorem; sed vehementer dolebam tum interpretationes ejus in sacram Scripturam, tum lucubrationes alias parum feliciter editas huc usque obscuras jacere, atque neglectas. Quare operæ pretium duxi eas cum melioribus codicibus mss. conferre, et quicquid novi, vel perfectioris lectionis comperissem, addere, ut ad suam integritatem, et nativam præstantiam restitutæ reviviscant amplioremque æstimationem obtineant. Hanc igitur provinciam, arduam valde, et salebrosam alacriter aggressus sum, sperans rem me facturum gratissimam his qui sacris studiis delectantur, quique sancta religionis nostræ dogmata, atque ecclesiasticas traditiones a SS. Patribus, tanquam a purissimis fontibus haurire concupiscunt, si S.

A Brunonem expurgatum, illustratum, et ineditis scriptis auctum eis legendum præbeam.

CAPUT PRIMUM.

DE SCRIPTIS S. BRUNONIS ASTENSIS A MAURO MARCHE-
SIO MONACHO CASINENSIS EDITIS, DEQUE SCRIPTORUM
TESTIMONIIS.

In duo volumina Marchesius S. Brunonis opera distribuit, ediditque Venetiis apud Brentanos an. 1651. Horum primum comprehendit commentarios in quinque libros Moysi, in Psalterium, in Canticum canticorum, in Job, et in Apocalypsim. His præmittit collector dissertationem suam historicam de S. Brunone, deque ejus scriptis. Huic subsequitur disquisitio Philippi Malabaylæ monachi Cisterciensis, et congregationis S. Bernardi visitatoris *De ortu S. Brunonis, canonicatu, et recessu a Casinatis*. Tertio legitur Vita ejusdem sancti scripta a Petro Diacono bibliothecario Casinensi, lib. iv, cap. 34 chronici ejusdem cœnobii. Quartum locum tenet altera Vita S. episcopi ab anonymo, ut fertur, Signiensi canonico in quinque lectiones distributa. Hæc sunt documenta, quibus lectores suos de gestis, scriptisque S. Brunonis instruit editor prælaudatus. Alterum volumen continet 145 homilias, seu sacras conciones in Evangelia totius anni, sex libros Sententiarum, qui sunt sermones de diversis; præterea tractatus De incarnatione Domini, De sacrificio Azymi, De sacramentis, et ecclesiasticis ritibus, Vi-

tam S. Leonis papæ IX, cui additur responsio ad A. S. Brunonis, cum plura memoret ab aliis prorsus omissa.

quæstionem : *Cur corruptus status Ecclesiæ*. Insuper eodem in volumine habentur compendium Vita S. Petri Anagninæ episcopi, et epistolæ duæ, una ad Petrum episcopum Portuensem, altera ad Paschalem II pontificem.

Sed alia plura exarasse Brunonem constat ex catalogo scriptorum ecclesiasticorum, quorum testimonia suo loco subjiciemus. Petrus Diaconus nuper laudatus primus fuit, qui de eo scripsit, lib. xxxiv De viris illustribus Casinensibus, eumque insignissimum, et splendidissimum Ecclesiæ defensorem, et doctorem appellavit. Post eum de eodem S. episcopo Signiensi egerunt Sixtus Senensis, Cæsar cardinalis Baronius, Robertus cardinalis Bellarminus, Natalis Alexander, Ferdinandus Ughellius, Aubertus Miræus, Joan. Albertus Fabricius, Antonius Possevinus, Theophilus Raynaudus, Philippus Labbeus, Jacobus de Long, Guillelmus Caveius, Casimirus Oudinus, Joannes Mabillonius, Franciscus Combefisius, Ludovicus Elies Dupinius, Augustinus Calmetus, Remigius Ceillerius, Dominicus Maria Mansius in notis ad bibl. Fabricii M. et J. Latinitatis, Joannes Marius in adnotat. ad Petrum Diaconum De viris illustribus, Joannes M. comes Mazzuchellius, omnes tandem scriptores Casinenses, quos si recenserem, nimis longus essem.

CAPUT II.

DE DISCREPANTIA SCRIPTORUM IN ADNOTANDIS BRUNONIS OPERIBUS.

Dissentiunt autem inter se prælaudati auctores in eodem censu operum S. Brunonis describendo; cum alii plura, alii pauciora ei tribuant. Aliqui non vulgata quædam memorant, quidam nonnulla ei auferunt, aliaque falso supponunt. Scripta vero, quæ omnium suffragiis Brunoni Astensi conceduntur, sunt expositiones in Pentateuchum, in psalmos, in Job, in Canticum canticorum, et in Apocalypsim. Habetur etiam auctor plurimarum homiliarum in Evangelia, et sermonum, sicut aliquorum tractatum, cum de his expressam mentionem faciat Petrus Diaconus, ejusque sacras conciones suis subtilis describat. Verum non satis diligenter adnotata sunt a Petro Diacono singula Brunonis opera; omittit enim commentarium in Isaiam, cujus ipse in præfatione ad Apocalypsim meminit; item expositiones siluit in libros Josue, Judith, et Regum ab aliis eidem commentatori attributas. Silentio etiam præterivit præclaram illustrationem in quatuor Evangelia, sicut parabolam Salomonis De muliere forte a Brunone interpretatam. Jacobus equidem le Long fere omnes hujusmodi commentarios in elencho opp. S. Brunonis descripsit, ejusque expositionem in quatuor Evangelia testimonio duorum codicum confirmavit; quorum unus est Bibl. S. Victoris Parisiensis, alter bibl. Regii Athænei Taurinensis, quod etiam admonet comes Mazzuchellius. Diligentior etiam fuit Remigius Ceillerius congr. S. Mauri mouachus in catalogo scriptorum

CAPUT III.

DE CODICIBUS MSS., QUIBUS NOVA OPP. S. BRUNONIS EDITIO INSTAURATUR.

Non ausus essem Venetæ editionis S. Brunonis emendationem suscipere, nisi lectione, collationeque optimorum codicum mihi constitisset, eam expurgari, suppleri, perficique posse. Et quidem cum in feriis autumnalibus anno 1785, hac de causa Florentiam me contulisset, primas curas impendi in comparanda lectione V librorum Moysi, qua usûs est Bruno cum insigni codice biblico olim monasterii S. Salvatoris montis Amiatæ ordinis Cisterciensis in agro Senensi jam ab anno præcedenti in bibl. Medicæ Laurentianam translato. Hoc de codice clariss. canonicus Angelus M. Bandinius Reg. bibl. præfectus eruditissimam descriptionem in Ephemeridis Florentinis statim publicavit, pluraque de ejus præstantia, et antiquitate disseruit, quæ ego breviter contraham. ut quanti faciendum sit venerabile illud sac. Scripturæ monumentum magis magisque innotescat. Volumen istud ingentis molis est membranaceum in folio grandiori, quadratis characteribus Romanis nitidissimo exaratum, optimeque asservatum, ejusque ætustas a vi Domini sæculo repetitur, cum ex epigraphe ab aliquo S. Gregorii M. discipulo exscriptum arguatur. Continet autem libros omnes utriusque Testamenti, cujus variantes lectiones adnotabimus. Differt autem in capitum divisione, quod, ut eruditissimus Joseph M. Blanchinius admonet, et clariss. Petrus Lazzarius in præf. ad comment. Brunonis in Evangelia, apud veteres bibliographos usitatum comperimus. Nemo huc usque in dubium vertit S. Brunonem Signiensem episcopum expositionem in Pentateuchum egisse, cum ipse sua in prolusione fateatur, rogatu Petræ Anagninæ episcopi opus illud elaborasse, de quo etiam testimonium perhibent plures mss. codices vel XII sæculi, in quo floruit S. Bruno, vel sequentis XIII. Primum codicem, quem ego ipse cum editione Venetæ comparavi mihi suppeditavit supra memoratus canonicus Angelus M. Bandinius, et est membranaceus in fol. minor. olim. bibl. S. Crucis Minor. in Laurent. Medic. translatus, et exstat in Plut. IX, p. S. in cujus epigraphe legitur : *Incipit expositio venerabilis Brunonis Signiensis episcopi*; qui codex omnimodam præ se fert integritatem, atque ex eo plura decerpsi ad corrigendam, suppleendamque Marchesii editionem valde opportuna. Duo pariter codices Casinenses mihi perutilis fuere, quorum alter sign. n. 195, alias 366. sec. XII, alter sign. n. 619, sec. XIII, uterque membranaceus in fol. characteribus Romano descriptus. Ex his copiosam segetem pro restauranda, perficiendaque in novis formis. Brunonis expositione in Pentateuchum, mihi liberaliter morem gerens collegit cultissimus D. Thomas Capomatius insignis illius cœnobii modernus præsul, ac præcipue magni habendam censeo aliam fere ex in-

doctrina, et perspicuitate longe excellit commentarium a Marchesio editum. Ad horum confirmationem codices tres bibl. Regiæ Parisien. sign. numm. 2505, 2506, 2507, commemorabo, qui Brunonis episcopi nomen in fronte deferunt.

Haud minus sollicite codices exquisivi pro confirmanda, et illustranda Expositione A. N. in librum Job; verum et si plures adiverim bibliothecas, ut cum veteribus mss. libris hoc opus conferrem, sola bibliotheca Ghisiana non inutilem reddidit sollicitudinem meam, cum in ea præclarum codicem adinvenirem talibus notis exornatum, ut sufficere possit pro multis. Fuit enim codex iste recognitus a doctissimo Jacobo Sirimundo cum alio codice bibl. Reg. Parisiensis, quod sua manu in fronte adnotavit, donoque misit an. 1638, ad eminentissimum cardinalem Fabium Ghisium, qui deinde creatus Romanus pontifex Alexander VII appellatus est. Codex hic membranaceus sæc. XIV, in fol. minori nitidissime descriptus S. Brunonis Signiensis episcopi nomine exornatur, ex quo nonnulla in meum exemplar induxi. Paucis nunc egi de commentario in Job; cum alia dicturus sim in præliminari admonitione. Expositio in psalms imperfecta, multisque defectibus laborans a Marchesio edita, requirebat, ut nihil omitterem, quod ad ejus correctionem, et integritatem conduceret. Sed contra expectationem nec in Vaticana, nec in Casinensi bibliothecis reperti fuere codices hujusmodi commentarium continentes; sed vices eorum suppleverunt codices duo multo in pretio habendi; alter Vallicellanus, alter Ghisianus. Ex primo consecutus sum expositionem, quæ deest in Marchesio a psalmo LIX ad ps. LXIV, a ps. etiam LXXVII usque ad ps. LXXXII, et mediam expositionis partem psalmi LXX. Eædem lacunæ in cod. Ghisiano reperiuntur; attamen valde mihi utilis fuit, cum emendatissimus sit, et aliquibus in locis cod. Vallicellano præstantior. Alias insuper additiones ab utroque codice acquisivi, tam pro emendatione lectionis psalms, quam pro recta eorum interpretatione, quibus constabit Marchesium mendosis, interpolatisque mss. usum fuisse. Codices autem Vallicellanus, et Ghisianus, qui membranacei sunt, in folio, et sæc. XIII a tribus codicibus bibl. Reg. Paris. sign. numm. 2508, 2509 et 2902, confirmantur, sicuti a duobus aliis bibl. Rom. S. Crucis in Jerusalem, imperfectis quidem, sed S. Brunonis episcopi Signiensis nomen ferentibus. Neque omnium mentionem facere de cod. bibl. Med. Laurentiano, quem pro brevitate temporis, quo mihi licuit Florentiæ moram facere, aliosque codices consulere volui, ut inferius dicam, vix delibavi, aliqua tamen ab eo accepi, cæteris adnotationibus addenda.

Diutius immorari me oportet in statuenda interpretatione super Canticum canticorum, quæ sublata omni controversiâ, Brunoni nostro ascribi debeat. Ex quo Marchesius inter opera Signiensis episcopi expositionem illam in Canticum canticorum publicavit, magna orta est disceptatio Benedictinos scri-

ptores inter, et Dominicanos. Comperta est eruditissimis viris inveterata opinio, D. Thomam Aquinatem, cum in monasterio Cisterciensi Fossæ Novæ decumberet, monachorum illorum precibus Canticum canticorum explanasse, cujus commentarius inter opera ejusdem sancti doctoris jussu S. Pii V Romæ edita a. 1570 insertus fuit, iterumque recusus in altera editione Veneta apud Galterium anno 1745, tom. XII. Illis in publicum deductis, cum palam fieret Marchesii suppositio, qui scilicet Brunoni Astensi tribuerat, quod S. Thomæ Aquinati germanum opus aserebatur, partes ejus cepit Angelus de Nuce auctor Benedictinus in notis ad chronicon Casinense lib. IV, cap. 31. Invenitur præcipue auctoritati duorum codicum Casinensium, quorum alterum vetustissimum dicit, et ornatum epigraphe: *Brunonis in Canticum canticorum*, alterum recentiore fatetur sæc. nempe XIV, cujus in fronte adnotatum est: *continet Expositionem S. Brunonis in Canticum canticorum*. Erasmus etiam Gattula in Republica litteraria satis notus Marchesii, et Nucei opinionis defensorem se fecit in Historia Casinensi sæculi VII, p. 383 et seq., contenditque S. Brunonem Signiæ episcopum commentarii illius parentem agnosendum. Cum hujusmodi controversia penderet adhuc ex typographio Joan., Bapt. Pasqualis Veneti an. 1750, prædiere dissertationes clarissimi viri Joan. Francisci de Rubeis O. P. *De gestis, et scriptis, et doctrina S. Thomæ Aquinati*. In his ad veritatem revocat momenta scriptorum Benedictinorum, qui satis tutam suam sententiam arbitrantur; et invicte probat, neque S. Brunonem Astensem, neque D. Thomam interpretationi illi operam dedisse. Observat enim maximam codd. mss. diversitatem, cum aliqui, ut antiquissimus Fabrianensis, Aymoni Alberstatensi, alii Remigio Antissiodorensi, alii etiam Cassiodorio laudem hujus operis tribuant; in hac tanta mss. Codd. discrepantia, nihil certi statui posse affirmat. Apparuerat ante studio eruditissimi Joannis Garetii congreg. S. Mauri Rotomagi, an. 1679, renovata operum Cassiodorii editio, in qua juxta plurimorum opinionem commentarium in Canticum canticorum sub ejus nomine vulgatum ei ascribit. Sed in præfatione multis rationum momentis probat opus illud Cassiodorio haud esse nuncupandum. Horum primum est, quod diversis in locis affertur S. Gregorius M., præsertim super Evangelia, cujus illustrationem non egit, nisi postquam summus pontifex creatus est, quod contigit anno 590, quo jam ad minus anni 17, effluerant a morte Cassiodorii, non amplius supersistis inter vivos an. 575. Secundo, hic commentarius in sacrum epithalamium a Cassiodorii stilo, et forma scribendi plurimum differt. Tertio, de hoc tractatu ne verbum quidem habet idem Cassiodorius in præfatione ad librum De orthographia, ubi libros omnes a se exaratos recenset. Quarto, sacræ Scripturæ lectio non est juxta vulgatam translationem, qua prælaudatus commentator semper usus videtur in cæteris suis scriptis. Tandem opinatur Garetius

commentarium hunc, compendium, et epitomem A esse amplioris tractatus super eundem librum Cantici canticorum, qui sub nomine S. Isidori Hispalensis fertur in vulgus. In hac tanta opinionum diversitate Bruno noster laude expositionis in sacrum epithalamium caruisset, quamvis ipse apertissimis verbis illam egisse fateatur. *Canonicis Senensibus*, ait in præf. ad comment. super Apocalypsim, cum quibus et ipse qualiscunque canonicus vicitabam, *Cantica canticorum, pro ut potui, exposui*; nisi clarissimus Joannes Lamius in catalogo codd. mss. bibl. Riccardianæ descripsisset volumen, in quo exstat hujusmodi Brunonis explanatio, atque de ea etiam specimen dedisset. Hoc de codice mentionem faciunt doctissimus Dominicus M. Mansius in notis ad Fabricii bibliothecam, et Remigius Ceillierius tom. XXI, B p. 101 *Histor. sac. Script.* Eo autem tempore, quo, ut dixi, Florentiæ versabar, humanissimus Riccardianæ bibl. præfectus Franciscus Fontanius hunc præclarum codicem mihi concessit, non tam ut consulerem, sed ut exemplar ab eo educerem; de quo hæc subjiciam. Imprimis est membranaceus in fol. minori signat. n. vi Plut. K. ordin. III, atque in fronte legitur, codicem illum, clariss. Benedictum Varchium Flor. *Histor.* possedisse. Nitidissime exaratus inspicitur, et ad sæc. XIII referendus. Secundo, continet collectionem plurium commentariorum super eundem librum, qui ita describuntur. 1. *Translatio de tractatu Origenis in epithalamicis auctore S. Hieronymo.* 2. *Expositio in Canticis canticorum auctore Origene, et interprete Rufino presbytero.* 3. *Expositio B. Ambrosii episcopi super Cantica canticorum ex libris ejus collecta.* 4. *Expositio in Canticis canticorum, auctore S. Gregorio papa.* 5. *Expositio de muliere forte, auctore domno Brunone Signino episcopo.* 6. *Expositio in Cantica canticorum auctore eodem.* 7. *Epistolæ quatuor auctore eodem.* Cum igitur pateat collectoris mentem fuisse præcipuos divini epithalamii commentatores uno volumine complecti, non est ambigendum eum S. Brunonem nostrum veram illius expositionis parentem novisse. Idem etiam scribendi genus Brunonis proprium, et carmina diversi generis juxta illius ætatis gustum, quibus auctor speciosiora divini sponsi, et sponsæ colloquia complexus est, certum argumentum præbent, et hunc commentarium Brunonem scripsisse.

Hæc sunt ergo opera S. Brunonis Astensis, quæ hoc in primo volumine continentur; scilicet Expositiones in Pentateuchum, in librum Job, in Psalmos, et in Cantica canticorum, cui præmittitur explanatio parabolæ De muliere forte; utraque inedita. Quæ supersunt ejusdem scriptoris opera, pro secundo volumine reservamus, quod quam primum in lucem emittere Deo dante vitam, speramus; et de his quidquid præmonendum erit satis lectoribus faciemus.

CAPUT IV.

DE SCRIPTIS S. BRUNONIS DEPERDITIS.

Inter scripta S. Signiensi episcopi, quæ doleamus amissa, præcipue commemoranda est Explanatio ejus in Isaiam prophetam, de qua hæc verbis testimonium præbet in præfatione ad Expositionem super Apocalypsim. *Ante hanc, inquit, prophetarum nobilissimum Isaiam, rogatu Damiani venerabilis abbatis, satis compendiose, dilucideque disserui.* Quid vero pro eo commentario obtinendo egerim, dicam. Legeram, apud Jacobum le Long, manuscriptam illud existere apud Carthusianos S. Bartholomæi ad Anagninam. Non Anagninæ, sed Trisulti non longe ab Aletrio exstat cœnobium illud Carthusianorum. Desiderio igitur incensus pretiosi illius monumenti acquirendi, collegam meum Clementem Porrum in collegio Aletrino rethoricæ professorem rogavi, ut ad monasterium Trisulti se conferret, atque bibliothecæ codices mss. recognosceret. Morem mihi gessit eximius ille vir, sed infructuoso prorsus itinere. Rescripsit enim mihi XVI Kal. Junii 1786, nullum omnino codicem illa in bibliotheca superesse; dictumque ei a seniore monacho, olim præsidem quemdam Neapolitanum Neapolim ad Carthusiam S. Martini omnia mss. volumina transtulisse. Hac de re sermonem habens cum spectatissimo præsule Dominico Coppola sac. congr. Rituum a secretis; ipse pro sua singulari comitate, studioque in omni ecclesiasticam eruditionem, mihi patrocinium suum pollicitus est, ut in codicibus mss. bibl. S. Martini C Expositio illa in Isaiam S. Brunonis inquireretur. Illam autem provinciam dedit D. advocato Xaverio Matthæio in litteraria republica notissimo. Amico monacho Carthusiano usus est Matthæius, qui mihi omisit, ut scriptum illud episcopi Signiensis e latris erueret; sed eruditus monachus nequiquamtempus, et labores insumpsit; quemadmodum factus est in epistola typis Neapolitanis anno sequenti edita, eidemque D. Xaverio Matthæio nuncupata; de qua alibi agendum erit. Interim cum ad plures amicos meos Brixinæ, Novariæ, Vercellis, Mutinæ, Mediolani, Casini commorantes litteras misissem, ut in bibliothecis, et archivis urbium illarum ea expositio in Isaiam detegeretur, omnium responsio affirmavit, incompertam esse, et deperditam reputari. D Me spe aliqua recreaverat Philippus Amedeus Millo eccl. metropol. Taurinensis canonicus, et in studiis sacris valde versatus, qui III Kal. Junii ejusdem anni 1786 mihi respondit, forsân commentarium S. Brunonis in Isaiam repertum iri Catanæ; cum Arnoldus Wion monachus Duacensis in opere, cui titulus *Lignum vitæ* lib. I c. 8 adnotet, se habuisse quidem ms. opera S. Brunonis inter quæ prælaudati commentarii meminit, sed codices illos, ait, amicitæ ergo dono dedisse D. Constantino monacho Benedictino Catanensi. Catanam missæ fuerunt litteræ, et quæsitum, an exstaret adhuc illa Brunonis expositio in Isaiam; sed responsum fuit D. abbati Casinensi Thomæ Capomatio a D. Philippo M. Hernandez monacho Idivus Decembribus an. 1786, mo-

nasterii illius bibliothecam multis refertam mss. A inter opera Ven. Bedæ edit. Basileæ per Joannem Hervigium an. 1563, tom. VII, col. 357, earum Signiensem episcopum auctorem dicere, quamvis nonnulla ei faveant testimonia, non audeo. Plurimum apud aliquos valeret auctoritas anonymi scriptoris Signiensis Vitæ S. Brunonis, qui inter ejus opera Expositionem quamdam in libros Regum recensuit, his verbis: *Non solum quinque libros Moysi spiritualiter exposuit, verum etiam Psalterium, Isaiam prophetam, Regum libros, Job quoque, etc.* Nec levis momenti haberi poterit suffragium doctissimi cardinalis Sirleti, a quo cum de mandato Gregorii XIII anno 1584 approbatæ fuerint lectiones propriæ S. Brunonis recitandæ in secundo nocturno die festivo ejusdem sancti, et in eis fiat mentio de commentario ejus in libros Regum, non sine maturo hujusce rei judicio id Sirletum asseruisse nemo dubitabit. His accedunt suffragia Jacobi le Long, Augustini Calmeti, et aliorum, qui valde probabilem hanc sententiam reddunt; sed nisi potiora affulgeant argumenta, semper licitum erit cuique dubitare, Brunoni an Bedæ opusculum illud sit ascribendum. Item dubiæ sunt plures sacræ conciones eidem S. episcopo attributæ.

CAPUT V.

DE SCRIPTIS DUBIIS S. BRUNONIS.

In codice Vallicellano C. XII, a quo exscriptimus Expositionem Brunonis super Psalmos, ejus nomine insignitum invenimus p. 125 opusculum, cujus titulus est: *Quæstiones super libros Regum*. Sed cum iisdem verbis, et titulus, et quæstiones illæ impressæ fuerint

PROLEGOMENON SECUNDUM.

CAPUT PRIMUM.

DE TRANSLATIONE SACRARUM SCRIPTURARUM QUA USUS EST S. BRUNO.

Jam diximus lectionem quinque librorum Moysi, ut habetur in Expositione a Marchesio edita in aliquibus vocibus differre a contextu antiquissimi codicis, olim monachorum Cisterciensium montis Amiatæ, qui est juxta versionem veteris Italiæ, ex interpretatione LXX virorum. Huic versioni conformantur reliqui sacrarum Scripturarum libri a Brunone interpretati. Sed aliter res se habet circa Psalterium, in cujus duplici translatione commentarios elucubrasset ipse testatur. *Cum adhuc adolescentulus essem, ait in præf. ad Psalterium, exposui Psalterium secundum aliam translationem, quæ videlicet translatio pluribus in locis tantum differt ab hac translatione, qua Romana utitur Ecclesia, ut nullo modo secundum illius expositionem hæc translatio intelligi possit.* Ex quo autem Petrus Diaconus Casinensis scripsit, primum Brunonis commentarium instructum fuisse super versionem ab Ecclesia Gallicana in usum receptam, opinati sunt aliqui eam esse, quam sub nomine Brunonis Herbipolensis vulgatam habemus, studio Joannis Cochlæi, quamque Lugdunenses typographi inseruerunt in tomum XVIII, pag. 65, bibl. Patrum. Hujusce sententiæ patroni permoti videntur: primum, quia translatio, quæ a Brunone Herbipolensi fertur illustrata, vere est secundum Gallicanæ Ecclesiæ lectionem, quam Valafridus Strabo De rebus ecclesiasticis cap. 25, asserit (refragante tamen Joanne Mabillone, qui de re liturgica

probat id serius contigisse) S. Gregorium Turonensem in Galliarum ecclesiis intulisse. Secundo, eos movet ætas utriusque Brunonis, nempe circa finem XI et initium XII sæculi; quamvis Bruno Herbipolensis aliquot annis ante Brunonem Signiensem ex hac vita migraverit. Tertio, multo magis illos persuadet ortus, et educatio Brunonis Herbipolensis, qui princeps natus, et educatus (patruelis enim fuit Conradi II imperatoris), vix credibilis est in eo talis, tantaque divinatorum librorum scientia, ut eos interpretari valuerit. Dissentit tamen ab eia Joannes Trithemius, qui Brunonem Herbipolensem plurimum commendans, ait: *Ex antiquorum Patrum scriptis pulchram expositionem totum in Psalterium egisse.* Hujusmodi testimonium a validissima ratione comprobatur; siquidem, quamvis commentarius ille brevis sit, et compendio similis, nihilominus succo plenæ, solidaque SS. Patrum doctrina interpretationes illæ videntur, ut non specimen studiosi adolescentis, sed diuturni laboris, consummatæque sapientiæ fructum præ se ferant. Firmior etiam redditur sententiæ hæc ex Joanne Cochlæo, qui in præf. ad idem Psalterium refert in bibliotheca ecclesiæ Herbipolensis asservari adhuc *librum hujusce commentarii tempore ejusdem auctoris, insigni scriptura sumptuose descriptum, et S. Hiliano Herbipolensis Ecclesiæ præcipuo patrono dicatum.* Editus autem fuit sancti Brunonis Herbipolensis episcopi commentarius in psalmos Norimbergæ, an. D. 1480, valdeque rara est hujusmodi editio. Cum autem tam gravis, tamque perspicua sint hæc rationum momenta, neminem hunc commentarium Brunoni Signiensi,

sed Herbigolensi adjudicaturum arbitramur. His exploratis de prima Brunonis nostri expositione in Psalmos, quam nondum e latebris erutam fatemur, in aliam, a Marchesio editam animadversiones nostras convertemus. Et quidem primo agendum erit de translatione; cum ab eodem Brunone habeamus commentarium illum elaborasse secundum translationem, qua Ecclesia Romana utebatur.

Dicimus ergo Psalterium Romanum, quod nunc etiam canitur in basilica S. Petri partem esse vetustissimæ versionis Bibliæ Latinæ traditæ ex versione ab Hebraico contextu in Græcam linguam a septuaginta Interpretibus; quæ versio vetus Itala, et communis, ac etiam vulgata appellabatur (1). Verum cum multa librariorum menda in illam translationem irrepererint, S. Damasus Romanus pontifex S. Hieronymo illam corrigendam dedit; quod eruditi homines contigisse putant anno 382, de quo ipse loquitur in præf. ad Psalterium. *Psalterium, inquit, Romæ dudum positus emendaram, et juxta LXX Interpretes, licet cursim, magna tamen ex parte correxeram.* Reversus autem Bethlehem Hieronymus, instantibus apud ipsum Paula, et Eustochio matrona Romænis, alteram edidit Psalterii emendationem; quod præcedens, ut idem ait, *rursus scriptorum vitio depravata legebatur; et plus antiquus error, quam nova emendatio valebat.* Hoc Hieronymi opus ad annum 390 referunt. Adhuc tertio de psalworum correctione benemeruit Hieronymus; tunc quando comparatis cum Græco contextu Hebraicis voluminibus, consultisque gentis illius doctioribus, perfectiorem Psalterii, aliorumque divinorum librorum lectionem reddidit. Hæc ut certa, firmataque Hieronymi auctoritate habenda sunt. At non æque exploratum est, utrum Psalterium Romanum, de quo agimus, desumptum fuerit ex prima emendatione facta sub Damaso, an ex secunda in secessu Bethlehemitico diligentius peracta. Ex duobus tamen momentis conici posse videtur Romanam Ecclesiam psalmos secundum priorem correctionem retinuisse. Primum, quia illud auctores omnes partem vetustissimæ Italæ fatentur. Alterum, quod Bruno noster ait, pluribus in locis translationem hanc differre ab altera translatione, quam juvenis adhuc illustravit; ut nullo modo secundum illius expositionem hæc translatio intelligi possit. Hæc differentia profecto constat, si Petri Diaconi, quam supra indicavimus, sententia admittatur, scribentis primam Brunonis expositionem psalmorum esse secundum lectionem Ecclesiæ Gallicanæ. Quæ autem sit hujusmodi lectio ex Psalterio discimus a Brunone Herbigolensi illustrato; ubi asteriscis, et obelis variantes lectiones ex contextu Hebraico, et ex Theodotionis versione adnotatæ sunt, quod actum fuerat a S. Hieronymo. Illis accedit Ven. Bedæ auctoritas, qui in præf. ad comment. in psalmos asserit, translationem in Galliis usitatam ex con-

(1) Vid. dissert. Antonii Martinetti De Psalt. Romano Romæ editam an. 1715, nec non opus eruditiss-

A textu Hebraico præcipue desumptam. Itali vero psalmos secundum LXX. Interpretes in Latinum red-ditos, et juxta secundam Hieronymianam emenda-tionem recitabant; præter quam Ecclesia Romana, et Mediolanensis, quæ antiquum Psalterium retinuerunt. Ex illa autem accuratiori emendatione prodire psalmi, qui in Vulgata Biblia leguntur; quique multis in vocibus, nominibus, et interpunctio-ne cum psalmis antiquioris translationis non concordant. Et quamvis S. Pius V universis Eccle-siis præcepisset, ut psalmos juxta emendatiorem lectionem recitarent, attamen Romanæ basilicæ Sancti Petri, atque Ecclesiæ Mediolanensi indulsit, ut antiquo Psalterio uterentur. Nec quidquam etiam immutatam est a pontificibus Sixto V et Clemente B VIII, ex quorum curis summopere commendandis post alteram divinorum librorum expletam emen-dationem, prodiit Biblia, ita in fronte inscripta: *Biblia sacra Vulgatæ editionis; Sixti V P. M., jussu recognita, et Clementis VIII auctoritate edita.* Cum igitur Brunoni nostro, ut ipse testatur, incertum esset, an aliquis alius expositioni psalmorum tantæ antiquitatis studuerit; e contra multos esse, qui de posteriori lectione meruerint, selectis aliarum di-vinarum litterarum auctoritatibus eam adornavit. Optime enim noverat commentarios Hilarii, Am-brosii, Augustini, Cassiodorii in psalmos, eorumque eruditionem plurimi facere ostendit; nihilominus dixit, sperare eos, qui utramque expositionem com-paraverint, non superfluum hanc alteram judica-turos. Rogatus igitur, ait in memorata præfat, *ab amicis meis, et præcipue a Peregrino venerabili ab-bate, dedi operam, ut hæc quoque sicut illa propriam haberet expositionem. Quam qui totam ex ordine dili-genter legerit; scio, non judicabit esse superfluum, facileque intelligere poterit, quanta distantia sit inter primam, et secundam hanc interpretationem.*

CAPUT II.

DE PSALMORUM INTERPRETATIONE.

Explorata huc usque Psalterii lectione, quam Bruno suis commentariis illustravit, de ratione suæ interpretationis modo agendum est. Versatissimus, ut erat sanctus episcopus in sanctarum Scripturarum scientia, non ignorabat quæ secundum litteram, et quæ secundum spiritum in figuris intelli-genda erant. Plura enim Israelitico populo præcepit Deus, quæ aliter intelligi nequeunt, id est omnino secundum litteram; plura etiam et gesta, et scripta sunt, quæ, ut inquit sanctus Augustinus, serm. 101 De temp., *typus et imago erant futurorum.* Quæ dixit Bruno in expositione cap. xxii in Job, pag. 262, col. 1, non esse quærendam allegoriam in his, quæ sensum ipsis verbis præcipue proferunt; et contra vitium esse, velle literaliter accipere, quæ in metaphoris, et allegoriis contexta exhibentur: *Non enim minus, inquit, vitium est, in his, quæ ad litteram intelligenda sunt, allegoriam quærere, quam simi præsulis, nunc S. R. E. cardinalis Stephanæ Bergiæ de Cruce Vaticana, cap. 7, pag. 60.*

ca, quæ allegorice intelligenda sunt, ad litteram tantum vel interpretari. Luculentius mentem suam S. Antistes aperit, quibusque regulis se conformare velit, declarat in comment. ad cap. vii lib. Numeri, pag. 177, col. 2. *Ibi, ait, allegoriam necessario esse quærendam, ubi littera jubet, vel quod inutile sit, et quod omnino caret ratione.* Quoties ergo sacræ Scripturæ aliqua jubent, quæ ex littera nihil utilitatis indicant, aut non patet ratio, cur hujusmodi mandata tradantur; ne verbum divinum frustra scriptum, aut otiosum habeatur pro metaphoris, et allegoriis accipienda sunt, sub quibus mysteria, et veritates aliquæ continentur. Plura enim ex. gr. in Levitico, et in Numeris a Deo præcipiuntur, quæ si quis ad litteræ sensum usurparet, nihil ad spirituales profectum tradi censeret; neque subest ratio, cur ita ordinata sint. Quid enim confert ad divinum cultum, quod aliquæ animalium species in sacrificiis Deo offerendis immolari jubeantur; aliorum vero immolatio interdicitur? Nisi quia non res, sed earum significationes voluit Deus, ut intelligerentur; et Judæi, quibus tanquam signa, et symbola data fuerant, ex propositis similitudinibus spirituales cognitiones eruerent. Quid vestimentorum summi sacerdotis tam accurata descriptio? Quid tam diversa, tamque pretiosa tabernaculi ornamenta? Quid tot ritus, et cærenoniæ in agni Paschalis sacrificio, in libaminibus, in oblationibus? Nulla alia ratio profecto reddi potest, quam quod illa omnia figuras, et similitudines exhiberent earum rerum, quæ novo in sæclere revelanda erant; cum divinus cultus, et vera religio, umbratili sublata, illuxisset. *Illæ igitur, ut cum Augustino loc. cit. loquar, in Judæis figurata, in nobis, gratia Dei donante, completa sunt.* Unum instar omnium proferam Brunonis commentarium super illa verba cap. ii Levitici, p. 123. c. 2. : *Anima cum obtulerit oblationem sacrificii Domino, simila erit hujus oblatio: fundetque super eam oleum, etc.* Hæc autem, inquit, simila de illo frumento facta est, de quo Salvator noster ait Joan. xii, 24 : *Nisi frumentum cadens in terram mortuum fuerit, ipsum solum manet; quod quidem Judæorum molis contritum (de quibus dicitur, molas leonum confringat Dominus) congrue Christi significat passionem.* Hanc autem anima offert, id est aliquis homo bonus, et spiritualis, et qui magis animæ, quam corporis sequitur voluntates; quoniam corde contrito, et spiritu contribulato Christi passionis recordatur. Fundit autem oleum desuper, Christi pietatem, et misericordiam admirans; qui dum a Judæis crucifigeretur, oleum tamen pietatis, et misericordiæ effundens a misericordia non cessabat. Ex his patet ratio vel methodus, qua suas interpretationes prosecutus est Bruno, nobisque viam aperiunt, ut censuras præcipue contra commentarium in psalmos illatas diluamus.

CAPUT III.

DE CENSURIS ADVERSUS PSALMORUM INTERPRETATIONEM
S. BRUNONIS.

Hic statim præ oculis habere optamus, lectores,

A quæ S. Hilarius Pictaviensis sapientissime scripsit initio expositionis in ps. cxxv : *Nisi essent, inquit, in psalmis quædam tales prophetiæ, ut in res, atque in homines eorum temporum non convenirent, profecto auferent multi in psalmis nihil spiritualiter dictum existimare, putarentque nos commentitias, et ementitias interpretationes inquirere, quibus videremur altius nescio quid, ac profundius intellexisse; perinde quasi nos sensui nostro, ea quæ scripta sunt, sensum diligentis, et sollicitæ intelligentiæ consequamur.* Dixerat ante idem S. doctor in psal. cxli. *Nihil in psalmis nisi propheticum agnoscimus.* Docet ergo S. Hilarius psalmos non ad litteram accipiendos, sed quæ in eis prophetice, et figurate dicta sunt altiora comprehendere, ac significare, si sublato verborum velamine mysteria abscondita proferantur. Stabilita ergo ex Hilario allegoricarum interpretationum convenientia, et utilitate; occurrere debemus his, qui Brunonis interpretationes singulares, et violentas dicunt. Allegoria, quam rhetores continuatam metaphoram vocant, quædam est similitudo, et comparatio unius rei ad alteram propter quamdam relationem ad ipsam. Dum autem res aliqua alteri comparatur, plerumque non comparatur quoad omnes ejus proprietates, sed quoad aliquas, vel quoad unam tantummodo. *In metaphoricis locutionibus, inquit S. Thomas, non oportet attendi similitudinem quantum ad omnia, sic enim non esset similitudo, sed rei veritas, 3, p. 1, q. 8, art. 1 ad 4.* Satis profecto est ad similitudinis rectitudinem, si ea in re, quæ sumitur tanquam unus ex terminis comparationis, adsit ea proprietas quam in altero termino conspiciamus, ad quam similitudinem, et allegoriam deferimus. Jam vero illa una proprietas, quæ in comparatione duorum terminorum sumitur, quamvis per se ipsa clara non sit, et omnibus evidens; attamen si illa existat, recte ad alium comparationis terminum transferri poterit. Hinc ergo nascitur judicium de allegoriis, quæ existimantur proprie, vel improprie deductæ; si nimirum legentium menti, aut facili, aut nimis difficile, aut nullo modo appareat terminorum relatio, ex qua deducitur allegoria. At si has propter rationes eliminandæ essent allegoriæ sacrorum interpretum; jam quis non videat, improbandas quoque esse ipsius Christi doctoris nostri interpretationes? Spinæ enim divitiis interpretatus est in ea parabola, in qua pro divitiis indicandis spinas posuit. Divitiæ porro delectant, spinæ pungunt. doloremque excitant. Quid magis importunum, quin imo et contradictorium videtur; si in his tantum spinarum, divitiarumque proprietatibus, quæ in omnium oculis primo aspectu incurrunt, relationem similitudinis consistere velimus? Nihilominus Christus spinas appellavit divitiis, ob aliam secretiorem rationem, quam S. Gregorius M. hom. 15 in Evang. Lucæ cap. vi, quæ legitur in Sexagesima, adducit, inquit : *Quia divitiæ cogitationum suarum punctationibus mentem lacerant; et cum usque ad peccatum pertrahant, quasi inflicto vulnere cruentant.* Si ergo Christus Dominus.

us est his metaphoris, quas difficiliore appellavero, ob secretiorem rationem inter figuram, et figuratum, consequens est, ut a SS. Scripturarum indole hoc metaphorarum genus non abhorreat; ac proinde nec a recta Scripturas interpretandi ratione alienas esse illas interpretationes, quæ parum obviæ, atque in aliqua obscuritate involutæ videntur. Præterea ex quo idem S. Gregorius docet, ipsum Christum Dominum nostrum exponere dignatum esse, quod in parabolis docebat; nec tamen per se ipsum omnia explanare voluisse; id egisse ait, ut nos quoque his figurarum interpretationibus studeamus, et ostendamus sacras litteras sub metaphoris, et allegoriis æternæ vitæ documenta complecti.

Quæ hactenus diximus de universis Scripturis interpretandis, et ad allegoriæ regulas conformandis, peculiarem locum habent in psalmis, ex quibus nonnulla ex. gr. subjiciemus. Inprimis secundum litteram nullo modo intelligi potest *Hud ps. vi. Sana me, Domine, quoniam conturbata sunt ossa mea.* Non enim proprium est ossium, ut conturbentur, cum sensu omni careant, sed per allegoriam, ossa, juxta Brunonis interpretationem, pag. 309, c. 1. præcipuas virtutes, fidem nempe, spem, et charitatem significant; quibus anima Christiana regitur, ac sustentatur. Similiter in psalmo vii, legitur de Deo: *Arcum suum tetendit, et paravit illum, et in eo paravit vasa mortis.* In his etiam verbis allegoricis sensus spiritualis est requirendus; quoniam Deus neque arcum, neque sagittas exercet; ideoque utrumque Testamentum interpres noster designari putat, p. 312, c. 2. quoniam illa vitam bonis, malis autem mortem promittunt. Item in ps. ix ubi Propheta dicit: *Qui exaltas me de portis mortis;* docet Bruno pag. 315, c. 2. hæreticos et peccatores portas mortis representare, a quibus justi misericorditer a Deo liberantur. Neque dissonans videri poterit illa expositio in ps. xvii præ fulgore in conspectu ejus nubes transierunt. In his significari apostolos ait idem commentator, quorum documenta pura, et sancta per universum mundum propagata sunt. Dixerat etiam super illa verba Job cap. xxxvii: *Et nubes spargunt lumen suum,* pro lumine nubium doctrinam in Scripturis sanctis reconditam esse intelligendam pag. 285, c. 1. Sexcenta alia afferri possent ex psalmis apposite, et non violenter interpretata; sed prosequi in his modum faciam, ut aliqua etiam de nimia allegoricarum interpretationum frequentia dicam, quod est alterum accusationis caput in nostram commentatorem.

Ne gratis id asserero censors isti viderentur, oporteret, ut ostenderent Brunonem canonem illum excessisse, quo dicit: « Non minus vitium est, in his, quæ ad litteram intelligenda sunt, allegoriam quærere, quam quæ allegorice intelligenda sunt, ad litteram velle interpretari. » Quomodo ad litteram exponant hæc ps. lxxi. *Suscipiant montes pacem populo, et colles justitiam?* Nisi ut explicat S. Bruno pag. 450, c. 1, nempe in montibus, et collibus

A apostolos, et doctores intelligi, qui cæteris omnibus eminent, et pacem, id est Filium Dei pacis auctorem, ejusque justitiam accipere digniores sunt. Similiter in eodem psalmo v, 16. *Et erit firmamentum in terra:* quomodo firmamentum, id est cælum, quod est super terram, in terra esse poterit? Inquit S. episcopus p. 452, c. 1, « Firmamentum vocatur Dominus, quia in ipso est sol, et luna, et stellarum omnium pulchritudo. Et quidem ipse est firmamentum in terra, quia in ipsa firmata, et fundata est Ecclesia. » Quædam etiam secundum litteram, et secundum allegoriam explanavit idem S. doctor, ex quibus ex. gr. afferam illud ps. lxxv. *Ibi congregat cornu, arcum, scutum, gladium, et bellum.* Litteraliter dicit, intelligendum esse excidium Assyriorum exercitus ab angelo Domini una nocte interfecti; spiritualiter vero designari omnia diaboli arma, ejusque artes omnes contra Ecclesiam a Christo contractas, atque deletas pag. 461, c. 1. Ex his alia colligi poterunt, quæ supervacaneum est recensere; cum eadem perspicuitate, et utilitate coaditi sint reliqui ejus commentarii, in quibus, dissoluta figurarum velamine, divinitatis arcana, sanctioraque documenta tradidit S. episcopus, et reseravit.

Cui enim non subvenit monitum a Christo datum apostolis, quibus dixit Luc. cap. viii: *Vobis datum est, nosse mysterium regni Dei, cæteris autem in parabolis, ut videntes non videant, et audientes non intelligant.* Hinc docet A. N. admirandam esse divinam sapientiam, quæ paganis, et Judæis incrudelis mysteriorum divinorum cognitionem denegavit, et non nisi in parabolis, figuris, et ænigmatibus locutus est eis; quatenus populus erat duræ cervicis, et traditionibus Abraham, quas jactabat, maxime addictus. Apostolis ergo, eorumque successoribus episcopis, et doctoribus datum est nosse mysteria regni Dei, ideoque ab his suscipiendæ sunt interpretationum doctrinæ, non a sapientibus sæculi, de quibus Propheta ait ps. lxxix. *Peccatori autem dixit Deus: Quare tu enarras justitias meas, et assumis testamentum meum per os tuum?* Ab illis, inquam, quos, ut ait apostolus I Cor. xii. Deus posuit in Ecclesia doctores, et ut alios docerent, dedit eis scientiam, et intellectum ad penetranda arcana cœlestia, et ad omnia vitæ æternæ mysteria aperienda. Illi autem tanto majorem sibi vindicant existimationem, quorum missio in Ecclesiam, et vitæ sanctitatis maxima in commendatione fuit, et in signis multis illuxit. An vero Bruno unus ex his reputari debeat, prodigiis confirmata ejus electio ad episcopatum, et plura dum viveret, et post obitum, ab eo patrata miracula dubitare non sinunt.

Opponunt etiam, Brunonem Hebraicarum vocum sensum non satis proprie interpretatum. Sed id facile diluitur, ex consensu interpretationum Brunonis cum Augustino, Cassiodorio, et Beda, quos omnes errasse, stultum esset affirmare. His enim Hieronymum, qui de his vocibus interpretandis peculiarem tractatum scripsit, consuluisse creuen-

dum est; quare, si eorum vestigia secutus est A. N., a recta interpretatione longe non abiit. Quibus vero parum utilis visa est Brunonis expositio in Psalmos, sufficit responsum ab Augustino datum de Trinit. lib. 1, c. 3, cuidam ei detrahenti, quod in publicum ferret, quæ ab aliis jam tractata, et exhausta fuerant. Dixit enim non libros omnes in omnium manus pervenire, et quævis per totum mundum dispersi forent, tanto majorem splendorem, firmitatemque accedere veritati, quanto a pluribus scriptoribus, præsertim doctis, et sanctis asseratur. Sed inutilis haberi nequit multiplex divinarum Scripturarum interpretatio, quod pluribus refulgentibus radiis super ipsas, mysteriis, rebusque subtilibus plenas, earum intelligentiam facillius assequatur. Cum suporet, scilicet, ut respondeamus illi, qui ab ætate qua visit sanctus Bruno, eam penè hæcendum

rationem petunt. Miror equidem verti in detrimentum honoris tanti viri, quod ad singularem ejus gloriam celebrandum est. Quid enim laudabilis, quam probari eam sui temporis infelicitatem, hoc est, optimarum disciplinarum, bonarumque artium omnem pene facturam proprio ingenio, studioque superasse, et ita se erexisse, ut de sacris Scripturis, deque theologicis doctrinis præclari scriptores optime meruisse fateantur? Non ne cævi, aut paulo superiores Brunoni nostro fuisse Petrus Damiani, Anselmus Cantuariensis, Ivo Carnotensis, Bruno Carthusianus? Si ergo eorum opera in pretio habentur, et Ecclesia traditionem sacrorum dogmatum, ab illi continuatam accepit, cur in eorum numero collocandus non erit Bruno Signiensis, qui sacras litteras tanta cognitionum copia, selectaque eruditione illustravit?

PROLEGOMENON TERTIUM.

CAPUT PRIMUM.

IDEA GENERALIS EXPOSITIONIS IN TENTATEUCUM, IN JOB, IN PSALMOS, ET IN CANTICA CANTICORUM.

Noverat S. Bruno tam ad Judæos revincendos, quam ad Christianos obfirmandos opus esse eis ostendere, eam unam eandemque fuisse ab origine mundi religionem, cultum scilicet veri Dei, cœli, terræque conditoris, nec aliud legem veterem hominibus præstitisse, quam supremi dominatoris cognitionem; ut deinde adveniente per Jesum Christum reparatorem plenitudine gratiæ, altioribus auditis veritatibus, assensum præberent, sanctioraque præcepta adimplerent. Ut ergo id perficiat, in Genesi primum dicit exhiberi Deum omnium rerum uno verbo ex nihilo artificem, primique hominis Adæ ex limo creatorem, a quo omne genus hominum promanavit. Deinde cum a Moyse lapsus Adæ, innocentia, et integritate naturæ præditi in culpam, et damnationem describitur, miserrimam sui, suorumque posterorum conditionem evasisse A. N. adserit, eumque salutis suæ reparandæ impotentem factum, repræsentat. Quia vero divini opificis benignitas hominem, invidia a diabolo proditum, in perditione non erat relictura, necessarium erat, ut quidam ejus misereretur, et ab interitu vindicaret, cujus promissio Adæ facta, omnibus fidem habentibus salutem attulisset. Hinc nostræ reparationis mysterium instaurari cœpit, et a patribus in filios tradi ejus cognitio, ut Abel, Henos, Henoch, et Noe, primi fideles, et justi a sacris litteris celebrentur. Cum autem multa malitia hominum esset in terra, et cogitatio cordis intenta esset ad malum omni tempore (Gen. vi, 5) Deumque fecisse hominem pœnituerit, arcam Noe ex præcepto Domini fabricavit, et posita in ea ejus familia, singulisque animalium speciebus, omnes viventes in aquarum diluvio extincti sunt. Arca autem illa, ut Bruno animadvertit, futuram Ecclesiam significabat, in quam ingressi salvi sunt, et qui extra ipsam sunt, salutem nullo modo consequuntur. Restaurato

deinde habitatoribus mundo, ex his Deus sibi elegit Abraham justum, ut scilicet ab eo exurgeret populus, qui segregatus ab aliis prævaricatoribus, et idololatriis gentibus sibi obtemperaret, sanctumque cultum ipsi soli præstaret. Hic autem populus alterius populi acquisitionem significabat, cujus dux, et princeps in Jacobi vaticinio prænuntiatus, ad spem cœlestis acquisitionis per Christum comparandæ excitabat. Post Genesim sequitur expositio Exodi, qui historiam continet Israelitici populi a Moyse de Ægypto educti; quando scilicet, quibusque portenti a jugo servitutis Pharaonis liberatus fuit; quæ liberatio redemptionis hominum a diabolica tyrannide quam Christus operaturus erat, imaginem exhibebat. Nihil ex his commentator noster omittit; sed sibi ipsi semper cohærens populum illum adumbrare Ecclesiam docet, quæ multo majoribus beneficiis, atque virtutibus cumulata, a Christo constituenda erat. Et quia lex cordibus indita homines a male non continebat, ut Israelitas obsequentes, et fideles sibi servaret Deus, Moysi legem lapideis tabulis inscriptam dedit, quam semper monumentem haberent, et qua intelligerent, quid Deo, et quid proximo suo ipsis præstandum foret. Eadem sunt autem novæ legis Christianæ præcepta; nempe charitatis in Deum, et proximum; et sicut omnia Veteris Testamenti mandata ad hæc duo referuntur; ita novo in fœdere omnis perfectio, legisque plenitudo per horum præceptorum obedientiam adimpletur. Verum divino legislatori satis non fuit interuæ populi sui justitiæ consulere; sed ad opera etiam externa religionis dirigere voluit; ut sui cultorem faceret, eumque supremum Dominum agnosceret. Tabernaculum itaque erigi Moysi mandavit, atque in arca collocari, symbolum divinæ præsentia, ac majestatis, sibi que sacrificia fieri præcepit, in quibus humanæ reparationis mysterium in veri Agni immolatione significaretur. Quare S. Bruno in expositione cap. viii Exodi pag. 58, col. 1, dixit: « Christi passio

in Veteri Testamento per figuras et ænigmata signi-
 ficata tandem in Novo est adimpleta. Ibi Christus mon-
 stratur, hic immolatur. Ibi significatur, hic adimpletur.
 Ibi denique agni immolatio narratur, hic vera Christi
 passio prædicatur. Atque ut magis magisque reli-
 giosus cultus animis Hebræorum insideret, ac digne
 celebraretur, non omnes sacrorum ministros esse
 permisit, sed ex omnibus solam tribum Levi elegit,
 cujus viri sacerdotio fungerantur, et sacrificia juxta
 ceremonias, et ritus a Deo ipso constitutos perage-
 rent. Hæc altera legislatio, quæ ad externam reli-
 gionem spectat, in libro Levitici continetur; ubi
 diversa ministrantium munera, diversæque res Deo
 offerendæ stabiliuntur, ut sanctitas in omnibus eni-
 teat, et supremo Domino maximum obsequium
 exhibeatur. In hoc ministrorum ordine, in hac mu-
 nerum, et rituum sanctione, cum forma ecclesiasticæ
 hierarchiæ designata videatur, S. Bruno episcopos
 vitæ sanctioris exemplar se reddere admonet; cler-
 icis vero morum candorem, studiumque pietatis in-
 culcat, et ad perfectam Dei servitatem incendit.
 Levitico succedit liber Numeri, ita dictus, quod
 Israëliti populi dinumerationem refert, quam Deus
 Moysi præcepit, ut viri ad arma apti describerentur,
 et ad prælia Domini gerenda procederent. Cum
 enim Israëlitis regio bonis omnibus redundans prom-
 issa fuisset, illa nonnisi pluribus devictis hostibus
 obtinenda erat; atque ut diuturni laboris, et
 virtutis præmium possidenda. Non pro terreno, sed
 pro cælesti regno, Brunone sic adhortante, nobis
 pugnandum est contra visibiles, et invisibiles in-
 imicos, et acies virtutum instruenda, quarum robore,
 ac firmitate mundus, caro, diabolus superentur, et
 conculcentur. Coroua non nisi victoribus datur, et
 in cælestem hæreditatem hi soli ingressum habebunt,
 qui contemptis terrenis bonis toti se Deo mancipa-
 verint. Quæ Hebræo populo carnali, et duræ cer-
 vicis de temporali felicitate promissa sunt, nobis
 permansuræ in cælo beatitudinis figuram prætendunt,
 et ad fideliter obeundam hanc spirituales militiam
 animum nostrum accendunt. Tandem Deuteronomium
 quintum librum a Moyse scriptum S. episcopus
 Signiensis interpretatus est, quem secundam
 legem complecti ait: quatenus præcepta, quæ in
 superioribus libris promulgata sunt, in hoc inno-
 vantur, et confirmantur; ut tanto magis supremi
 legislatoris voluntas innotescat, atque integra, et
 perfecta hominum obedientia respondeat. Hic bre-
 viter adnotabo, quod sicut sacer scriptor divinitus
 inspiratus argui de multis repetitionibus nequit, non
 solum hoc in extremo libro: sed etiam in præce-
 dentibus; ita nec S. Bruno insimulandus erit, si
 iisdem, vel non dissimilibus utatur interpretationi-
 bus, quoties eadem loca occurrant.

Pentateuchum hac in collectione excipit commen-
 tarius in librum Job, qui ut liber divinus tota ab
 antiquitate receptus est in Ecclesia; ac proinde
 protocanonicus appellatus. Singularis fulget hac in
 expositione perspicuitas, et brevitatis: figuræ, et va-

lucina de Christo eximie explanantur, atque moralia
 documenta, quæ passim producuntur, scriptorem
 divinitus inspiratum ostendunt.

Accedit ad librum Job Psalterium, de cujus expo-
 sitione plura diximus supra; quam ob rem hic pauca
 adnotasse sufficiet. Inprimis animadvertendum est
 Psalmistam aliqua apertis verbis enuntiare de
 Christo, alia in figuris, et allegoriis adumbrare, quod
 commentator noster præ oculis habens, quæ jam
 adimpleta sunt, ea clare, et perspicue ostendit;
 quæ vero adimplenda remanent, certis argumentis
 probavit credenda. Præterea in psalmis ordo consti-
 tuti nequit; prophætæ enim non sua, sed quæ a
 Spiritu sancto eis inspirata sunt, scripto tradide-
 runt; et cum ille ubi, et quomodo vult spiret,
 cælestis veritatis magister, ut se revelat, audiendus
 est. Inde patet nequiem ad hæc referenda mysteria
 accedere debere, nisi prius superna lumina implo-
 raverit, sciens Christum Dominum Deo Patri gratias
 egisse, quod, quæ sapientibus sæculi abscondere vo-
 luerat, ea parvulis, id est discipulis suis manifesta-
 vit. Hanc divinam sapientiam, non tam assiduis
 precibus apud Deum, quam diuturna lectione, et
 meditatione SS. Patrum Bruno sibi comparare
 studuit; ideoque mirum non est, si ejus in commen-
 tario nunc Ambrosium, modo Augustinum, Cassiodo-
 rium, vel Bedam interpretantes audiamus. Dixit
 enim Salomon Eccli. c. xxxix. *Sapientiam sanctorum
 exquiret sapiens, et in prophetis vocabit*; siquidem
 nemo privato spiritui se fidere debet; sed doctos, ac
 sanctos viros consulere, quorum doctrinam, et
 auctoritatem probari ab Ecclesia compertum est.

Quædam etiam præmonenda sunt de Canticum
 canticorum, quem librum Brunonem similiter
 exposuisse jam diximus. Et quidem primo in dubium
 revocari nequit juxta communem SS. Patrum sen-
 tentiam, regem Salomonem a Deo inspiratum libri
 hujus auctorem existisse, frustra nonnullis moder-
 nis heterodoxis repugnantibus, eumque ab Ecclesia
 inter divinos libros, et canonicos semper admissum.
 Secundo meminisse oportet, quid liber iste com-
 plectatur: est enim sacrum epithalamium, id est
carmen nuptiale, non ad terrenas nuptias exornan-
 das; verum ad sublevandos humanæ mentis sensus,
 ut digne de amore Dei cogitet anima fidelis, ad
 eum aspiret, ejusque suavissimis deliciis, tanquam
 inter sponsum, et sponsam perfruat. Hæc eadem
 complexus est S. Bernardus serm. 1 in Cant.
 cantic. *Salomon*, inquit, *divinitus inspiratus, Christi
 et Ecclesiæ laudes, et sacri amoris gratiam, et æterni
 connubii cecinit sacramenta, simulque expressit sanctæ
 desiderium animæ, et epithalamii carmen exultans in
 spiritu, jucundo composuit eloquio, figurato tamen*, etc.
 Tertio adnotandum, quod cum colloquium spiritum
 inter et spiritum, dum viatores sumus, nonnisi per res,
 et ideas corporeas exprimi possit; ideo voces illæ alle-
 goricæ, quibus utitur Salomon, non ut sonant, acci-
 piendæ sunt, sed intelligendæ secundum earum signi-
 ficationem. Nihil ergo minus castum, et sanctum toto

in Cantico intelligatur; sanctus enim est sponsus, A sancta et sponsa, adeoque quicquid profanum, et terrenum est procul absit. Quarto dicam ab hac sponsa, ad Dei amorem possidendum assumpta, representari Ecclesiam, quam Christus Dominus proprio sanguine sibi acquisivit, atque in eam thesauros veluti omnes sure dilectionis effudit. Sed multo sublimius veritatem significationis attingemus, si Dei Filium hoc in sponso agnoscamus, qui humanam, post Adæ peccatum, commiserat conditionem, carnem nostram (cujus sacrificium salutis nostræ pretium futurum erat) tanquam sponsam sibi sociavit, illudque spirituale connubium indissolubile celebravit, quod protoparenti Adæ prænuntiatum, expectatio fuit omnium sæculorum. Et quia is, qui ab æterno Filius Dei erat, in tempore filius hominis generari debebat, non secundum communem generationem, sed quæ cœlestis omnipotentis opus esset, virginem sibi matrem in terris elegit, cujus puritatis ac sanctitatis plenitudine ita delectatus est, ut nulla alia creatura ei clarior fuerit, nullamque ditioribus muneribus cumulaverit. In hoc igitur sacro epithalamio, vel Deum cujuscunque animæ fidelis amatorem inspiciamus, vel pro sponsa Ecclesiam intelligamus, aut Fm̄i Dei in suscipienda carne nostra charitatem agnoscere velimus, vel tandem ad Deiparam mysticos sensus referamus: hæc omnia in Cantico canticorum contineri, ac representari catholici omnes interpretes consentiunt. Hujusmodi mysteria in figuris, et tropicis vocibus a sacro scriptore usurpatis perfecte intelligens S. Bruno, modo Deum cum anima, quandoque Ecclesiam cum Christo, nunc sponsi amicos, alias sponsæ amicas, veluti personas colloquentes inducit, et proprietates, seu characteres cujusque personæ a principio usque ad finem mirifice servat, atque describit. At quod mirabilius est, quamvis ille suo in commentario studuerit brevitati, nihil tamen omissum, sed singula ad propriam significationem perducta conspiciuntur. Fateri non verebor in multis Brunonem cum interpretatione olim Cassiodorio attributa consentire, quod aperte ea usum fuisse demonstrat, non omissis tamen aliis SS. Patribus, qui Canticum canticorum illustrarunt, ut nos opportune adnotabimus. Huic commentario præmittitur ejusdem auctoris illustratio in parabola Salomonis *De muliere forte*, in qua describenda lectores veluti præparat ad mysterium majoris elevationis quod in Cantico canticorum explanare sibi proposuerat.

CAPUT II.

DE THEOLOGICIS DOCTRINIS,

§ I. De divinis attributis.

Expositis ordine, et suo, ad quos S. Bruno stras

(2) « In finitus Deus concipi debet, quia nec principium suæ existentis habuit, nec finem est habiturus; qui causa efficiens est omnium creaturarum tam visibilium, quam invisibilium; qui ubique est per essentiam suam, præsentiam, et potentiam, qui omnia regit, et gubernat, suamque voluntatem in omnibus adimplet. » Vid. D. Thom. 1 p., q. 7, art.

deduxit interpretationes in divinos libros, amplissimus mihi aperitur campus disserendi de theologicis doctrinis, in quibus quam profunde versatus fuerit, ex his, quæ allaturus sum, constabit. Et sane quamvis inenarrabilia sint Dei attributa, cum Deus inaccessible lucem inhabitet, et immensa, incomprehensibilisque sit ejus natura; attamen tales de ejus essentia, omnipotentia, æternitate, immutabilitate, ac bonitate notiones præbet, ut nulli alteri, quam supremo enti, primæ causæ, Deo scilicet convenire posse, fateamur. Ab illis itaque verbis Exodi cap. III. *Qui est, misit me ad vos*, essentiam Dei designatam intelligens, ait: pag. 49, col. 2. « Dicit ergo, qui semper est, qui idem semper est, qui nunquam cœpit esse, qui nunquam desinit esse, B qui a nullo suscipit esse, qui omnibus dat esse, qui de proprio non mutatur inesse, vel non esse. Ille, qui sic vocatur, misit me ad vos: hoc enim nomen nulli alii convenit, hoc nomen solius Dei est. » Eadem de Deo habet S. Bruno in comment. ad cap. XIV in Job, p. 248, c. 1. « Quia enim Deus semper est, idem est, immutabilis est, et cunctis rebus, et temporibus semper præsens est. Ideo ipse solus est, quia nulla alia res ita est. » Hujusmodi naturæ divinæ imago, adeo proprie Deum representat, ut illi soli conveniat. Quis enim suum esse ita sibi proprium asserere potest, ut semper a se fuerit, a nullo acceperit esse, sed omnibus rebus, quando ei placuit, dederit esse, quem nulla alia causa præcessit, qui C infinitus est, omnes scilicet excellentias, et virtutum proprietates in se continet, nec ullis finibus est circumscriptendus? (2) Qui infinitus est, omnipotens esse debet, adeoque omnipotentia est Dei attributum, de qua a Brunone super cap. 1 Genesis, p. 1, c. 12, hæc habemus. « In principio creaturarum omnium creavit Deus cælum, et terram, et ea scilicet, quæ continentur in eo, id est angelos, virtutesque cælestes, et terram jam quasi prægnantem, et parturientem, omniumque eorum materiam, et matrem, quæ ex ea oriuntur. » Præterea pag. 3, col. 1, de omnipotentia addit: « Duplex firmamentum a Deo factum dicitur; illud nimirum, quod sine intermissione volvitur, in quo sol, et luna, et stellæ apparent. Est autem et aliud cælum super hoc valde dignioris, D excellentiorisque naturæ, super quod antiquus hostis ascendere cupiens, dicebat, *in cælum ascendam*, » etc. Deus est immutabilis; nam quamvis in tempore mundum condiderit, attamen mutatus dici nequit. « Mutatio in Deo nulla est, » sunt hæc Brunonis verba eodem in loco, p. 5, col. 2, « cui nihil novi accidit, cui et præterita, et futura præsentia ad sunt, qui priusquam mundum faceret, in suæ mentis dispositione jam factum gestabat (5).

1, 2 et 3.

(3) « In Deo non alteram præcedentem altera subsequens mutavit, aut abstulit voluntatem, sed una eademque sempiterna, et immutabili voluntate, res quas condidit, et ut prius non essent, (igit, quandiu non fuerunt, ut posterius essent, quando cœperunt. » D. Aug. lib. XII De civit. Dei c. 17.

Neque dum aliquid creat in aliquo movetur, quia quantum ad se nihil novi agit; sed quia ante tempora disposuit, quomodo, et quo in loco, vel tempore disposuit, quomodo, et quo in loco, vel tempore disposita sunt, fieri jubet. Erat igitur mundus, priusquam fieret, quia in Deo nullum unquam initium habuit. » Deus est æternus. « Omnia enim, quæ temporaliter sunt, » sequitur S. Bruno pag. 5, c. 1, « in ipso quidem ante tempora vivebant. Unde bene dicitur : *Qui vivit in æternum fecit omnia simul.* Simul enim omnia creavit, quia quando, vel qualiter cuncta fierent, simul disposuit. » Cum ergo nullum principium in Deo concipi possit; quin imo sit ipse rerum omnium initium, et causa effectrix cujuscunque creaturæ; cum et ipse permaneat, qualis semper fuit; necessario consequitur, quod tota in æternitate idem sit futurus. (4) Quam notionem præbeat S. episcopus de bonitate Dei, his eximie exprimit : « Deus a se ipso, et substantialiter bonus est; cætera vero non a seipsis neque sunt, neque bona sunt, sed a Deo sunt quidquid sunt. Laudemus igitur Dominum, quoniam bonus est, et substantialiter bonus, et qui nunquam potest esse nisi bonus p. 526, col. 2. »

§ II. De Trinitate.

Qui de divinis attributis tam præclare disseruit, non minus luculenter augustum Trinitatis mysterium intelligendum dedit. Exponens eam illa verba Genes. cap. 1, pag. 6, col. 1, *Faciamus hominem*, hæc habet : « Deus ergo est, qui loquitur. Nunquid ad angelos? Absit. Non enim ab angelis creatus est homo; alioquin non unus, sed multi creatores essent; at solus Deus est omnium creator. Sic enim scriptum est II Machab. 1, 24 : *Creator omnium terribilis, et fortis.* Itemque ps. ciii, 24 : *Omnia in sapientia fecisti.* Si igitur verum est, quod negari non potest, solus Deus creavit omnia, quos ad hominem creandum invitabat, dicens, *faciamus hominem?* Audiamus igitur quid in capite libri hujus dicitur. *In principio creavit Deus cælum, et terram.* Habes ergo Deum, id est Patrem, habes et principium, id est Filium : sic enim ipse ait Joan. viii, 25 : *Ego principium, qui et loquor vobis.* Sed quid sequitur? *Et Spiritus Dei ferebatur super aquas.* (5) Habes igitur et Spiritum sanctum. Quod autem non solus Pater cælum creaverit, sed simul cum eo Filius quoque, et Spiritus sanctus, dicat Psalunista ps. xxxii, 6. *Verbo Domini cæli firmati sunt, et Spiritus oris ejus omnis virtus eorum.* Tota autem Trinitas, id est Deus, et Verbum ejus, et Spiritus ejus, unus

(4) « Ratio æternitatis consequitur immutabilitatem, sicut ratio temporis consequitur motum, ut ex dictis, etc. Unde cum Deus sit maxime immutabilis, sibi competit esse æternum. Nec solum est æternus; sed est sua æternitas; cum tamen nulla alia sit sua duratio. Deus autem est suum esse uniforme. Unde sicut est sua essentia; ita est sua æternitas. » D. Thom. 1 p., q. 10, art. 2.

(5) In comment. super hunc Psalmi locum S. Bruno pag. 359, c. 1. « Breviter in hoc versiculo Trinitatis mysterium declaratur. Quid est enim

Deus, et iste quidem dicit : *faciamus hominem*, non extra se auxilium petens, sed in se cum Filio suo, et Spiritu sancto cuncta disponens. » Neque minus mysterii sanctissimæ Trinitatis veritatem evincit A. N. ex alio ejusdem Genes. testimonio cap. xviii, ubi dicitur : *Abraham tres vidit, et unum adoravit.* Ad hæc S. Bruno sic effatur p. 18, c. 2. « Semper Abraham in fide crevit, semper de Deo majora cognoscere meruit. Ecce enim quod id temporis omnibus incognitum fuit, in Trinitate Deum cernit, et in unitate Deum adorat; non quod Trinitatem ipsam viderit; sed quia per hoc, quod viderat, in Trinitate et unitate Deum cognoscere meruit; unde cum tantum tres viderit, non tamen nisi unum adorat, non nisi unum Dominum vocat. » Sed omissis reliquis hujusce mysterii testimoniis, ex aliis Scripturæ locis depromptis, disertissime agit S. Bruno de Trinitate in 1, 2, et 3 capite, lib. iv Sententiarum, ubi totam theologicam doctrinam perspicue, et apposite instruit, eruditeque tradit. In primo enim capite postquam præmisit illud Deuteronomii cap. vi, 5. *Audi, Israel; Dominus Deus tuus, Deus unus est;* et illud ps. lxxx, 5. *Israel si me audieris, non erit in te Deus recens, neque adorabis Deum alienum; ego enim sum Dominus Deus tuus;* his sapientissime prosequitur : « Hæc Judæi legentes, et non intelligentes irrident Christianos, quasi non unum, sed tres Deos colant. Quibus digne satis Dominus in Evangelio ait : Matth. xxi, 29. *Erratis nescientes Scripturas, neque virtutem Dei.* Nos enim non tres deos, sed Deum unum in tribus personis colimus, et adoramus Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum. Deus quidem unus est, et Filius Deus est, et Spiritus sanctus Deus est; non tres tamen Dii, sed unus est Deus. Tres enim istæ personæ una essentia sunt, una deitas, una virtus, una majestas, una sapientia, una fortitudo, una omnipotentia, unum lumen, unum principium, una claritas, et quæcumque aliæ sunt, præter personalem proprietatem, quæ de una persona dicuntur, de omnibus pariter dicuntur. Et qualiter enim Pater, taliter et Filius, et Spiritus sanctus Deus est, omnipotens, fortis, magnus, et sapiens est, et quæcumque alia simili modo dici possunt. Non tamen tres dîi, vel tres omnipotentes, sed unus Deus, unus omnipotens, unus fortis, magnus et sapiens (6). Personalis autem proprietas hæc est, ut Pater genitor, Filius genitus, Spiritus vero sanctus nec genitor, nec genitus, sed ab utroque procedens credatur, et intelligatur. » In progressu autem hujusce capituli exponit A. N. symbolum vulgo

Dominus, et Verbum ejus, et Spiritus ejus, nisi Pater, et Filius, et Spiritus sanctus? Unus est Deus, cujus voluntate creati sunt cæli. »

(6) « Quicquid itaque de sempiterna, et incommutabili gloria Patris pia possunt corda concipere, hoc simul et de Filio, et de Spiritu sancto, inseparabiliter atque indifferenter intelligant. Ideo enim hanc beatam Trinitatem unum Deum confitemur, quia in his tribus personis nec substantiæ, nec potentia, nec voluntatis nec operationis est ulla diversitas. » S. Leo M. serm. 73, De Pentec. 1, c. 5.

Athanasianum, atque ex eo eruit doctrinas catholicum dogma de Trinitate confirmantes; præcipue vero in distinctione personam probat naturæ identitatem, ut jam fecerat in comment. super ps. LX, pag. 434, col. 1: *Habitabit in eo usque in finem.* « Habitat, inquit, Pater in Filio, ut idem in eodem. Quamvis enim alius sit Pater, et alius Filius, non tamen aliud Pater, et aliud Filius. Habitabit igitur Pater in Filio usque in finem, et quia neque Pater, neque Filius habebit finem. Semper igitur in Filio Pater, et semper in Patre Filius, et in utroque Spiritus sanctus. » Dixerat etiam in comment. ps. LXX, pag. 450, c. 1, non differre Filium a Patre in iustitia, quia non differt in substantia. In secundo capite disserit primum S. Bruno de indivisibilitate essentiali divinæ, quamvis in tribus distinctis personis reperiatur. « Dividitur, inquit, hæc unitas indivisibiliter; quia quamvis personæ tres sint, Deus tamen unus est, qui non per partes divisus, sed totus in singulis est. Quoniam enim una Dei substantia in singulis personis est, divisa quadammodo esse videtur; sed quia tota in singulis est, indivisa esse probatur. Tota enim essentia divinitatis est in Patre, tota in Filio, tota in Spiritu sancto: quoniam et Pater Deus, et Filius Deus, et Spiritus sanctus Deus, et hi tres unus Deus. » Eadem docet A. N. in cap. 5, lib. IV Sentent. De circumcis. Domini, exponens illa Joannis verba I epist., v: *Tres sunt, qui testimonium dant in terra: Pater, Verbum, et Spiritus, et hi tres unum sunt.* Post hæc, assignat differentiam inter substantiam temporalem, mutabilem, et contrariorum susceptibilem, et substantiam divinam, æternam, immutabilem, nullisque contrarietatibus obnoxiam, quam semper simplicem, et unam dicit, eandemque numero, semper tamen in pluribus existentem; quibus positis, ad refellendum Arianorum errorem descendit. Utitur primum eadem essentiali divinæ expositione, in comment. super cap. III Exodi tradita, hisque argumentis suam conclusionem deducit. « Semper enim, ait, totus Deus sapientia est, semper et totus virtus est, veritas est, lumen est, principium est, et similia. Neque aliud est ei esse, et omnipotentem esse, et hæc omnia in ipso sunt unum. (7) Omnia hæc est Pater, omnia Filius, omnia Spiritus sanctus. Quomodo ergo Pater major Filio, vel antiquior esse potest, cum filius æternus sit, et ante æternum nihil sit? Si ante æternum aliquid esse potuit, et antequam Filius esset, Pater esse potuit. Sed ante æternum nihil esse potuit; non est ergo Pater antequam filius, præsertim cum Filius Dei, verbum Dei sit, virtus Dei sit, sapientia Dei sit. Neque enim antequam Verbum, antequam virtus, antequam sapientia, Pater esse potuit. Qualis enim esset, si fortis, et sapiens non esset? Neque enim sine virtute fortis, neque sapiens sine sapientia esse

(7) « Hæc Trinitas unus est, ejusdemque naturæ atque substantiæ non minor in singulis, quam in omnibus, nec major in omnibus, quam in singulis, sed tanta in solo Patre simul, et Filio, et tanta in

A potest. Sapientia enim in Patre, et Filio, et Spiritu sancto una est, et præter ipsam nulla est. Ipsa est de qua dicitur: *Omnia in sapientia fecisti*, ps. CIII, 24. Et ipsa quidem est Verbum Dei, per quod scriptum est: *Omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil* (Joan. 1, 3). Si ergo hæc sola, et non alia sapientia in Deo est, aut sine sapientia (quod nefas est dicere, aut cogitare) Pater aliquando fuit, aut ante hanc sapientiam nunquam fuit; impossibile est igitur ante Filium Patrem esse. » Ario vero objicienti genitorem naturaliter præcedere genitum; quia qui gignitur, supponit eum a quo generatur; respondet divinam generationem non esse similem creaturarum generationibus, sed singularem, et admirabilem dici in Scripturis. Neque tamen in creatis desunt exempla, quibus patet genitum gignenti posteriorem non esse, ut calor, et splendor, qui non post ignem, sed cum igne statim manifestantur; quare ab Apostolo Dei Filius splendor Patris appellatur (*Hebr. 1, 3*). Præterea verbum ab intellectione procedit, nec tamen intellectio est prior verbo, quod ostendit S. Bruno, probans intelligentiam, memoriam et usum in nobis unum esse, et sine se esse non posse, neque unum prius aliis, aut posterius existere. In tertio autem capite docet A. N. arcana divinitatis esse imperscrutabilia, nec ulli hominum viatori datum ea comprehendere; nam quamvis Moyses, et Abraham dicantur in Scripturis facie ad faciem cum Deo locuti, et quamvis apostoli cum Christo Domino familiariter conversati sint, et a celo Patris vocem eum filium dilectum appellentem audiverint, attamen qualis naturæ qualisque essentiali sit Deus cognoscere non sunt consecuti. Quare his concludit Bruno: « Si Moyses, et apostoli, qui Spiritu Dei pleni erant, in quibus et per quos Deus loquebatur, eum sicuti est, videre, et audire, et intelligere non potuerunt, temerarium esse videtur de ejus nos essentiali perscrutari; præsertim cum ipse dicat, Exod. cap. XXXIII, 43: *Non videbit me homo, et vivet.* »

Probaverat jam ante S. Bruno in cap. 2, lib. III Sentent. omnimodam Christi, ut Filii Dei, cum Patre æqualitatem, illustrans vers. 6, ps. XXIII: *A summo celo egressio ejus, et occursum ejus usque ad summum ejus.* « Hoc est, inquit, quod ipse ait Joan., XVI, 28. *Exivi a Patre, et veni in mundum, iterum relinquo mundum, et vado ad Patrem.* Denique a summo ad summum est occursum ejus, quia per omnia æqualis est Patri, secundum divinitatem. De quo et Daniel ait cap. VII, 13: *Aspiciebam in visu noctis, et ecce in nubibus cæli filius hominis venit; et datum est ei regnum, et honor, et potestas, et usque ad antiquum dierum pervenit.* Usque ad antiquum namque dierum perveniet Dominus, quando similis Patri, et æqualis per omnia apparebit. Si enim esset aliquid secundum

solo Spiritu sancto, quanta simul in Patre, et Filio, et Spiritu sancto. » D. August., epist. 170; alias 66, num 5.

divinitatem, in quo differret ab ipso, non utique A perveniret ad ipsum. Pervenit igitur usque ad ipsum, quia in nullo distat ab ipso. » Alium luculentiorum locum, ubi S. Bruno asserit æqualitatem cum Patre Christi, ut Filii Dei, præstat commentarius super illa verba ps. cix, p. 538, c. 2 : *Dicit Dominus Domino meo : Sede a dextris meis.* Ubi refert interrogationem factam Judæis a Christo, Matth. cap. xxii, 45, quid ipsis videretur de Christo, et cum respondissent, credere eum esse filium David, his Christus illos perstrinxit : *Quomodo ergo David in spiritu vocat eum Dominum, dicens : Dicit Dominus Domino meo ; Sede a dextris meis. Quomodo cum Dominum vocat, si filius ejus est ? Et non potuerunt ei respondere verbum.* His præmissis, ita disserit S. episcopus : « Hæc questio apud Judæos indissolubilis manet ; neque enim hoc intelligere potest, nisi qui Deum et hominem esse Christum credit. Unde nobis hæc quæstio facillima est, qui Salvatorem nostrum, et secundum divinitatem Dominum David, et secundum humanitatem filium esse David non dubitamus. Et hoc est, quod ait : *Dicit Dominus Pater Domino meo, Filio suo : Sede a dextris meis.* Sedere autem cum Deo in una sede, et a dextris sedere, æqualitatem significat. Judæi vero, neque Deo æqualem, neque in cælis ascendisse, neque simul in eadem sede a dextris ejus sedere credunt. Et ab hac infidelitate sua non prius recedent, donec ponantur scabellum pedum ejus. Hoc autem erit in judicio, quando in sua majestate eum videntes et Deum, et hominem certissime esse cognoscent. Probat ergo Propheta ab auctoritate ipsiusque Patris, quia Filius æqualis est Patri, et quia sedet, et sedebit ad dexteram Patris, donec inimici ejus fiant scabellum pedum ejus. » Præterea eodem in psalmo explanans illa verba : *Ex utero ante luciferum genui te*, coeternitatem Christi ut Filii Dei luculentissime docet S. Bruno. « Et hoc similiter, ait Propheta, dicit Dominus Domino meo, quia *genui te.* Unde ? *Ex utero.* Quando ? *Ante luciferum.* Nullum tempus ostenditur, quando ante Luciferum dicitur, quia in infinitum ascenditur. Sed quid est *ante luciferum*, nisi antequam dici, vel intelligi, vel cogitari possit ? Sed quid est quod ait : *Ex utero ?* Deus enim neque cor, neque uterum habet, neque ulla partium divisio in illo est. Quod igitur ait : *Ex utero ante luciferum genui te*, tale est ac si diceret, ex meipso, ante omnem creaturam, et antequam dici, et excogitari valeat, genui te. Hanc usque Pater ad Filium. »

Sed et de Spiritu sancto, ejusque processione a

(8) « Nemo tamen existimet in iis, quæ corporeis visa sunt oculis divinam ejus, id est Spiritus sancti apparuisse substantiam. Natura enim invisibilis, et Patri Filioque communis, qualitatem muneris, atque operis sui qua voluit significatione monstravit. Proprietatem vero essentialis suæ in sua deitate continuit quia sicut nec Patrem, nec Filium, ita nec Spiritum sanctum humanus potest visus attingere. » S. Leo M. serm. 73. De Pentec. 1, c. 3.

Patre, et Filio docuissime scripsit S. Bruno in tractatu De sacramentis, et mysteriis, ubi agit de confirmatione, et peculiariter super illud Joann. cap. xx, 22. Quod Christus daturus apostolis Spiritum sanctum insufflavit super eos. « Poterat, inquit Salvator noster, sine omni insufflatione dare Spiritum sanctum, quem ideo insufflando dedit, ut ab ipso quoque, sicut a Patre ejus procedere intelligamus. Quamvis enim nesciamus quomodo Spiritus sanctus a Patre Filioque procedat (8) (hoc enim hæc in vita, in qua non videmus nisi per speculum, et in ænigmatibus [I Cor. xiii, 12], nulli revelatur [9]) certissime tamen scimus et nullatenus dubitamus eum procedere a Patre et Filio, id est de substantia Patris et Filii. Hoc enim ei proprium est, et de nulla alia substantia procedit, a nullo alio mittitur, et a nullo alio datur Spiritus sanctus. Datur enim officio sacerdotum, sed non a sacerdotibus. Sic enim adest virtus Christi per insufflationem, quæ a sacerdotibus in honorem significationis Spiritus sancti, per verba, quæ dicuntur in nomine suo. » Eandem Spiritus sancti processionem asseruit A. N. in Exod. comment. p. 89, col. 2; ejusque manifestationem apostolis factam in die Pentecostes, de qua inferius a nobis agendum erit.

Ut autem tenuitati nostræ subveniamus, hortatur nos S. episcopus, ut quæ de ineffabili Trinitatis mysterio tradiderunt SS. Patres consulamus. « Fides ego sanctorum, inquit, nobis sufficiat, neque enim meliores sumus, quam Patres nostri, neque ultra quæramus quæ illis divinitus sunt revelata, et qui nos ipsos, et ea, quæ in nobis sunt intelligere non valemus, ad ea quæ supra nos sunt nos extendere non laboremus. »

§ III. De incarnatione Domini.

Deus altissimo consilio hominem ad similitudinem suam condiderat eumque Spiritu sapientiæ et intelligentiæ repleverat, ut ad sui cognitionem, et amorem perduceret; non enim tantæ dignitatis, tantique luminis alia ex causa participem fecit, nisi ut ei facultatem, et copiam suæ cognitionis impertiret. Utinam ergo ab illo præstanti felicitique statu per culpam non excidisset! Utinam in innocentia et integritate suæ originis perstitisset (10)! Non obscurata fuisset in eo lux illa qua Dei vultum proximo intueri valuisset, neque privlegiæ suæ originis conditionis amisisset. « Homo a Deo, inquit S. Bruno serm. 1 De Trinit., quasi mane est conditus, quia retinens Dei similitudinem, vere luci proximus videbatur. Poterat enim de propinquo Deum cernere, scilicet in se et per se, nulla re extrinsecus inter-

(9) « Distinguere inter illam generationem, et hanc processionem nescio, non valeo, non sufficio » D. August. lib. II, alias III, contr. Maxim., c. 14, n. 1.

(10) « Talis est homo creatus, ut et peccare, et non peccare posset propria voluntate, ac propterea in eo digne punitus est voluntariæ prævaricationis lapsus : quia nulla fuit ad peccandum naturali carnis, aut animæ necessitate compulsus. » S. Fulg., De

veniente. Sed et propinquitatem, et similitudinem amisit, dum se inobedientiæ malo subiecit: » Ab hac extrema calamitate placuit Deo in sua misericordia infinito hominem per Filium suum unigenitum humana carne indutum eripere, et qui angelis prævaricatoribus non pepercerat, saluti hominis prospicere dignatus est. (11) Illius magni mysterii, et sacramenti plures in primis patriarchis figuræ præcesserunt, ut veritas promissi Reparatoris adventus, tot ante sæcula prænuntiata, et præsignata, fidem, et spem redemptionis apud homines obtineret. Primum, Abelem a fratre Caino interemptum dixit Bruno comment. in Genes. p. 14, col. 1, Christum significare a fratribus suis nempe Judæis crucifixum. Secundo, Jacob Christum representavit. « Advenit Jacob, inquit p. 52, col. 2, advenit Christus; sed quomodo? Vis audire quomodo? hædorum pellibus involutus, id est in similitudine carnis peccati. Exinavit enim se formam servi accipiens, etc. Hæc enim fuit primum hominis indumentum, quando primus homo de paradiso expulsus est. Tali igitur veste indutus venit Christus, ferens secum duos hædos optimos: alterum pro peccato, et alterum in holocaustum, carnem videlicet, et sanguinem suum: his etenim peccatum originale, solvitur, et Deus ab indignatione placatur. » Tertio, pro symbolo Christi intellexit A. N. lapidem super quem ipse Jacob dormivit. « Lapis ille, ait, super quem Jacob dormivit, Christus est, qui pluribus in locis lapis vocatur. Super ejus pectus quoque Joannes evangelista recubans, non minora quam Jacob videre meruit, » p. 52, col. 1. Et iterum p. 54, col. 1, de de eodem lapide dicit: « Ille etenim lapis Christi carnem significabat, in quo omnis plenitudo divinitatis habitabat corporaliter, De quo scriptum est: *Sapientia edificavit sibi domum.* Prov. 1, 9, carnem scilicet, quam assumpsit, quia Verbum caro factum. Quarto, Josephum etiam Christum præmonstrasse asserit p. 59, c. 1. Joseph enim, inquit, qui *accrescens* interpretatur, Christum significat, cujus regnum, et imperium tantum crevit, ut mundum impleret universum. » Quinto, duplici in loco Moysen Christi typum gessisse dixit S. Bruno; in comment. enim ad Exod., cap. 11, pag. 48, col. 2. « In diebus illis, egressus est Moyses ad fratres suos, viditque afflictionem eorum. Vidit autem et virum Ægyptium percutientem quemdam Hebræum, quem ipse occidens abscondit sabulo. Similiter et Christus Dominus noster, veniens in hunc mundum, multos Ægyptios, id est malignos spiritus interfecit, virtute privavit, atque de obsessis corporibus ejecit. » Ad caput autem xxiv ejusdem Exodi pag. 84, col. 1, hæc habet: « Moyses enim legislator, et Dei populi

prædest. et grat., c. 2.

(11) « Collapsa in parentibus primis humani generis plenitudine ita misericors Deus creaturæ ad imaginem suam factæ per Unigenitum suum Jesum Christum voluit subvenire, ut nec extra naturam esset reparatio naturæ, et ultra propriæ originis dignitatem proficeret secunda conditio. Felix si ab eo

A mediator mediatorem Dei, et hominum Jesum Christum significavit, utriusque Testamenti datorem. »

Quærit A. N. utrum homo, an angelus ad solvendam Deo satisfactionem idonei fuissent, et docet in tract. De incarnatione Domini, neutrum ex his tantum beneficium humano generi promereri valuisse. Nullus hominum, ait, hanc hostiam salutarem, Deoque dignam offerre poterat, quia omnes originali, et actuali peccato obnoxii tenebantur; ac proinde ab hoc sacrificio tanquam invisus et indignus expellebatur. Neque angelus in sua natura id præstitisset; quia cum sit incorporeus, adeoque invisibilis, in sacrificium passionis se præbere non valebat. Forsitan si humanam naturam angelus assumpsisset, et in ea passus fuisset, salutem hominibus universis adtulisset? Sed tanta charitas in angelis supponi nequit; quia ex apostolo, ad Rom. cap. v, 7, aliquis justus vis pro justo moritur, ne dum pro injusto damnetur. Accedebat etiam, quod ante Christi adventum homines propter peccatum ab angelis odio habebantur, et auferri debebat occasio, ne forte si idem homo ab angelo esset redemptus, eundem angelum pro Deo veneretur, qui lapides, ligna, et æramenta jam pro Deo adorabat. His igitur, aliisque plurimis rationibus cum angelica victima excluderetur, solus restabat Creator, qui sua miseratione et solita pietate humano compatiens generi, sæpe dictum hominem liberaret, et a diabolica fauce perplexum eriperet, et hoc non in sui natura, ut qui solum hominem redimere venerat, Deus et homo C immolaretur. Hæc supradicta supponunt S. Augustini doctrinam, aientis lib. xiii De Trinit., c. 19, divinæ omnipotentis alios modos non defuisse, quibus salvaret homines; sed quem eligit, convenientiorem omnibus fuisse. Poterat enim Deus peccatum, vel injuriam peccati gratiose condonare, et acceptare satisfactionem hominis, etsi inequalem, et imperfectam. Sed in hypothesi, quod Deus hominem liberare, et absolvere noluerit, nisi exigendo satisfactionem talem, quæ condigna sit, et æqua; ita ut illa posita, Deus ex justitia teneatur homini culpam condonare, necessariam fuerit hanc satisfactionem exhiberi a Deo incarnato: sic ut a nullo homine pure, quantacunque gratia exorato, reddi æqualis D non potuisset.

« Cum vero in divinitate personarum differentiam catholica credat Ecclesia, videlicet Patris, et Filii, et Spiritus sancti, non immerito considerandum est, inquit A. N. eodem in tractatu De Incarn., cui hæc assumptio conveniebat (12). Pater autem si intra virginalem uterum assumeret hominem, et ab eodem nasceretur, idem essent, Pater et Filius. Pater secundum divinitatem Filius vero secundum

non decideret, quod Deus fecit! Felicius si in eo remaneret, quod receperit! » S. Leo, serm. 70, 2 De resur., c. 2.

(12) Non convenire incarnationem Patri, neque Spiritui sancto egregie solideque demonstrat S. Fulg. tract. De fide ad Petrum, cap. 2.

humanitatem, quod et credere, et etiam dicere nefas est. Aliud quoque majus esset nefarium, quoniam duo filii adessent in divinitate; scilicet Pater filius secundum humanitatem, et Filius Dei filius secundum divinitatem. Tanto ergo errore vitato, prædicta assumptio Patri non conveniebat. Adhuc restat dicere, si Spiritus sanctus competens esset ad immolandum. Si autem idem Spiritus hominem acciperet, et pro eo vellet immolari, supradictus error in divinitatem caderet; revera etenim duo filii et crederentur, et haberentur in ea. Filius Dei secundum divinitatem, quemadmodum diximus; filius et Spiritus sanctus secundum humanitatem. Ergo utrique, Patri et Spiritui sancto prelatam assumptio non congruebat, quoniam neuter horum in tali negotio admitti valebat. Ergo solus Filius ad hoc agendum condecens aderat, cui per justitiam inerat hominem per se creatum salvare, et diabolo suam potestatem petenti obviare, eumque ipsum hominem decipientem decipere, et ablato totius orbis imperio, perpetuo in inferno religare (13). » Explanaverat jam ante hoc idem mysterium S. episcopus in Expositione ps. LXXVII, 20, pag. 439, c. 1: « *Prosperum iter faciet nobis Deus salutaris noster, Deus noster, Deus salvos faciendi, et Domini exitus mortis. Prosperum, inquit, iter faciet nobis Deus salutaris noster; per quem specialiter Dei Filium intelligere possumus, qui nos sua morte salvavit. Et ipse est Deus noster; quia, quamvis sit Deus omnium, proprie Christianorum Deus est. Ipse quoque est Deus salvos faciendi, quia ad hoc venit ut mundum redimeret et salvaret. Et ipse est Deus Domini exitus mortis. Per quod intelligitur, quod est Deus, etiam sui ipsius; quia enim simul est Deus, et homo, secundum humanitatem quidem servus est, et creatura est, et servus est. Sed iste servus Dominus est. Et ipse quidem est exitus mortis; quia, sicut in Adam omnes mortui sunt, ita et in Christo omnes vivificati sunt (I Cor. xv, 22); ipse est introitus vitæ, ipse est exitus mortis; quia per ipsum mors recessit, et per ipsum vita accessit. » Dixit etiam in comment. super ps. cxv: « Naturam humanam a primo homine per peccatum vitiatam, et corruptam, eandemque in cunctis homines pertransire, non nisi Christi sanguine sanari et liberari potuisse. » Et inferius ad verba ps. cxvi: *Dirupisti, Domine, vincula mea, etc.* « *Ligatus, inquit, eram, dura me catena diaboli strigebat et trahebat; sed tu dirupisti vincula mea, tu solvisti originale peccatum, quod nisi tuo sanguine solvi non poterat. »**

§ IV. De annuntiatione divinæ maternitatis Mariæ virgini.

Ad hoc tantæ molis, tantæque dignitatis opus missus est Gabriel angelus a Deo ad Mariam virginem desponsatam Joseph, et in civitate Nazareth commorantem. Salutatur Maria ab angelo, plena gratia, et benedictione cælesti annuntiat, superveniens in ea Spiritus sanctus, ac virtus Altissimi promitti-

(13) Hæc eadem veritas stabilita fuit a D. Thom. p. III, q. 3, art. 8, sed aliis rationibus, quas hic re-

ternæ, divinæque maternitatis arcanum revelatur. Vaticinatus olim hoc fuerat David, ps. XLIV: *Audi, filia, et vide, et inclina aurem tuam, et obliviscere populum tuum, et domum patris tui, quia concupivit Rex speciem tuam; quæ a Brunone in Comment. ita explanantur pag. 389, c. 2. « Audi, inquit, filia mea, de genere meo, de progenie mea, nobilitas, et gloria generis mei, audi quæ angelus loquitur, quæ cælestis nuntius tibi promittit; esto casta, esto sollicita, diligenter ausculta, quia magna valde sunt, quæ tibi nuntiantur. Vide ergo, et intellige. inclina aurem tuam, et suscipe Verbum in corde et in utero tuo: virgo concipies, et virgo paries Inclina aurem tuam, quia per aurem ingreditur in te, qui nascetur ex te. Verbum est enim, et via verbi auris est. Non aliter concepit beata Maria, nisi audiendo et credendo; si non audivisset, non credidisset: audivit, et credidit, et credendo concepit. » Præclaram autem integritatis Mariæ figuram in rubo, qui ardens et non combustus Moysi apparuit, his eleganter exornavit Bruno in comment. super cap. III Exod. pag. 49, c. 1. « Sed quid per rubum, nisi beatam virginem Mariam, quæ sic de Judæorum spinosa, et peccatrice gente exorta est; sicut de rubi asperitate pulchra, et odorosa nascitur rosa? Hæc autem visa est ardens, sed non arsit, quia sine carnis concupiscentia, sive libidinis æstu, sancto Spiritu obumbrata concepit. Hoc est enim, quod angelus ait: Spiritus sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi. Erat igitur ignis in rubo, splendor in Virgine, lux in Maria, lux illa, quæ ait: Ego sum lux mundi (Joan. VIII, 12), lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum (Joan. I, 9), » etc. Sed et Mariæ virginitatem apertissimis verbis asseruit illustrans illa Levitici verba cap. XII. *Mulier si suscepto semine pepererit masculum, etc.* « Quod autem, inquit pag. 145, col. 2, non simpliciter dixerit: *Mulier si pepererit masculum; sed satis diligenter addidit, si suscepto semine masculum pepererit, non est dubium, hoc ad distinctionem B. Mariæ virginis dictum esse, quæ sine viri semine peperit Salvatorem. »* Quomodo autem virtus Altissimi obumbraverit Mariam virginem copiosius etiam tradit hom. in Evang. *Missus est, etc.* Luc. II. « Hæc enim virtus, ait, communis est totius Trinitatis. Totus enim Trinitas, unus Deus, et ipse altissimus. Natus est igitur Christus de Spiritu sancto, ex Maria virgine, id est de virtute Spiritus sancti, quæ una communis est Patris, et Filii, et Spiritus sancti. Filius autem solius Patris est Filius, et Pater solius Filii Pater est. Hæc igitur virtus superveniens obumbravit Mariam, et ex duabus naturis Christum Dominum operata est. Sicut enim anima rationalis, et caro unus est homo; ita Deus et homo unus est Christus. Quantum autem ad humanitatem spectat, non solum a Patre, et Spiritu sancto, verum etiam a se ipso et factus et creatus est. Quantum vero ad divinitatem*

nec factus, nec creatus; sed a Patre solummodo A
genitus. »

§ V. De Christi nativitate, circumcissione, et manife-
statione.

« eperit itaque beatissima Virgo, prosequitur S. Bruno eodem in comment. super cap. 11 Luc., 7, concipiens virgo, pariens virgo, et in æternum permansura virgo. Clausa ante partum, clausa in partu, et clausa post partum (14). *Peperit, inquit, filium suum primogenitum, et pannis eum involvit, et reclinarit eum in præsepio, quia non erat eis locus in diversorio. O pietas immensa! O humilitas ineffabilis! O sacramentum inenarrabile! Deus homo fit, æternus temporalis, immensus localis, immortalis passibilis, parvis pannis involvitur qui cœli ambitu præ magnitudine non continetur. »*

Pastoribus eadem in regione super gregem suum vigilantibus statim ab angelo Christus natus, in præsepe reclinatus, et pannis involutus, cum Maria matre et Joseph annuntiatur. Hac visione admoniti pastores, quæ audierant, et viderant, secum confertunt, dicentes: « Mira sunt, » eundem locum Lucæ exponens Bruno, ait, « quæ audivimus, stupenda, quæ vilimus. Cælis gloria, pax terris promittitur. Salvator hodie natus est nobis, rex novus hodie datus est nobis, qui est Christus in civitate David, eamus, et videamus hoc Verbum, et credamus, quia in principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum (Joan. 1, 1). *Quod factum est. Quantum ad se, neque factum, neque creatum est. Factum tantummodo est; quia Verbum caro factum est: quod Dominus ostendit nobis. Videamus corporaliter, et quod mente concepimus, et fide tenemus, restat, ut oculis teneamus. Et venerunt festinantes, et invenerunt Mariam, et Joseph, et infantem positum in præsepio (Luc. 11, 6). »*

Quia vero Christus Dominus omnem justitiam adimplere venerat, et se verum hominem, non umbratilem, aut phantasticum ostendere, legi circumcissionem secundum tempus præscriptum subjici voluit. Duplici in loco disserit S. Bruno de circumcissione Christi Domini, quorum primus est in Evangelio Lucæ cap. 11, 15: « Nobis, ait, non sibi circumciditur Dominus. Sicut enim nobis est natus, nobis baptizatus, et passus; ita et nobis est circumcissus, de quo Apostolus inquit Rom. 11, 11: *Quia signum accepit circumcissionem signaculum justitiæ fidei. »* Data est igitur circumcisio, non ut peccata tolleret, sed ut aliquid significaret, et quadam differentia Judæorum populum ab aliis gentibus separaret. Quamvis itaque propter mandati transgressionem quicumque olim non circumcidetur, damnabatur; non tamen per circumcissionem justificabatur. Hæc enim circumcisio in Christo completa est, in quo et aliæ legis ceremoniæ consummatæ sunt. Alterum locum præstat sermo De

circumcis. Domini 5, lib. IV Sentent. « Quoniam autem, inquit, Salvator noster hanc in carne sua circumcissionem suscepit, hæc valde rationabilis causa fuit, quia non venit legem solvere, sed adimplere. *Finis enim legis, dicit Apostolus Rom. 10, 4. Christus est ad justitiam omni credenti.* In ipso lex completa est, nihil proficiunt, qui post ipsum circumciduntur. Quæ autem sit circumcissionis significatio explicatur a D. Thom. III p., q. 57, art. 3, ubi ait: « Quod sicut Filius Dei non propter se ipsum factus est homo, et circumcissus in carne, sed ut nos per gratiam faceret deos, et ut spiritualiter circumcidamur, sic propter nos constituitur Domino, ut discamus Deo præsentare nosmetipsos. »

Cum autem Jesus in Bethlehemitico præsepio moraretur, ducti a stella novo splendore coruscante venerunt Magi ab oriente eum adoraturi, eique parata munera obtulerunt. Plura sunt mysteria, quæ in evangelica lectione contemplatur A. N., eaque exponit in comment. super cap. 11 Matthæi, quorum aliqua tantum, ne longiores simus, proferemus. « Sed quare, inquit, eos antecedit stella, nisi ut viam eis ostendat, et ad puerum ducat? Sequuntur igitur eam, veniunt Bethlechem; stat super domum illam, in qua erat virgo Maria; stat stella super stellam: Maria enim *stella maris* interpretatur. Stella itaque Filius, stella et mater: stella oritur de stella; sed major quæ oritur, quam illa de qua oritur. Unde et merito supra stare videtur. Non dixit supra puerum: Sed quid dixit? *Supra ubi erat puer.* Ubi enim erat puer, nisi in sinu matris? Stabat ergo stella, et clamabat: habet enim linguam suam..... Sed quid significabat? Quid dicebat? Vis audire quid? Ille est puer: hæc est mater pueri: hic eum quærite: hic invenietis: hic in parvo corpusculo latet: hic ubique est, et omnia replet. Hoc est enim, quod dicit: *Videntes autem stellam gavisti sunt gaudio magno valde.* Quid est enim videntes stellam, nisi videntes, et intelligentes quid eis significabatur, et dicebatur per stellam? Non enim magnum gaudium est videre stellas. Nam solem et lunam sæpe videmus, et non multum videndo gaudemus. Gaudebant igitur non propter stellam, sed propter stellæ significatum. *Et intrantes domum invenerunt puerum cum Maria matre ejus, et procidentes adoraverunt eum, et apertis thesauris suis obtulerunt ei munera, aurum, thus, et myrrham.* Quanta exsultatio tibi fuerit, o Virgo beatissima, quis cogitare valeat? Quoniam quem nuper genueras, jam quasi Dominum adorari videbas. Sed quare tria munera obtulerunt, nisi ut Trinitatis mysterium revelarent? Primum enim munus offerimus credendo in Patrem, secundum in Filium, tertium in Spiritum sanctum. Quid autem per aurum significari putamus, nisi illam, quæ cæteris major est, et latius fulget, regiam potestatem? Aurum igitur Christo offerimus, qui om-

(14) Consonans est S. Leo M. in serm. 2 De nativitate Domini, c. 2. « Oportuit enim, ait, ut primam Genitricis integritatem nasceus incorruptio

custodiret, et complacitum sibi claustrum pudoris, et sanctitatis hospitium divini Spiritus virtus invicta servaret. »

nium regem esse credimus. Offerimus et thus, quia Deum esse confitemur: myrrham quoque ei offerimus, quia sic illum Deum esse credimus, ut hominem, et mortalem esse non dubitemus. » Cum hæc satis superque explanata sint, non indigent ut ulterius similibus dictis in serm. De Epiphania Domini 6, ejusdem lib. Sententiarum confirmentur.

Idem ipse Christus Dominus, ut sui adventus veritatem, juxta prophetarum oracula, comprobaret, in templo præsentari voluit, legalique oblatione ut primogenitus redimi. Non minus copiosus est S. Bruno in edisserendis divinis rebus, quæ hac de Christi præsentatione ab evangelista Luca cap. ii, 28, referantur, cujus commentarii aliqua tantum adducam de S. Simeone, qui Christum in ulnas suas accepit. « Qualis enim, inquit, et quantus Simeon iste fuerit, breviter ostendit evangelista, dum justam, et timentem Dominum populi consolationem expectare, et desiderare dicit, cui et Spiritus sanctus, qui in eo erat, Filii Dei adventum revelaverat, atque promiserat. » Et hoc est, quod ait: *Et responsum acceperat a Spiritu sancto, non visurum se mortem, nisi prius videret Christum Domini.* Quanto desiderio videndi Dominum senex iste beatissimus æstabat! quem jam ætas de hoc sæculo exire cogebat, sed Dei responsio retinebat. Mori enim cupiens, mori non poterat; quia Christum Domini necdum viderat, de quo sibi factum responsum audierat: *Non visurum se mortem, nisi prius videret Christum Domini.* Hoc igitur desiderabat, hoc mente tractabat, hoc semper cogitabat. Manifestavit se ergo Christus Simeoni, adimplevitque Malachia prophetiam qui eum venturum in templum prædixerat, cap. iii, 1: *Et statim veniet ad templum suum Dominator, quem vos quaeritis, et angelus testamenti, quem vos vultis.* Fugit autem Jesus in Ægyptum, se ab Herodis persecutione eripiens, eoque e vivis sublato, rediit in Galilæam, et cum parentibus habitavit in civitate Nazareth. *Ibant autem ipsi parentes Jesu per omnes annos in Jerusalem in die solemnium Paschæ. Et cum factus esset annorum duodecim, ascendit illis Hierosolymam, secundum consuetudinem diei festi, consummatisque diebus, cum redissent, remansit puer Jesus in Jerusalem, et non cognoverunt parentes ejus,* Luc. ii, 41. Quid hoc in loco Evangelii sit intelligendum, idem S. commentator exponit: « Religiosi parentes, inquit, per annos singulos ibant in Jerusalem, ut legem audirent, sacrificiis participarent, solemnitatibus interessent, et ejus adhuc umbræ serviebant, cujus jam veritatem tenebant. Tota enim illa solemnitas Christi passionem, resurrectionem, et cætera, quæ de eo scripta sunt, significabat. Erat igitur simul cum cæteris Jesus in solemnitate, qui totius erat causa solemnitatis. Permixtus turbis videbatur ab omnibus, laudabatur ab omnibus, in lege, et prophetis prædicabatur, in sacrificiis significabatur, et a nemine cognoscebatur; quia duplici velamine tegebatur. Inde velamine litteræ, hinc carnis pariete. »

Tempus demum advenit, quo Christum splendidius suæ manifestationis testimonium præbere oportebat, suamque missionem in mundum adimplere; quare, ut habemus ex Matthæo cap. iii, 13: *Tunc venit Jesus a Galilæa in Jordanem ad Joannem, ut baptizaretur ab eo.* Plures hic complectitur doctrinas S. antistes suo in Comment. De institutione, et necessitate baptismatis Christi, de sine circumcisionis, de revelatione SS. Trinitatis, de novæ fidei veritate; eodemque tempore maximam de Christi et Joannis humilitate excitat admirationem. « Quod enim, ait, tunc intelligendum est, quando Joannes talia prædicabat et baptizabat; non autem quando prædicare cœperat: jam enim tricesimum annum uterque intraverat, quando ad baptismum Dominus venerat. Baptizatur autem Jesus non sibi, sed nobis. Lavat aquas, et sanctificat suo tactu, non ipse lavatur ab aquis. Ibi vetus circumcisio perit: ibi novæ fidei innovatio cœpit. Ibi primum Joannes baptizare dicitur, ubi totius mysteria Trinitatis cognovit, audivit, et vidit. Territus tunc Joannes, et ad Dominum accedere contremiscens, prohibebat eum, dicens: *Ego a te debeo baptizari, et tu venis ad me?* Respondens autem Jesus, dixit: *Sine modo; sic enim decet nos implere omnem justitiam.* Tu, inquit, major es, tu Dominus es; ego minor, et servus; me oportet minui, te autem crescere. Quid est ergo, quod tu venis ad me? Ego potius debeo ire ad te. Tu mundus es, et omnia mundas; non tu a me, sed ego a te, et mundari et baptizari debeo. At ille: *sine modo, mysterium est, quod ago: dum ego baptizor, tu quoque in me baptizaris, quia membrum es illius qui baptizatur. Sic enim decet nos implere omnem justitiam, veteribus finem et terminum ponentes, novis autem exemplum et regulam dantes. Baptizatus autem Jesus confestim ascendit de aqua; et ecce aperti sunt cæli, et vidit Spiritum Dei descendentem sicut columbam, et venientem super se: et ecce vox de cælo dicens: Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi complacuit.* Quid est enim, interrogat S. Bruno, quod baptizato Domino cæli aperiuntur? Et respondet: Magnum est hoc mysterium, magnamque his, qui baptizantur, lætitiâ præfigurât. Clausum erat prius; nemo dum ante baptismum ingrediebatur; nunc autem apertum est. *Vidit autem Spiritum Dei descendentem sicut columbam, non quod Spiritus sanctus in columba incarnatus sit; solus enim Filius est incarnatus, sed quod in columba Spiritus Dei se ostendere voluit. Vox autem illa, quæ de cælis audita est, cujus, nisi Patris fuit? Quis enim alius dicere potuit: Hic est Filius meus dilectus? Complacet autem sibi Deus Pater in Filio suo dilecto, quod talem ante tempora ineffabiliter, et sine initio Filium genuit. Aperitissime hoc in loco Trinitas ostenditur, in quo personaliter tota sentitur; siquidem Filius in homine, Spiritus sanctus in columba, et Pater in suæ vocis testimonio declaratur. »*

Huc usque manifestatio Christi facta non fuerat,

aliquibus, qui quasi primitiæ forent ejus acquisitionis, pastoribus scilicet, Magis, Simeoni, Joanni Baptistæ. Sed, cum tempus suæ missionis adimplendæ advenisset, atque in sui sequelam novitulos adduxisset, hos etiam aliquibus signis in ejus fide et imitatione confirmare dignatus est. Quare invitatus Jesus ad nuptias in Cana Galiliæ, ad eas se contulit, nuptiali convivio cum discipulis suis interfuit; ibique primum miraculorum operatus est. Cum autem visus sit Christus matri suæ petenti conversionem aquæ in vinum, quod sponsis defecerat, paulo aspere respondisse, (15) quasi male illa petisset, quod nondum venerat tempus ut faceret quod optabat, Bruno noster mysterium verbis evangelistæ Joannis cap. ii connectum eleganter exponit: *Et deficiente vino, dicit mater Jesu ad eum: Vinum non habent.* « Plena enim, ait, Spiritu sancto virgo Maria, jam tunc illud miraculum prævidebat, quod ejus filius facturus erat. Quod ergo facere Jesus cogitabat; hoc illa ut faceret admonerat. Et dicit ei Jesus: *Quid mihi, et tibi est, mulier?* Quid mihi, et tibi, inquit, commune est, nisi hæc caro mortalis, et humanitas ista, quam fero, quæ famem pati, sitire et mori novit, miracula facere non novit? Quod enim in vinum aqua convertitur, non humanitatis, sed divinitatis est. *Nondum venit hora mea.* Nondum venit hora passionis meæ, in qua quid mihi et tibi commune sit omnibus innotescat. Tunc enim carnem quam de te suscepi, non virtutes et miracula facere, sed in cruce pendere et mori videbis. *Dicit mater ejus ministris: Quodcumque dixerit vobis, facite.* Inter se loquebantur mater et filius. Ipsi se intelligebant; ipsi sua secreta noverant, ipsi, quid tunc fieri oportebat, et quid futurum erat, sciebant. Cæteri autem quid ipsi dicerent ignorabant. » Conversam aquam in vinum a Christo admirati sunt omnes, eoque portento, Jesus, ut testatur evangelista, *Manifestavit gloriam suam, et crediderunt in eum discipuli ejus.*

Sed quia Christus Dominus non venerat querere gloriam suam, sed gloriam Patris sui, qui ad salvandos homines eum miserat, ductus est a suo spiritu in desertum, ut oratione, et 40 dierum et 40 noctium jejunio tantum opus exordiretur, suisque assecclis præberet exemplum, quomodo cæleste præsidium sibi promeruissent. Expleto autem jejunio, terque victo diabolo qui eum ad tentandum accesserat, elegit duodecim apostolos, inter quos primi fuerunt Petrus et Andreas ejus frater, deinde Zebedæi filii, Jacobus et Joannes, piscatores omnes, et reliqui a S. Matth., c. iv, descripti, qui columnæ et fundamenta Ecclesiæ futuri erant. *Dixit autem eis: Venite post me, et faciam vos fieri pisces hominum* (Marc. i, 27). « Sed quid est dicere, ait S.

(15) Petav. lib. xiv De incar., c. 1, § 6. Vid. adnotat. in S. Maximum Taurin., p. 68.

(16) « Primus enim homo transmisit in omnes homines peccati sui merita, quorum caro est de peccati lege concepta. Propter hoc in parvulis, cum nullum sit ex propria voluntate peccatum, inest tamen filiis iræ carnaliter genitis macula parentalis,

A Bruno, *venite post me.* Post Christum namque re, est ejus vestigia æqui, ejus opera imitari, ejusque patientiam et humilitatem tenere. Neque enim sufficit nobis pedibus tantum ire post Jesum, nisi et mente et dilectione eum sequamur. » His autem primis sectatoribus secum assumptis, cœpit Christus prædicationem suam, et ut testatur idem S. Matth., cap. v, 13: *Circuibat Jesus totam Galiliam docens in synagogis eorum, et prædicans Evangelium regni Dei, et sanans omnem languorem et infirmitatem in populo. Et abiit opinio ejus in totam Syriam, et obtulerunt ei omnes male habentes, et vexatos variis languoribus, etc.* Ubi S. Bruno hæc subjicit in comment. ad idem cap. iv, 23: « Ecce quam subito manifestatur Christus; ecce quam subito ejus virtutis fama, et opinio terram replet. Undique autem omnes infirmi, et male se habentes ad eum deferuntur, et ipse ut verus medicus omnes interior et exterior curat infirmitates. » Eadem fusius etiam disserit in comment. super ps. xv, p. 324, c. 1.

§ VI. De peccato originali.

Quid causæ fuerit tantorum malorum quæ mundum inundarunt, humanamque progeniem tantas calamitates adduxerunt? Non alia profecto, quam Adæ protoparentis culpa, cujus posteri ejus omnes participes fuerunt. Omnes in Adam peccasse certum est, adeoque sicut in omnes homines pertransiit peccatum, ita in ipsos mors cum omnibus malis pertransiit (16). Hanc veritatem ex apostolo, Rom. cap. v. 12, habemus: *Propterea sicut per unum hominem peccatum in hunc mundum intravit, et per peccatum mors, et ita in omnes homines mors pertransiit, in quo omnes peccaverunt.* Quale et quantum fuerit peccatum primi hominis Adæ, quod omnem ejus progeniem infecit atque damnavit, intelligi nequit, nisi status perfectionis, excellentiæ et dignitatis in quo creatus fuerat dignoscatur. Hic eximie a Brunone describitur in Comm. c. i Gen., p. 6, c. 2, exponens illa verba: *Faciamus hominem ad imaginem, et similitudinem nostram.* « Quamvis ait, aliud sit imago, et similitudo, hoc tamen in loco idipsum significat et imago et similitudo; sic ad Dei similitudinem factus est homo, sapiens quidem, justus et bonus, immortalis et incorruptibilis factus est. Sed quoniam dicitur (idem S. Bruno), *creavit Deus hominem ad imaginem suam*, deinde subinfertur, *ad imaginem Dei creavit illum*, sic etiam intelligi potest, ut talem corporaliter quoque homini imaginem daret, qualem Filium, qui utique Deus es, quandoque suscepturum ante te propra disposuerat. Sic igitur non solum interior, verum et exterior homo noster quodammodo absimilis esset (17). » Hanc doctrinam ex Tertulliano desumpsit Bruno; ille enim lib. De resurrectione car-

quæ quidem bene dispositum divinæ creationis non perturbat ordinem, sed nævo paternæ transgressionis infligit tetram nascentibus fæditatem. » S. Fulg. De præd. et grat. lib. i, cap. 3.

(17) Quid hac de imagine homini sentiendum sit opportune admonet S. Aug. lib. xv, De Trinit. cap. 26. « Verum, inquit, nec hanc imaginem ab eadem

nis cap. 6; ubi agit de primo homine ex limo formato, sic loquitur: « Recogita totum illi Deum occupatum, ac delitum, manu, sensu, consilio, sapientia, providentia, et ipsa imprimis affectione quæ lineamenta dacebat. Quodcumque enim limus exprimebatur, Christus cogitabatur homo futurus, quod et limus et caro; sermo quod et terra tunc. Sic enim præfatio Patris ad Filium: *Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram*. Et fecit hominem Deus, id utique quod finxit, *ad imaginem Dei fecit illum*, scilicet Christi. Et sermo enim Deus, qui in effigie Dei constitutus, et non rapinam arbitratus est paritari Deo. Ita limus ille jam tunc imaginem inducens Christi futuri in carne, non tantum Dei opus erat, sed et pignus. » Ex quo autem peccavit Adam, transgrediens Dei præceptum, de non edendo fructu ligni scientiæ boni et mali, dissimilis factus est ab illa Dei imagine in qua Deus eum condiderat; amisit enim justitiam, sapientiam, immortalitatem et bonitatem, quæ dona Dei erant, non naturæ suæ proprietates; et factus est mortalis, injustus, servus peccati, concupiscentiæ subjectus, et in intellectu obtenebratus. Quare A. N. loquens de paradiso, dixit p. 9, col. 1. « Posuit et lignum scientiæ boni et mali, de quo postquam primi homines comederunt, quibus bonis caruerint, quibus malis subjacerint, cognoverunt. » Experti etiam sunt corruptionem naturæ, et carnis rebellionem, quæ antea spiritui subjecta ei obtemperabat, quod malum in omnem eorum progeniem propagatum fuit. « Natura humana, inquit idem S. Bruno in ps. cxv, p. 547, col. 1, a primo homine per peccatum vitata, et corrupta in omnibus hominibus reperitur, et non nisi a Christi sanguine sanari, et liberari potest. » De statu autem innocentie in qua creatus est Adam eximie disseruit eadem pag. 9, col. 1, ubi hæc habet: « Quantum autem, inquit, Dominus hominem dilexerit, ex hoc etiam facile intelligi potest, quod talem habitationis locum ei preparavrat, in quo, si non peccasset, et castissimo conjugio sine omni concupiscentia filios procreasset, ex quibus, completo electorum numero, nulla mortis amaritudine degustata, supernam Jerusalem conscendens, nec merito, nec numero ab angelis discrepans, æterna beatitudine frueretur. »

Tantæ calamitatis nostrorum protoparentum auctor fuit diabolus, qui cum suis asseclis per superbiam a cælo depulsus, et in barathrum ignis præcipitatus, invidens conditioni hominis, a felicitate, quæ fruebatur, per mulieris illecebras et suasionem dejicere conatus est (18). Hinc A. N. occasionem nactus est querendi, quomodo perfectis omnibus, sicut dic, quæ Deus creare voluerat, dici potuit: *Vidit Deus cuncta, quæ fecerat, et erant valde bona*, si sibi erat malum, vel ipse diabolus princeps mali? et

Trinitate factam, et suo vitio in deterius commutatam, ita eidem comparet Trinitati, ut omni modo existimet similem; sed potius qualicumque similitudine magnam quoque dissimilitudinem cernat, quan-

A respondet, p. 7, c. 2. « An nondum ceciderat, ut dicitur Joan. viii, 44: *In veritate non stetit, et ab initio mendax fuit*; a ut fortasse ipsa die, qua factus est homo, ejus gloriæ invidendo, atque ideo mortifera suadendo, simul cum bonitate ipsum quoque principatum amisit. Simul enim et non prius hominis, et dæmonis condemnatio legitur. Nam quia mulier dixit: *Serpens decepit me, et comedi*, statim Dominus serpenti maledicens ait: *Maledictus eris inter omnia animantia, et bestias terræ*. Mulieri quoque dixit: *Multiplicabo ærumnas tuas*. Adæ vero: *Maledicta terra in opere tuo*. De his autem in apostolorum et prophetarum libris nihil certum reperi, et doctores Ecclesiæ diversa sensisse cognovi. Dico autem quia, et si prius cecidisset, nihilominus tamen dici potuisset quia *vidit Deus cuncta quæ fecerat, et erant valde bona*, quoniam et in ipso diabolo adhuc bonum est, quod fecerat. » Neque malum ullum excogitari potest in fructu quem Adam et Eva comederunt, quia, ut docet S. August. eod. lib. De civit. Dei, c. 12, in tantæ felicitatis paradiso nihil erat, quod non esset bonum, sed esca illius fructus mala fuit, quia prohibita. Transgressio autem præcepti magnam culpam involvit, siquidem « obedientiæ virtus, sequitur idem S. doctor, in creatura rationali mater quodammodo est omnium custosque virtutum, quandoquidem sic facta est, ut ei subditam sit utile; perniciosum autem suam, non ejus a quo creata est, facere voluntatem. Hoc itaque de uno cibi genere non edendo, ubi aliorum tanta copia subjacebat, tam leve præceptum ad observandum, tam breve ad memoriam retinendum, ubi præsertim non voluntati cupiditas resistebat, quod de pœna transgressionis postea subsecutum est, tanto majore injustitia violatum est quanto faciliora posset observantia custodiri. »

Nemo tamen ex hoc cum hæreticis sentiat concupiscentiam, sive appetitum ad malum, obortum in homine, qui pœna peccati est, libertatem arbitrii, hoc est potentiam ad bene agendum ei abstulisse. Cupiditas enim illa læsit quidem liberum arbitrium et debilitavit, ut repugnantiam in bono eligendo experiatur homo, sed non exstinxit, ita ut retineat quidem facultatem indifferentiæ activæ, et in quamcunque partem velit se convertere possit. Hujus

D orthodoxæ doctrinæ assertorem Brunonem nostrum proferam, qui in exponendis verbis illis ps. lxxix, pag. 446, col. 1, *Deus, in adjutorium meum intende, Domine, ad adjuvandum me festina*, hæc tradit: « Hæc oratio sufficit nobis in omnibus quæ postulamus, præsertim, si ab inimicis et adversariis affligimur: ubique et in omnibus Dei adjutorium querendum est, quia ubique, et in omnibus necessarium est, quoniam sine ejus adjutorio nihil facere possumus. Si bona agere volumus, bene et utiliter oramus, et si, quod non debemus, mala agere volumus, tum esse satis videbatur, admonui. »

(18) Vid. Aug. De civit. Dei, lib. xiv, cap. 2, et Fulg. De fido ad Petrum, cap. 3, n. 33, edit. Rom. 1740.

bene, et utiliter oramus, magnum quidem Dei adjutorium est, si malis desideriis resistat, et fieri non permittat. Qui igitur malum aliquid facere cupit, dicat prius : *Deus, in adjutorium meum intende, et non poterit facere quod cupit. Festinet igitur Dominus in adjutorium bonis ut faciant quod volunt, festinet et malis in adjutorium ut non faciant quod volunt* (19).

Se. I hujusmodi libertas arbitrii vix salvari videtur in induratis, qui scilicet in tanta relictis sunt malitia, ut ea laborantes non respiciant, quemadmodum contigit Pharaoni, de quo Deus dixit Moysi, Exod. **iv, 20** : *Ego indurabo cor ejus*. Hanc difficultatem sibi proposuit A. N. in comment. super hunc Exodi locum p. 53, c. 1 : quam ita solvit, et libertatem arbitrii intactam relinqui affirmat. *Ego indurabo cor ejus*. « Quid est hoc, Domine? Tu indurabis cor ejus? Tu enim, ut Apostolus ait : Cui vis, misereris, et quem vis, induras. Quod si induras, cui nemo resistere valet, quid ad Pharaonem? cur qui populum dimittere non potest, ideo punitur, quia non dimittit? Non potest, quia induratur. A quo? A te. Tu enim dicis : *Ego indurabo cor ejus*. Aliter est intelligendum. Quod ergo dicitur : *Ego indurabo cor ejus*, tale est ac si diceret : Ego cor ejus indurari permittam, nullam vim ei faciam, totum se sibi dimittat, faciat quod velit, ut si bene vel male egerit, totum sibi, et non mihi imputetur. » Ergo sicut obduratio Pharaonis, juxta Brunonem, tota ex ipso fuit, eam enim vicisset, si voluisset : ita etiam peccatores quotquot sunt, propensionem suam ad malum, si velint, superare possunt. Relinqui tamen aliquem in mala voluntate propter diuturnam gratiæ resistentiā, ejusdem Brunonis aliorumque SS. Patrum sententia fuit. Ille enim eodem in Comment. Exod. cap. **x, p. 57, col. 1**, ubi, de tenebris agit, quæ totam Ægyptum occupaverant, hæc habet. « Ecce qui regem sequuntur tenebrarum, qui toties admoniti et flagellati, qui tot signa et miracula videntes, adhuc indurato corde in malitia perseverant, tenebris involuti nihil vident, et quasi lapides immobiles permanent. »

His igitur de peccato originali exploratis, et quod unicuique, ita S. Augustinus lib. **vi** contra Julianum c. **12**, proprium illud est, et voluntarium, voluntarium quidem voluntate originis; proprium vero proprietate naturæ ac personæ, intelliguntur quæ A. N. de peccati originalis effectibus pluribus in locis dixit. In Genesis enim cap. **ii, p. 9, col. 2**, super illa verba dicta Adam a Deo : *In quocunque dte comederis ex eo, morte morieris*, inquit : « Et Adam quidem mox ut comedit mortuus est, non quod de hæc vita confestim exiret, sed ut quando exiret in

(19) Quod hic docet Bruno, bonos implorare a Domino adjutorium, ut faciant bonum quod volunt, et malos eadem deprecatione uti debere, ut avertantur a malo quod cupiunt, inquit Augustino, qui lib. **i, c. 3**, contra duas epist. Pelag. hæc habet. A Deo ipso donari homini bene operandi libertatem, juxta illud Joan. **viii, 36** : *Si vos Filius liberaverit, tere liberi eritis*. Qua veritate stabilita, hæc subinfert. « Datur ergo potestas, ut filii Dei fiant, qui

A se susceperit. » Idem confirmavit ad illud Deuter. cap. **xxi, pag. 205 col. 1**. *Quando peccaverit homo, quod morte plectendum est, et adjudicatus est morti.* « Ideo fortasse, ait, quia primus homo tunc in ligno peccavit, quando pomum vetitum ex arbore rapuit, et humanum genus est morti adjudicatum. In ligno ergo quicumque pendet, et adhuc originali peccato tenetur, maledictus est. » Præterea in cap. **xii** Exod., pag. **60, c. 2**, ubi excidium narratur omnium primogenitorum Ægyptiorum, hæc habet : « Mortua sunt omnia primogenita in terra Ægypti, quoniam originale peccatum per universum mundum in omnibus illis periit qui crediderunt et baptizati sunt, ut peccatum, quod per lignum concupiscentiæ cœpit, per lignum crucis destrueretur. Quot sunt enim homines, tot sunt et originalia peccata. Omnis enim horum cum eo nascitur, quod nisi Christi sanguine et aqua baptismatis deleri non potuit. » Tandem, omissis aliis testimoniis, hoc unum addam ex Comment. cap. **xxxiv** in Exod. p. **123, col. 1** : *Qui aufers iniquitatem, et scelera, et peccata, nullusque apud te per se innocens est.* « Nullus, inquit S. Bruno, apud te innocens est, quia nec unius diei infans sine peccato est. Unde Psalmista ps. **L** : *Quoniam in iniquitatibus conceptus sum, et in delictis peperit me mater mea*. Fit ergo innocens per te, qui non est innocens per se, quoniam *tu solus potes facere mundum de immundo semine conceptum* (Job **xiv, 4**). »

§ VII. De gratia Dei Salvatoris.

C Destitutus igitur homo originali justitia, et impotens factus ad eam suis viribus recuperandam, cum sensus, et cogitatio cordis ejus, ut inquit Scriptura, Genes. cap. **viii**, prona facta sint ad malum, consequitur ex eo necessitas divini adjutorii, gratiæ scilicet præbentis homini lapsio vires, quibus bonum ad vitam æternam ordinatum agere valeat; quodque gratia dicitur, quia gratis datur; estque illustratio in intellectu, et pia affectio in voluntate. Hanc igitur gratiam ejusque necessitatem pluribus in locis, post S. Leonem, qui dixit : « Quod cecidit in Adam primo, erigitur in futuro, » docuit S. Bruno, qui supra relatum Geneseos locum exponens p. **19, col. 2**. « Natura, ait, humana per se fragilis, et miserabilis, nisi Deo auxilio protegatur, facile labitur in peccatum; unde digna videtur, cui misereatur. » Eodem spiritu loquitur super verba illa ps. **cxxxix, 8** : *Domine, Domine, virtus salutis meæ*, inquit, « Sine ejus adjutorio, et virtute salvari non possum, » itemque super hæc alia ps. **cxliv, 20** : *Dominus dirigit justos* « quia, ait, ipsius gratia est, quod a recto itinere non recedunt (20). » Rursum et in ps. **lxii, 7** : *Sic memor fui super stratum meum, in matutinis me-*

credunt in eum, cum illi datur, ut credant in eum. Quæ potestas nisi detur a Deo, nulla esse potest ex libero arbitrio, quia nec liberum in bono erit, quod liberator non liberaverit, sed in malo liberum habet arbitrium, cui delectationem malitiæ vel occultus, vel manifestus deceptor inserit, vel sibi ipsi persuasit. »

(20) S. August. contra duas epist. Pelag. lib. **i, c. 3, n. 7** : Postquam præmississet neminem credere

ditabor in te, quia fuisti adjutor meus, eadem habet. « Impii homines, inquit, et peccatores in nocte, et in tenebris sunt. Sancti vero in matutinis, utpote qui veritatis lumen vident, et Soli justitiæ appropinquant. Quia factus est adjutor meus. Merito itaque tui semper memor fui, et memor ero, quia ubique, et in omnibus necessitatibus meis factus es semper adjutor meus. » Insuper ad illa verba ps. LXXXIII, 6, *Beatus vir, cujus est auxilium abs te*, ait : « Beatus ille vir, cui in hac vita sic auxiliarius ut ad illam domum tuo adjutorio descendere possit. Nemo enim venit, nisi traxeris eum. » Et ad hæc altera : *In Deo faciemus virtutem, et ipse ad nihilum deducet tribulantes nos* (Psal. LIX, 14). « *In Deo*, inquit, *faciemus virtutem, et ipse egredietur in virtutibus nostris, quia, sicut dixit, sine eo nihil possumus facere.* »

Quia vero Semipelagiani admittebant quidem necessitatem gratiæ ad bonum opus perficiendum, non autem ad initium boni operis, eis opposuit dogma catholicum, exponens illud ps. CXVIII, 117, *Adjuvame, et salvus ero* : « Deus est, inquit, qui operatur in nobis et velle et posse, et sine ejus adjutorio nihil facere possumus (21). » Cum quæsitus fuisset S. August. cujus sit bona voluntas, Dei, an hominis, lib. II De peccat. merit. et rem., cap. 18, n. 50, respondet : « Nam, si nobis libera quædam voluntas ex Deo est, quæ adhuc potest esse vel bona, vel mala, bona vero voluntas ex nobis est, melius est id quod a nobis, quam quod ab illo est. Quod si absurdissime dicitur, oportet fateantur etiam bonam voluntatem nos divinitus addisci. » Si ergo bona voluntas a Deo est, initium etiam boni operis a Deo erit, non autem a nobis, « quoniam, ait idem S. doctor De Grat. et lib. arbitr., c. 17, ipse, ut velimus, operatur incipiens, qui volentibus cooperatur perficiens (22). »

Hanc autem boni agendi potentiam, sive gratiam, quæ sufficiens dicitur, omnibus dari docet A. N. ; non ita gratiam efficacem, quæ est voluntatis impulsus, seu cælesæ desiderium ferens hominem ad Dei mandata adimplenda. Quare illustrans verba ejusdem ps. CXVIII, 40, *Ecce concupivi mandata tua*, inquit : « Mandata tua non solum feci, sed facere concupivi. Facere enim quilibet potest, sed cum desiderio facere cælestis gratiæ est. » Luculentius

in Christum, nisi illi fuerit datum, sequitur : « Nemo igitur potest habere voluntatem justam, nisi nullis præcedentibus meritis, acceperit veram, hoc est, gratiam desuper gratiam. »

(21) Vid. S. Fulg. lib. I, De fide ad Petrum cap. 3, n. 34 ; et cap. 16. De prædest. et grat. hæc docet : « Sicut ergo bonæ voluntatis initium nemo potest habere nisi fuerit misericordia Dei præveniente illuminatus, quia *præparatur voluntas a Domino*, Prov. VIII, 55, et rursum scriptum est psal. LVIII, 11 : Deus meus, misericordia ejus præveniet me, ita eandem voluntatem bonam nemo usque in finem poterit obtinere, nisi fuerit jugiter eadem misericordia subsequente servatus. »

(22) Dixerat idem S. August. lib. De grat. Christi cap. 14 : « Si enim, sicut Veritas loquitur, omnis

eandem doctrinam tradidit S. Bruno in comment. super illa ps. CII, 2-4, pag. 517, col. 2 : *Noli oblivisci omnes retributiones ejus. Qui propitiis fiet omnibus iniquitatibus tuis; qui sanat omnes languores tuos; qui redimit de interitu vitam tuam; qui satiat in bonitate desiderium tuum: qui coronat te in miseratione et miserationibus.* « Magnæ sunt, inquit S. episcopus, istæ retributiones, et tam magnæ, ut eas nunquam oblivisci debeamus. Factus est autem Dominus propitiis omnibus iniquitatibus nostris, quia non solum originale peccatum, sed simul cum eo omnia alia suo sanguine delevit. Et hoc est quod dicit : *Qui sanat omnes languores nostros*; omnes quidem, quia nullum ad sanandum relinquit; animæ loquitur, et de ejus languoribus dicit. *Redimit autem de interitu vitam ejus*, quod fieri non posset, nisi prius ejus peccata dimisisset. Satiavit quoque *in bonis desiderium ejus*, quia firmissimam spem sibi tribuit æternæ felicitatis. Unde Apostolus ait Rom. cap. IX, 24 : *Spe enim salvi facti sumus. Coronat autem in miseratione et misericordia*, quia ipse, qui dat coronam, idem ipse dedit victoriam; neque vincere potuisset, nisi ejus auxilium adfuisset. »

Hujusce autem auxilii beneficium nullis præcedentibus meritis dari assertit A. N., sed solum ex bona Dei voluntate proficisci, quippe declarans pag. 553, col. 2, illud ps. XXIX, 8, *Domine, in bona voluntate tua præstitisti decori meo virtutem*, et decorem, ait, addidisti, et super decorem, hanc, quam habeo virtutem, addidisti. Hæc autem nullis præcedentibus meritis, sed ex bona voluntate tua. Hinc est enim, quod Apostolus ait Rom. cap. IX, 16 : *Non est volentis, neque currentis, sed miserentis est Dei. Quid habes quod non acceperis?* (I Cor. IV, 7.) Omnis igitur virtus, constantia, et fortitudo sanctorum, non ipsorum, sed Dei est (25). » His alterum addam speciosissimum ejusdem S. episcopi locum p. 388, col. 2, super verba illa ps. XLIV, 8 : *Propterea auxit te Deus, Deus tuus, oleo latitiæ præ consortibus tuis*; ubi, postquam dixerit in Christo omnem divinitatis plenitudinem habitasse, docet, præter apostolos, ejusdem participes fieri quotquot alii, « qui non suis meritis, sed ejus adoptione ad hæreditatem participandam electi sunt. » Gratia autem, qua ad hanc adoptionem elevantur, lætitiæ oleum appellat, propter jucunditatem, quam

qui didicit, venit : quisquis non venit, profecto nec didicit. Quis autem non videat, et venire quemquam, et non venire arbitrio voluntatis? Sed hoc arbitrium potest esse solum, si non venit : non autem potest, nisi adjutum esse, si velit ; et sic adjutum, ut non solum quid faciendum sit sciat, sed quod scierit etiam faciat. »

(25) Quidquid boni agunt sancti juxta S. August. lib. De grat. et lib. arbitr., cap. 16, a Deo est rependendum. « Ut ergo velimus, inquit, sine nobis operatur; cum autem volumus, et sic volumus, ut faciamus, nobiscum cooperatur. » Consonans est actor de vocat. gent., lib. II, c. 8. « Datur ergo, ait, gratia sine merito, ut tendat ad meritum, et datur ante illum laborem; nunc quisque mercedem accipiat secundum suum laborem. »

animæ recte operantes sentiunt, donec hujusmodi A unctionem non amiserint. Sunt hæc ejus verba : « Bene autem hoc oleum, lætitiæ oleum dicitur, quia omnibus qui ununtur, si tamen unctionem non amittant, gaudium et lætitiæ præstat. »

Quamvis Christus pro omnibus mortuus sit, et velit, ut ait Apostolus I Tim., c. 11 : *Omnes homines salvos fieri, et ad agnitionem veritatis venire*, ad quam omnes vocantur, non tamen omnes electi sunt. Cujus rei mysterium, cum A. N. meditato fuerit, totum refundit in divinam profundissimam voluntatem, de qua quid senserit, habemus in comment. ad illa verba ps. xci, 6. *Nimis profundæ sunt cogitationes tuæ.* « Cur aliud vas, inquit, in honorem fiat, et aliud in contumeliam, cur, antequam nascantur, Jacob eligatur, et Esau reprobetur, solvat qui potest. » Similia dixerat ad verba Job. cap. xli, 2, pag. 295, col. 1, *Et quis ante dedit mihi, ut reddam ei?* « Omnia, quæ sub cælo sunt, mea sunt. Ac si dicat : Quos defendo, misericordia est; quos non defendo, justitia est. Cum enim omnia mea sint, non mihi quasi mea omnia serviunt; quæ etiam si servirent, non tamen de suo, sed de meo servirent. Nihil mihi quasi ex debito requirere debent, qui nihil mihi ante dederunt. De hac profundissima questione Apostolus ait Rom. cap. xi, 33 : *O altitudo divitiarum sapientiæ et scientiæ Dei, quam incomprehensibilia sunt judicia ejus, et investigabiles viæ ejus!* » Cum autem constet Deum libere aliquos eligere, alios hæc electione privare, hujusmodi veritatis assertorem proferam Brunonem nostrum in expositione illorum verborum ps. LVIII, 6, pag. 417, col. 2 : *Et tu, Domine, Deus virtutum, Deus Israel, inende ad visitandas omnes gentes*, ubi ait : « Ille est Deus virtutum, in cujus manu et potestate sunt omnes virtutes, qui eas tribuit cui vult, dispensat quomodo vult, repellit a se quos vult. Non est volentis, neque currentis, sed miserentis est Dei (Rom. ix, 16). » Clarius aliam justorum electionem ante prævisa merita docet idem auctor in comment. ad Exod. cap. xxxiii, 19, p. 122, col. 1. Postquam retulit orationem Moysi Deum deprecantis pro populo prævaricatore in adoratione vituli aurei, hæc habet : « Quod autem sequitur : *Miserebor cui voluero et clemens ero in quem placuerit*, tale est, ac si diceret : Tu pro populo tuo rogas, tu pro his, quorum corda et cogitationes non cognoscis, exoras. *Ego scio quos elegerim, ego miserebor cui voluero, qui nolo nisi bonum* (24). » Idem præstat illustratio ps. cxxxiii, 4,

(24) Tota est ex D. Augustino doctrina exposita : ille enim lib. 11, c. 17, De peccat. merit. eam tradit : « Quare autem illos velit convertere, alios pro aversione punire, quanquam et in beneficio tribuendo nemo juste reprehendat misericordem, et in vindicta exercenda juste reprehendat veracem, sicut in illis evangelicis operariis, aliis placitam mercedem reddentem, aliis non placitam arguentem, nullus juste culpaverit, consilium autem occultioris justitiæ apud ipsum est. Nos quantum concessum est sapiamus, et intelligamus, si possumus, Dominum

ubi legitur : *Quoniam Jacob eegit sibi Dominus Israel in possessionem sibi.* « Optima ratione probatum est, inquit, quoniam benignus est Dominus, atque suavis; siquidem priusquam boni, vel mali aliquid egisset, nullis præcedentibus meritis, sola benignitate sua eum elegit. Et non solum ipsum, sed totum Israel, id est, totam ejus progeniem, quæ postea ab ipso Israel vocata est, *elegit sibi Dominus in possessionem* et hæreditatem. » Nec minus ad eandem sententiam confirmandam opportuna sunt, quæ S. antistes affert super illa ps. XLIV, 8, pag. 388, col. 2, *Propterea unxit te Deus, Deus tuus, oleo lætitiæ præ consortibus tuis.* « Aliis ad mensuram, dicit datur spiritus, in ipso vero, Christo scilicet, requiescit *omnis plenitudo divinitatis corporaliter* (Col. 11, 9). Consortes ejus sunt apostoli, omnesque alii, qui non suis meritis ad hæreditatem electi sunt. »

Et quia electio, vel prædestinatio sanctorum juxta S. Augustinum, De prædest. sanctorum, cap. 10, *est præparatio gratiæ, gratia vero jam ipsa donatio*: unde quicumque liberantur, certissime liberantur (25); ejus sectatorem se præbuit A. N. in comment. ps. LXIV, 5, pag. 429, col. 1 : *Beatus, quem elegisti, et assumpsisti, inhabitabit in atris tuis.* « Beatus, ait, ille, quem Dominus sua pietate elegit, et de tanta hominum multitudine sibi assumpsit, iste enim perire non poterit, sed absque ulla dubitatione bona sibi prædestinata percipiet. Et ipse quidem habitabit in tabernaculis ejus, et de quibus ipse Dominus ait : *In domo Patris mei mansiones multæ sunt* (Joan. xiv, 2). »

Hujusmodi doctrina de libera justorum electione, quam Bruno secutus est, plene consonans divinis oraculis videtur; nam Sap. cap. ix, 17, habetur de Deo : *Sensum autem tuum quis sciet, nisi tu cederis sapientiam, et miseris Spiritum sanctum tuum de altissimis, et sic correctæ sint semitæ eorum, quæ sunt in terris, et quæ tibi placent, didicerint homines.* Nam per sapientiam sanati sunt quicumque placuerunt tibi, Domine, a principio. His ergo inhærens A. N. in expositione cap. 1, Numer., pag. 172, col. 1, dixit : « Novit Dominus et nomina et numerum electorum sanorum, et revera beati, qui in Dei exercitu numerati, et quorum nomina scripta sunt in libro vitæ. De eis aliquem perire impossibile est. » Etenim isti, D scilicet justî, non tantum electione quam operatione salutem consequuntur, sive mane, id est cito, aut vespere, vocentur; dummodo opus, ad quod vocati sunt, faciant. Quam necessitatem honorum operum præ oculis habens S. Bruno, eam sic docuit in

Deum bonum ideo etiam sanctis suis alicujus boni operis justî aliquando non tribuere vel certam scientiam, vel victricem delectationem, ut cognoscant non a se ipsis, sed ab illo sibi esse lucem qua illuminantur tenebræ eorum, et suavitatem, qua det fructum suum terra eorum. »

(25) « Hæc prædestinatio sanctorum nihil aliud est quam præscientia, et præparatio beneficiorum Dei, quibus certissime liberantur quicumque liberantur. » S. Aug. De dono persever., cap. 25.

expos. ps. LXIV, 9, pag. 430, col. 1, ad illa verba *exitus matutini, et vespere delectabis*. « Delectatur, inquit, itaque Dominus exitus illorum, qui exeunt, et fugiunt a cœtu malorum. Matutinus est ille exitus, qui cito, vel in primæva ætate fit; vespere autem qui sero, vel ultima ætate fit. Omnes tamen recipit Deus, et primis et novissimis denarium tribuit. Recordare illius Evangelii in quo paterfamilias conducit operarios in vineam suam. » Dixerat S. Augustinus de vocatis a Deo: « Aguntur ut agant, non ut ipsi nihil agant. » Eadem habet idem S. episcopus in expos. ejusdem ps. LXIV, 12, multisque aliis in locis.

Quamvis S. Bruno assernerit gratuitam prædestinationem, quæ liberam importat justorum electionem, certamque salutem, quam victricis gratiæ dono consequuntur, longissime tamen abfuit ab hæreticis gratiam Christi necessitantem, et cogentem dicentibus. Ille enim efficaciam gratiæ cum libertate arbitrii optime conciliavit, in hoc etiam fideliter Augustini doctrinam secutus (26). Siquidem declarans illa verba ps. LXVII, 10, *pluviam voluntariam segregabis, Deus, hæreditati tuæ*, inquit: « Non est hæc pluvia coacta, sed voluntaria, quia voluntarie datur, et voluntarie suscipitur. Hanc autem, quia Judæi suscipere noluerunt, segregavit Deus hæreditati suæ. » Sed ne hæc, ut obiter dicta, accipiantur, duplici ex loco confirmari possunt, nempe ex comment. in cap. IV, 20, Exodi, ubi expositis verbis illis Domini, *Ego indurabo cor Pharaonis*, ita concludit: « Hinc ergo colligitur quod quia boni salvantur, Dei gratia est, qui suæ misericordiæ freno ad se trahens, etiam cum peccare velint, peccare non patitur, hoc autem non vim faciundo, sed cor molliendo, et in melius immutando. » Alterum locum amplissimum præbet Expositio sermonis Christi cum muliere Samaritana, quæ legitur in comment. super cap. IV, 7-11, Joannis. Accedit mulier ad puteum Jacob haurire aquam, ubi requiescentem Dominum invenit, *qui ei dicit, Da mihi bibere, sed illi hæsitanti, quod talis petitio sibi a viro Judæo fieret, respondit Jesus, et dixit ei: Si scires donum Dei, et quis est qui dicit tibi: Da mihi*

bibere, tu forsitan petisses ab eo, et dedisset aquam vivam. Quæ ita exponit S. Bruno: « Si me cognosceres, et S. Spiritu illuminata esses (donum namque Dei est Spiritus sanctus), tu forsitan petisses a me, sicut ego modo peto a te, et dedissem aquam vivam indeficientem, aquam in vitam æternam sufficientem. » His aliisque mulieri dicitis, in ea Christus perfectioris aquæ desiderium accendit, mentem ejus elevat ad veritatem, quam sub metaphora aquæ salientis in vitam æternam proponit credendam. « Paulatim, inquit A. N., separat eam Dominus a suo intellectu, ut ad meliorem intelligentiam eam trahat. Separata jam aliquantulum mulier a priori intelligentia, non illius putei aquam intelligit; aliam aquam petit, qua semper abundans, amplius eam illuc venire non sit necesse. » Mulier igitur Samaritana non coacta, sed dulciter, suaviterque trahitur ad Christum, omnem ei fidem præstat, eundemque apud cives suos promissum Salvatorem adiungit (27). Admirabilem hujusmodi vocantis Dei homines ad bonum agendum suavitatem, et ad se trahendi delectabilem impulsus prosequitur Bruno in expositione ejusdem Joannis cap. IV, 44, *Nemo potest venire ad me, nisi Pater, qui misit me, traxerit eum*: « Trahit, inquit, non violentia, sed amore. Secundum quam significationem dicitur: *Trahit: sua quemque voluntas* (Vinc. Ecl. II, 65). Deus autem neminem trahit, nisi volentem, et salvari cupientem. »

Hæc autem voluntas excitatur in nobis lumine veritatis, quo illustramur, charitatis igne, quo accendimur, spe cœlestis beatitudinis, qua recreamur. Ad hanc spem nostræ salutis, quamvis peccatores fuerimus, ipse Bruno nos confortat, qui, relatis verbis illis ps. CXLIV, 8, 9, *Misericors; et miserator Dominus patiens, et multum misericors suavis Dominus universis, et miserationes ejus super omnia opera ejus*, ita divinam exultat misericordiam. « Nullus, ait, locus relinquitur desperationi, post tantam misericordiæ repetitionem. Ille solus desperare potest, qui ista non credit, et qui, his auditis, adhuc in sua malitia perseverat. De quibus Apostolus ait ad Romanos VII, 32. *Secundum duritiam autem tuam, et cor im-*

(26) S. August. primum lib. De Spirit. et lit. cap. 37, scribit: « Cum potestas datur, non imponitur necessitas. » Et cap. 34: « Agit, inquit, Deus ut velimus, et credamus... sed consentire, vel dissentire propriæ voluntatis est. » Secundo lib. De grat. et lib. arbit., cap. 15, demonstrat quomodo sub gratia voluntas humana non sit coacta, sed libera, exponens enim verba illa Ezech. XVIII, 31: *Facite vobis cor novum et spiritum novum*: « Qui dicit: *Dabo vobis cor novum, et spiritum novum dabo in vobis* (Ezech. XXXVI, 26). Quomodo ergo qui dicit, *facite vobis*, hoc dicit, *dabo vobis*? Quare jubet, si ipse daturus est, nisi quia dat quod jubet, cum adjuvat, ut faciat, cui jubet? Semper est autem in nobis voluntas libera, sed non semper est bona; aut enim a justitia libera est, quando servit peccato: aut a peccato libera est, quando servit justitiæ, et tunc est bona. Gratia vero Dei semper est bona, et per hanc fit, ut sit homo bonæ voluntatis, qui prius fuerat voluntatis malæ. Per hanc etiam fit, ut ipsa bona voluntas, quæ jam cepit esse, augetur, et magna fiat, ut possit adim-

plere divina mandata quæ voluerit, cum valde perfecteque voluerit. »

(27) Eadem interna suavique miseratione, et illustratione, ut docet S. August. De grat. Christi cap. 45. Christus subvenit Petro, qui ter eum negaverat. « Quod Luc. XXII, 61, scriptum est: *Respexit eum Dominus*, intus actum est, in mente actum est, in voluntate actum est. Misericordia Dominus latenter subvenit, cor tetigit, memoriam revocavit, interiore gratia sua visitavit Petrum, interioris hominis usque ad exteriores lacrymas movit, et produxit affectum. » Et S. Prosper S. August. interpres lib. III contra Collatorem ait: « Ex invito volentem facit Dominus, ex quibuslibet modis infidelitatem resistentis inclinat: ut cor audientis, obediendi in se delectatione generata, ibi surgat, ubi premebatur; ibi discat, ubi ignorabat; inde fidat, unde diffidebat, inde velit, unde nolebat. Etenim ps. LXXXIV, 2: *Dominus dabit benignitatem, et terra nostra dabit fructum suum*. »

penitens thesaurizat tibi iram in die iræ, et revelationis justi iudicii Dei, qui reddet unicuique secundum opera ejus. Sunt igitur miserationes ejus super omnia opera ejus, quia nihil est in operibus ejus, quod misericordiæ comparari possit. Misericordiæ ad terram cum traxit, et crucis mortem subire coegit: misericordiæ cœlium implevit, et angelorum ruinam restauravit. »

Tandem, ut qui misericordiæ Dei adjutus bene operatur, nihil sibi tribuat, sed quidquid secundum justitiam agit, in Dei adjutorium refundat, ad illud quod narratur in cap. ix Numer. de nube qua semper tabernaculum tegebatur, et quæ in nocte quidem illuminabat, et in die a solis calore defendebat, sequentem offert expositionem p. 179, col. 2: « Per hanc nubem, inquit, sancti Spiritus gratiæ significantur, quibus nostræ ignorantæ tenebræ illuminantur, et a vitiorum æstu et a luxuriæ ardoribus defendimur. Nos enim sumus tabernaculum Dei, de quibus Apostolus ait II ad Cor. vi, 17: *Inhabitabo in illis, et ambulabo in eis.* Sed quid est, quod ad hujus nubis imperium, tabernaculum et figitur et movetur? Nisi cum bene agimus, non nostræ potestatis sumus, sed Spiritus qui est in nobis: ipso enim regimur, ipso docemur ipso recto itinere ad patriam dirigimur. » Hac in sententia constantem Brunonem demonstrant, quæ retulit in comment. super illum Matthæi locum cap. xxv: *Domine, duo talenta tradidisti mihi.* « Intellectum, inquit, et operationem mihi dedisti; tu enim das intelligentiam intelligentibus, tu et bonam voluntatem, et bene operandi effectum tribuisti; unde Apostolus ad Rom. ix, 16. *Neque volentis, ait, neque currentis, sed miserentis est Dei,* qui prius bene agentis voluntatem, deinde bene currendi tribuit facultatem (28). »

Ne quis vero pntet S. Brunonem, qui tot tantaque de necessitate gratiæ Christi, deque ejus proprietatibus copiose docteque tradidit, silentio necessitatem bonorum operum ad salutem præterisse; nam, præter multa, quæ brevitate gratia omitto, hæc habet super illa verba psal. lxxiv, pag. 459, c. 1: *Dum accepero tempus, ego justitiam judicabo.* « Hæc autem, ait, loquitur Salvator noster, et ad superiora respondet. Ego, inquit, cum accepero tempus, justitiam judicabo, et unicuique secundum merita dabo, et eos qui me confitentur, et meum nomen invocant, et mirabilia mea prædicant, dignis muneribus remunerabo. Hoc autem erit in iudicio, quando et boni et mali astabunt ante tribunal Christi, ibique dividuntur, et qui Christum confessi sunt et laudaverunt, et qui eum negaverunt. » Et infra in eodem psalmo super hæc: *Calix in manu Domini vini meri plenus est misto,* etc., ait: « Calix iste in manu Domini mensura est retributionis. Et bene in manu Domini dicitur, quia in manu et potestate il-

(28) Hæc omnia de gratuito gratiæ munere dixit S. Bruno, duce S. Aug., qui lib. De prædest. sanctor., c. 15, habet: *Humana hic merita conticescant,*

A lius est reduere unicuique secundum opera ejus, etc.

§ VIII. De sacramentis.

Diximus supra Christum Dominum inter discipulos duodecim sibi elegisse, quos apostolos nominavit, eosque in Ecclesia constituenda primos operarios et ministros posuisse. Quia benevolentia toto suæ vitæ tempore illos complexus sit Redemptor noster, quæ secreta cœlestia eis communicaverit, quibus præceptis institutisque ad illud opus erigendum, stabiendumque informaverit, evangelistæ cæterique scriptores sacri cumulatissime tradiderunt. Et, quia Jêsus Christus plenus gratiæ et veritatis venerat, atque de plenitudine ejus quotquot credidissent in eum, accepturi erant, cœlestis benedictionis, sive gratiæ suæ fontes aperuit, quorum dispensatores apostolos fecit. Ili autem fontes sunt sacramenta, quibus datur gratia pro gratia, id est ea accipientibus vel primo communicatur, vel augetur.

Plurimis in locis agit S. Bruno de baptismo, qui sacramentorum est janua; et quidem omissis quæ de eo trahit illustrans cap. xiv Exodi, p. 64, c. 1, primo afferam expositionem in cap. iii Joannis, ubi ejus efficaciam exaltans, ait: « Tanta est virtus hujus sacramenti, ut subito mundet hominem ab omni peccato. » In commentario autem super illa Matth. xxviii, 16: *Data est mihi omnis potestas in cælo, et in terra. Euntes ergo docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti.* A Christi divinitate, atque omnimoda potestate tantam baptismatis virtutem promanare docet. « Qui enim, ait, secundum divinitatem semper simul cum Patre, et Spiritu sancto omnium rerum potestatem accepit, ut homo ille, qui nuper passus est, et cœli, et terræ dominatur, neque jam solummodo Judæorum, verum etiam omnium gentium et Deus et Dominus esse credatur. Jam, inquit, nulla est distinctio: *Qui crediderit, et baptizatus fuerit, salvus erit.* Omnes docete, omnes baptizate: sive Judæi fuerint, sive gentiles. » Præterea tum in expositione cap. ix Levitici, tum cap. vii Numerorum nemerat A. N. promissa, quæ qui baptizantur facere debent, abrenuntiandi diabolo, et omnibus pompis, et operibus ejus. Qui in cap. vii Deuteronomii dixit quod qui adhuc originali peccato tenetur, ideoque est natus in maledictione non remaneat; sed eadem die, ut suæ mortis peccatum intellexit, in aqua baptismatis sepeliatur; idem de baptismo et de confirmatione apposite disseruit, illum Numer. cap. xix, p. 186, c. 2, locum explanans; ubi legitur: *Qui tetigerit cadaver hominis, et propter hoc septem diebus fuerit immundus, aspergetur ex hac aqua die tertio et septimo, et sic mundabitur, si die tertio aspersus non fuerit, septimo non poterit mundari.* Ad hæc ita loquitur S. Bruno: « Quicumque ex Adam nascitur, cadaver hominis tetigit, quia, priusquam cadaver, et mortis legibus subditus es-

quæ perierunt in Adam; et regnet, quæ regnat. Dei gratia per Jêsum Christum unicum Filium Dei, Dominum nostrum.

set, neminem generasse legitur. Propter hoc igitur, quantum ad se, septem diebus est immundus, quia nisi aqua baptismatis regeneretur, nunquam est mundus. Unde hic dicitur, ut hujusmodi homo aspergatur hac aqua die tertio, quatenus sub trina immersione baptizatus illuminari a Domino mereatur. Aspergatur autem et die septimo, ut per manus impositionem septem gratis Spiritus sancti confirmetur. Quare autem die septimo emundari non potest, qui in die tertio hac aqua aspersus non fuerit; nisi quia nemo ab episcopo confirmatur, qui prius in Trinitate non sit baptizatus? Ex his colligitur Brunonis diebus sub trina immersione, et SS. Trinitatis invocatione adhuc administrari baptismum, eumque præcedere debere confirmationem ab episcopo impertiendam. Sed de confirmatione, deque ejus effectu ex professo et erudite satis agit S. Bruno in tractatu *de sacramentis et mysteriis*, ubi, postquam de baptismo disseruisset, hæc habet: « Nunc autem sola confirmatio restat, quæ ab episcopis fieri jubetur, in qua totius Christianorum religionis mysterii plenitudo completur. In baptismo namque per Spiritum sanctum, datur remissio peccatorum. Hic autem ipse Spiritus invitatur ut veniat, et domum ipsam quam sanctificavit defendere et habitare dignetur. Nam et ipsi apostoli post baptismum acceperunt Spiritum sanctum, quem utique in ipso baptismo jam acceperant in remissionem peccatorum. Tunc per insufflationem acceperunt potestatem ligandi, atque absolvendi a peccatis, eundemque Spiritum sanctum iterum receperunt in die Pentecostes, ad totius virtutis et scientiæ perfectionem. » Et in hoc proprie docet significari sacramentum confirmationis, quod, ait, iterari non potest, quia plenum et perfectum habet suum effectum.

Sacramentum autem baptismatis, sive regenerationis per aquam, et Spiritum sanctum, quo sanguis Christi applicatur, adeo necessarium tenet Bruno, ut omnes, ideoque etiam infantes perire asserat, qui sine eo decederent. Ejus doctrina ita se habet, exponens illa verba psal. cxviii, p. 561, c. 2: *Prævaricantes reputavi omnes peccatores terræ.* « Omnes homines, inquit, in Adam prævaricatores facti sunt, qui legem sibi impositam transgrediens, ad arborem sibi interdictam accessit. In illa utique prævaricatione pereunt quicumque sanguine Christi non sunt redempti. Qui vero redempti sunt, nisi legem sibi datam custodiant, prævaricatores fiunt. »

Si quæ de his duobus sacramentis, baptismate scilicet et confirmatione, tradidit S. episcopus Signiensis, cum catholico dogmate perfecte concordant, et traditionem Ecclesiæ in eorum usu perfecte confirmant; præstantiora atque illustriora sunt, quæ variis in locis suorum operum de sanctissimo Eucharistiæ sacramento scripsit et ante in concilio Ro-

A mano contra Berengarium profluxit. Præstat autem omnia splendidissimam referre expositionem in caput xvi Levitici, pag. 157, c. 1, ubi Deus promittit Moysi quod apparuisset in nube super tabernaculum. « (29) In nube, inquit, Dominus, et in caligine prius apparebat, quia postea carnis velamine lectus apparere debebat: nubes enim illa Christi carnem significabat. Apparet autem et nunc in nube super oraculum, quoniam in sacramento, sub aliena specie cernitur super altare. Ad hoc autem oraculum, ad hoc altare et sacramentum accedere neque semper, neque omnibus licet; prius enim necesse est offerre vitulum pro peccato, et arietem in holocaustum, id est credere necesse est Christum Dominum pro peccatis nostris immolatum, et totum

B in ara crucis corporaliter passum. » Qui symbolum SS. Eucharistiæ, ejusque significationem nuper descripsit, nunc apertius de ea loquitur, et quomodo conficiatur, elocet in Comment. ad illa verba psal. xciii: *Memor sit Dominus omnis sacrificii, et holocaustum pingue fiat.* « Ipse Christus est enim sacerdos magnus secundum ordinem Melchisedech, qui admirabili potentia panem et vinum in sui corporis et sanguinis substantiam vertit, deditque discipulis suis, dicens: *Accipite, et comedite, hoc est corpus meum: et hæc est calix Novi Testamenti in meo sanguine.* Altera autem die postquam hoc fecit, se ipsum in ara crucis pro nobis immolavit. » Sed major accedit catholice fidei confirmatio ex irrefragabili auctoritate, quam supplet commentarius

C in cap. viii Levitici, p. 141, c. 1, ubi etiam fit mentio de expansione manuum sacerdotis celebrantis super hostiam, et calicem consecrandum. « (30) Et si pontifices, inquit, et sacerdotes super Christi corpus et sanguinem manus expansas et elevatas habeant, unus tamen est pontifex Jesus, qui sanctificat et benedicit, cujus virtute ineffabili in sui corporis sanguinisque substantiam panis et vinum convertitur. *Fudit autem sanguinem ejus per altaris circuitum;* quoniam Christus suum sanguinem nobis obtulit ad bibendum. Altare enim Ecclesia est, quæ Christi sanguine tota aspergitur et inebriatur. » Si ex figuris symbolisque Veteris Testamenti tam perspicua, tamque significantia eruit S. Bruno testimonia ad

D asserendam in sacramento altaris corporis et sanguinis Christi Domini transsubstantiationem, quid inculentius audire non speramus in ejus Commentariis super Evangelia, qui realem ipsius Christi præsentiam, facta panis et calicis consecratione, tam valide propugnavit? Ecce quomodo edisserit tam ineffabile mysterium, exponens quæ de eo in Matth. cap. xxvi habentur: *Cœnantibus autem eis, accepit Jesus panem, et benedixit, deditque discipulis suis dicens: Accipite, et comedite: hoc est corpus meum.* Declarat, inquam, Bruno hoc in loco quid Christus significarat, cum alibi, Joannis scilicet cap. vi, 54,

nem corporis et sanguinis Christi Domini.

(30) Vide etiam quæ profert in Comment. super cap. i ejusdem Levitici, p. 126, c. 2.

(29) Vid. totum comment. in cap. xxix Exodi, ubi agitur de sacrificio vituli et duorum arietum, quorum immolatio ad significandam traducitur oblatio-

diceret: *Nisi manducaveritis carnem Filii hominis, et biberitis ejus sanguinem, non habebitis vitam in vobis.* « Eecce Sacerdos, ait, in æternum secundum ordinem Melchisedech, panem et vinum virtute ineffabili in sui corporis et sanguinis substantiam convertit. Sicut enim tunc et vivebat, et loquebatur; ita et modo integer, et incorruptibilis manet, et a fidelibus suis in panis et vini sacramento quotidie bibitur et manducatur. Nisi enim panis et vinum in ejus carnem et sanguinem verterentur, nunquam ipse corporaliter manducaretur, vel biberetur. Mutantur ista in illa; comeduntur et bibuntur illa in istis, quod qualiter fiat ipse solus novit, qui omnia potest et omnia novit. Dixit enim per se, dicit et modo per suos ministros: *Hoc est corpus meum*; et tanta est ejus verbi virtus et efficacia, ut statim fiat quod dicitur. Similiter autem dum dicit: *Hic est sanguis meus*; mox in ejus sanguinem vinum convertitur. *Et accipiens calicem gratias egit, et dedit illis, dicens: Bibite ex hoc omnes: hic est enim sanguis meus Novi Testamenti, qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum.* Illic, inquit, est sanguis meus, qui fundendus est, et non alius iste, et alius ille, sed unus itemque iste et ille. Cras igitur fundetur ex hoc meo latere, quem vos modo bibitis et videtis in calice. » Eadem doctrina catholica refalget in comm. super Joannis cap. vi, 51: *Ego sum panis vivus, qui de celo descendi, etc. Si quis manducaverit ex hoc pane, vivet in æternum, et panis quem ego dabo caro mea est pro mundi vita.* « Jam nunc, ait, ipso Domino exponente, intelligimus quid sit iste panis. Iste enim panis caro Christi est, quæ pro mundi vita in ara crucis immolata est. Hanc autem manducat Ecclesia; ideoque non moritur, sed vivit in æternum. Panis enim et vinum, quæ in altari ponuntur, ad sacerdotis vocem cœlesti benedictione sanctificantur, et in Christi carnem et sanguinem essentialiter commutantur; ut una eademque essentia sit et ejus carnis, quæ de Virgine nata est, et ejus, quæ de pane facta est. Hoc autem tam magnum et admirabile sacramentum eo tempore cepit quo Salvator noster panem et vinum benedicens, discipulis ait: *Accipite, et comedite: hoc est corpus meum. Et hic est calix Novi Testamenti in meo sanguine.* » Quoniam vero in missa non solum sit sacramentum, sed etiam sacrificium, A. N. his in doctrinis versatissimus, quotillie fieri et renovari a sacerdotibus affirmat in comment. cap. 1, in Job, p. 222, c. 2, ubi legitur sanctum virum holocausta pro singulis filiis cunctis diebus offerre consuescere. « Offerebat autem Job, ait, holocausta per singulos; quia Salvator noster et pro omnibus, et pro singulis quibuscunque fidelibus se ipsum obtulit, et quotidie per suos ministros offerre non cessat. » Dixerat etiam paulo ante de oblatione arietis in holocaustum, etc. « Hoc autem est illud holocaustum quod quotidie in S. Ecclesia fit. Offerit enim Moyses, id est Christus, arietem in holocau-

stum, quoniam et si sacerdotum ministerio fiat, ipse tamen carnem et sanguinem suum immolat et sacrificat. Non enim sacerdotis, sed ipsius vox est, quæ dicit: *Hoc est corpus meum*, et: *Hic est calix Novi Testamenti in meo sanguine, qui pro vobis et pro multis effundetur, in remissionem peccatorum,* » pag. 141, c. 1. Hæc de SS. Eucharistia cum pluribus SS. Patribus Brunonem dixisse, nemo erit qui non fateatur; at peculiaris ejus doctrina de Viatico, hoc est de corpore Christi in extremo vitæ discrimine accipiendo, quo ostenditur ex vetu-tissimo tempore Ecclesiam ad fideles periculose decumbentes illud deferre consuevisse. Exponens enim caput xv Deuteronomii, p. 198, c. 1, ubi dicitur non esse absque viatico dimitendum servum, hæc habet: « Vide quam bonus Dominus, qui nec etiam ipsos malos servos, et ingratos vacuos abire permittit, sed dat eis viaticum de gregibus, et de area, et de torculari. Intelligit enim hoc sacramentum, intelligit et hoc nomen, nec ignorat quid hoc viaticum significet. Unde et ultima hora pœnitentibus hoc viaticum recipere persuadet, qui per totam vitam usque ad sedem Judicis securi perferantur. »

Dum autem S. Bruno dignitatem et virtutem eucharistici sacramenti merito efferret, Christianos admonere non omisit, ut qui ad sacram mensam accedunt, a peccatis prius mundari curent, ne indigne corpori et sanguini Domini communicent. Quare in Levit. cap. v, asserens illud Pauli II Cor. vi, 1: *Hortamur vos, ne in vacuum gratiam Dei recipiatis*; hæc habet p. 175, c. 2: « Illic illa anima, in iis quæ sunt Domino consecrata, peccare videtur, per quam fides integra sacramentis non adhibetur; dum enim secundum quod potest gratiam non acquirit ab illis, maximum certe sacrilegium committit. » Sacerdotibus vero multo magis hanc munditiam inculcat, eis dicens: « Non accedant ad altare nisi loti: prope est aqua, prope sunt lacrymæ et pœnitentia. » Ita in cap. xxx Exod., p. 116, c. 1.

Non mirum ergo videatur, quod S. episcopus tam frequenter pœnitentiam commendet, ac doceat quod passio Christi virtutem ei conferat remittendi peccata. Vid. p. 152 Sed, ne quis putet Brunonem de pœnitentia cordis solum loqui, eamque ad emundationem conscientie satis esse, de confessione sacramentali peculiariter agit in comment. ad cap. vii Levitici, p. 142, c. 1. « Vult enim Dominus, ait, ut peccata nostra sacerdotibus denus atque aperiamus; quatenus eorum consiliis et doctrina repleamur. Denus eis adipem nostrum, confiteamur eis peccata nostra, dicamus eis quid male pinguis lascivendo fecerit caro nostra. Ipsorum est adolere, ipsorum est incendere, et delere peccata. » Item declarans illa ps. LXI. *Effundite coram illo corda vestra*, quibus facienda sit confessio manifestat. « Quidquid, ait, in corde habetis, illi revelate et manifestate; et sic ut scriptum est Jacob. v, 16: *Confitemini alterutrum peccata vestra, et orate pro invicem, ut salvemini.*

Deo enim confiteris quod ejus vicaris, id est episcopis et sacerdotibus confiteris. Celat autem peccatum suum ille, qui nullum poenitentiae signum ostendit. Ut quis autem a peccatis mundetur non sufficit ut peccata sua sacerdoti confiteatur, sed absolutionem obtineat oportet. » Quare S. Bruno explanans cap. xiii Levitici, pag. 152, col. 1, talem confirmat veritatem. « Ut quid, ait, peracta poenitentia absoluitur homo, et reconciliatur, nisi quia sacerdotis absolutione lavatur atque mundatur? Hoc audiant poenitentes, in quibus peccata non delentur, quia in peccatis perseverantes, semper peccata peccatis adjiciunt. » Neque supervacaneum erit recensere quae de necessitate sacramentalis absolutionis in fine ejusdem capituli addit super praecipuum lavandi vestimenta etiam munda. « Quare, ait, secundo lavantur quae pura sunt? nisi quia, quamvis poenitentia sit homo mundus, attamen nisi a sacerdote sit reconciliatus et absolutus, adhuc a sacramentis abstinet, ut immundus: quamvis enim mundus sit, mundus tamen non videtur, nisi cum caeteris fidelibus ecclesiasticis communicet sacramentis. Primo ergo lavatur poenitentia, secundo reconciliatione et absolutione. » Nemo non videt delirasse haereticos, qui sacramentalem confessionem e medio tollere conati sunt, eam modernum inventum dicentes, et poenitentiam cordis sufficere praedicarunt. Et quamvis A. N. de sacramentali confessione, hoc est de secreta peccatorum accusatione tam praecelaram testimonium non solum in locis supra relatis, sed etiam in expos. ps. xxxi, p. 357, c. 1, praebuerit, non est oblitus poenitentiae publicae, quam peccatores ob graviora publica delicta obire debebant, ut reconciliationem ab Ecclesia juxta praescriptam disciplinam adhuc Brunonis diebus vigentem obtinerent (31). A reconciliatione leprosi, ut habetur in cap. xiv Levitici, pag. 155, col. 1, speciem desumens haec habet: « Egreditur sacerdos e castris ad leprosum reconcilians eum; quoniam usque hodie episcopos nostros ad peccatores reconcilians Ecclesiae januas egredi videmus. Non recipitur autem leprosus, nec mundatur; quia nec peccator reconciliari debet, qui poenitentiam non egerit pro peccato, est enim poenitentia commissa flere, flenda non committere. »

De extrema unctione nullus mihi occurrit locus, ubi de ea egerit S. Bruno, et de matrimonio per pauca habet in comment. ii capituli in Genesim, et in cap. iv Joannis, quae praetereo, cum plurima mihi dicenda sint de ordine, de quo tam copiose et erudite scripsit, ut vix summa capita complecti valeam. Cum vero per hoc sacramentum, cujus auctor, sicut aliorum fuit Christus Dominus, constituitur in Ecclesia hierarchia, quae est assumptio et destinatio aliquorum fidelium ad sacrarum ministerium, et ad propagandam legis ejus veritatem, prius

(31) Hoc autem in loco S. Bruno mentionem facit publicae poenitentiae ob publica delicta, quae expianda

A de Ecclesia, deinde de diversis ordinum gradibus agam.

§ IX. De Ecclesia.

Ecclesiam intelligimus, et profitemur esse fidelium societatem suis peculiaribus pastoribus, seu episcopis in spiritualibus subjectam, praecipue vero Romano pontifici, tanquam capiti visibili, in universa Ecclesia constituto. Olim primi Dei cultores, et ab Abraham primo credentium parente descendentes Ecclesiam representabant; modo Ecclesia, cujus nos membra sumus, Christo auctere gaudet, atque in ejus constituta stabilitate, ipso regente sustentatur. « Sicut enim, inquit S. Bruno in exposit. cap. ii in Genesim pag. 10, col. 2, dormiente Adam, una costa subtracta, facta est Eva; ita Christo mortis somno in cruce dormiente, de latere ejus sanguis exiit, qui redemit et fabricavit Ecclesiam. Redemit autem, qui totum humanum genus a damnatione suo sanguine liberavit: fabricavit autem Ecclesiam, suam gratiam, suumque Spiritum largiens fidelibus, constituens praecipua, et promittens aeterni premium. » In principio nascentis Ecclesiae, ait A. N. in exposit. ad cap. xxxiv Exod., pag. 125, col. 1, soli apostoli a Domino vocati fidem susceperunt. Illos autem doctrina, exemplis et potentis ad tantum opus firmavit, eorumque ministerio, sive apostolatu, ex omnibus mundi partibus, eodem S. Brunone docente in Genes. pag. 18, col. 2, tanquam diversas gentes in unam Ecclesiam congregavit. Neque plures Ecclesiae factae sunt, et si plures in diversis mundi partibus fundatae fuerint, quod A. N. in Comment. super Cantic. canticor. opportune adnotavit. Nam, cum ante sacer scriptor vineas appellasset, sub quarum nomine Ecclesiae intelliguntur, postea in numero singulari vineam dicat, significat, quotquot sunt vineae, id est Ecclesiae, vineam unam constituere. « Multae autem vineae multae sunt Ecclesiae. Una vero Synagoga est. Hanc autem reliquerunt apostoli, sicut scriptum est Act. cap. xiii, 46: *Vobis oportuerat primum quidem loqui verbum Dei, sed quia repulistis illud, et indignos vos fecistis aeternae vitae, ecce concertumur ad gentes.* Potest et sub interrogatione legi: *Vineam vineam non custodivi? Custodivi utique. Quod autem prius pluraliter, dein vero singulariter vineam posuit, unitatem Ecclesiae significavit, quae, quamvis secundum locorum qualitatem dividatur, in fide tamen et dilectione una est.* » Duobus aliis in locis asserit S. Bruno Ecclesiae unitatem; nam primo loquens de diversis mansiunculis in arca a Noe constitutis, ait per eas significari multiplices Ecclesias per totum orbem fundatas, quae veluti quaedam camerae intra eandem domum continentur. « Carel, inquit in Genes. cap. viii, pag. 17, col. 2, Ecclesia macula et ruga. Per mansiunculas autem, singulas designat Ecclesias, quae per provincias, et episco-

erant et poena, et exemplo, antequam poenitens ab solveretur.

patus diviæ infra universalem Ecclesiam, quasi quædam camera intra domum continentur. » Alter locus habetur, a comment. cap. II in Exod., pag. 49, col. 1. « Et si ob diversitatem locorum, ait, multæ in hoc mundo sint Ecclesie; in fidei tamen unitate, non nisi una catholica et universalis Ecclesia esse creditur. »

Ejusdem etiam Ecclesiæ sanctitas et excellentia asseritur ab A. N. in comment. ad cap. XLII Job, pag. 298, col. 2. « Neque, ait, Synagoga, neque idololatria, neque alia quælibet secta pulchritudini Ecclesiæ comparari potest. Ipsa enim est, quæ non habet maculam, neque rugam. Et ipsa quidem inter fratres suos, id est inter angelorum choros, qui ejusdem, cujus et ipsa (filii sunt) hereditatem suscipit. »

Ecclesiam pariter apostolicam confitemur ab apostolis fundatam et propagatam, qui, ut inquit S. Maximus Taurinensis, quamvis parem gratiam et Dominum sanctitatis obtinuerint, unus tamen ab eo princeps omnium electus est, et præcipuum constitutus fundamentum, super quod suam ædificavit Ecclesiam. Quam præclare hanc assererit veritatem S. Bruno ex duplici loco constat, quorum primus exhibet comment. super caput XXXIII Exodi, pag. 122, col. 2, ubi relata celebri confessione Petri de Christi divinitate, ejus fidem, quam ei Pater cælestis revelaverat, petram seu fundamentum super quod ædificaturus erat Ecclesiam, nuncupavit. « Vocatur autem, inquit, fides Petri petra, Unde cum Domino Petrus diceret Matth. cap. XVI : *Tu es Christus Filius Dei vivi*; mox ejusdem fidem confirmans ait : *Ego dico tibi, quia tu es Petrus*. Id est super hanc fidem tuam, qua me dicis Filium Dei vivi, ædificabo Ecclesiam meam. » Consonat alter locus in comment. ad præcit. Matthæi caput. « Videamus, inquit, quid sit : *Et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam*. Super hanc petram, quam tu modo in fidei fundamentum posuisti, super hanc fidem, quam tu modo docuisti, dicens : *Tu es Christus Filius Dei vivi*; super hanc petram, et super hanc fidem ædificabo Ecclesiam meam. » Ex quo autem S. Bruno asserit fidem Petri esse petram, supra quam Christus Dominus promisit ædificare Ecclesiam suam, ipsam Petri personam exprimere voluit, a quo præclarum illud divinitatis suæ testimonium prodierat, et peculiariter designare ejus electionem, ut præ reliquis apostolis præcipuum foret Ecclesiæ fundamentum. Neque enim in primis dixit Jesus super fidem in genere se Ecclesiam ædificaturum, sed super fidem Petri, quam ipse confessus fuerat, eique Pater æternus mysterium hactenus

A hominibus absconditum revelaverat. Quod autem hoc ad Petri personam omnino referri debeat, ut affirmantem Christi divinitatem, ex antea dictis consequens est, et evidentius colligitur, si Christi verba in suo vero sensu accipiantur. Non enim intelligendum est Christum voluisse super materialem Petri personam, id est, super corpoream et spiritualem ejus naturam, Ecclesiam suam construere, cum ex se iners sit, nihilque agat, sed super fidem Petri. Sicut enim Ecclesia ex fide consistit, ita dicitur fundata super personam Petri habentis fidem, quæ in sustinenda Ecclesiæ fabrica stabile firmumque sit fundamentum. Hanc autem fuisse Brunonis mentem clarius patet ex his, quæ immediate subjungit. « Huic enim sententiæ Apostolus concordans I Cor.

B XXXII ait : *Fundamentum aliud nemo potest ponere, præter id quod positum est, quod est Christus Jesus*. Ac si dicat : Non est aliud fundamentum, nisi illa petra, quam Petrus in fundamentum posuit, cum diceret. *Tu es Christus Filius Dei vivi*. » Et revera quod in fortitudine et stabilitate hujus petre, scilicet Petri, ejusque successorum in eadem apostolatus præ eminentia, et dignitate fundata Ecclesia conservetur; ex illo etiam Christi oraculo evincitur; cum dixit Petro : *Ego rogabo pro te, Petre, ut non deficiat fides tua*. Nam firmitas illa et inerrantia a fide Ecclesiæ a Christo in Petro fundatæ characterem veritatis, ac proprietatem singularem ipsi inherentem, et perpetuo duraturam ei constituebat. Ne autem interpretatio hæc divinarum verborum in

C alium sensum traducatur, præ oculis habeantur quæ idem S. Bruno perspicue adducit in comment. super cap. XXI Joannis, ubi supremam Petri, ejusque successorum auctoritatem ac potestatem in Ecclesia universa clarissime affirmat, a Christo ei traditam, neque cæteris apostolis communicatam. Cum enim Christus ter dilectionem Petri explorasset, eumque semper in illa constantem audivisset, non solum agnos, sed et oves suas ei pascendas tradidit, dicens ei : *Pasce agnos meos, pasce oves meas*. Super quæ S. Bruno hæc commentatur : « Prius agnos, deinde oves ei commisit; quia non solum pastorem, sed pastorum pastorem eum constituit. Pascit igitur Petrus agnos, pascit et oves : pascit filios, pascit et matres, quia præter agnos et oves in Ecclesia nihil est. Oves ergo prælati sunt et episcopi, successores apostolorum divinitus constituti; qui sub supremo capite, nempe Romano pontifice gregem suum pascere et gubernare debent. » (52) Tandem, in comment. super psalmum LXXIX, S. Petrum maximum apostolorum appellat S. Bruno, eique a Christo Domino commissam con-

(52) Hæc excerpta videntur ab auctore sermonis in natali apostolorum Petri et Pauli, a melioribus criticis S. Eucherio Lugdunensi attributi, quamvis sub nomine Eusebii Emiseni editi. Prius agnos, inquit, deinde oves commisit ei, id est Petro; quia non solum pastorem, sed pastorum pastorem eum constituit. Pascit igitur Petrus agnos et oves : pascit filios,

pascit et matres : regit et subditos, et prælatos. Omnium igitur pastor est, quia præter agnos et oves in Ecclesia nihil est. Hac auctoritate usus est clarissimus Bossuetius episcopus Meldensis in celebri oratione habita ad clerum Gallicanum congregatum an. 1682, ut Rom. pontificis universi Christiani gregis gubernandi potestatem comprobaret.

firmendorum fratrum curam iterum asserit, atque confirmat principatum, plenamque ejus in universa Ecclesia auctoritatem.

Quomodo autem Petrus Romanam Ecclesiam fundaverit, suamque sedem in ea stabiliverit, docet Bruno in comment. super illa verba cap. xxii Exod., pag. 80, col. 1: *Si seduxerit quis virginem nondum desponsatam*, etc. « Bonus, inquit, seductor beatus Petrus exstitit, qui ad fidei justitiæque amorem Romanorum multitudinem convertit. Invenit enim hanc quasi virginem vacantem, nec dum desponsatam, neque viro traditam, dormivitque cum ea, et multos ex ea filios genuit. Cum ea namque dormiebat, quando prædicationi instabat, et verbi semine filios generabat; postea vero dotavit eam fide, scientia, et virtutibus, et S. Spiritus gratia eam roborando, quia gener, et dotes patri virginis placuerunt. » Petrus ergo ex Brunone Ecclesiam Romanam in sponsam sibi electam ab impio idolorum cultu ereptam, cœlestibusque veritatis radiis illustratam, eam in vera supremi dominatoris Dei religione, Christi que reparatoris cognitione stabilivit, omnibusque scientiæ et virtutum dotibus exornavit. Ut autem hujusmodi hæreditas, quam constituerat, perpetuo successoribus suis in apostolica sede remaneret, gloriosissimo crucis martyrio, Christum magistrum suum imitatus, Romæ obire voluit, proprioque sanguine, veluti firmatum chirographum suæ voluntatis, ei reliquit.

Cum autem Bruno noster sanctissimus episcopus fuerit; et ut omnimodæ episcopalis perfectionis exemplar se gesserit, mirum non est, si tam copiose de electione, muneribus, virtutibusque episcoporum exponens Exodum et Leviticum tractaverit. Ne limites vero hujusce prolusionis transgrediar, aliqua tantum ex multis locis referam, quæ præsertim in Comment. super Exodum continentur. Et quidem primo audienda sunt quæ tradit, explanans verba illa cap. xxix Exod., pag. 112, col. 2. *Vestem autem sanctam, qua utitur Aaron, habebunt filii ejus post eum, ut ungantur in ea, et consecrentur manus eorum*. « Vos enim, ait, episcopi et sacerdotes, filii

(55) Conformis est hujusmodi regula sanctioni, seu canonis in concilio Romano sub Siricio papa promulgato. *Ut extra conscientiam sedis apostolicæ, nemo audeat ordinare*. Vid. observ. super Histor. eccl. Fleurii tom. I, p. 299. Hujusmodi regula adeo firma fuit apud Romanos pontifices, ut S. Leo Magnus in epistola ad episcopos provinciæ Viennensis de Hilario Arelatensi episcopo conquestus sit, quod in ea se non continuerit. *Hilarius, ait, Ecclesiarum statum, et concordiam sacerdotum novis præsumptionibus turbaturus excessit; ita suæ vos cupiens subdere potestati, ut se beato apostolo Petro non patiatur esse subjectum, ordinationes sibi omnium per Gallias Ecclesiarum sibi vindicans, et debitam metropolitanis sacerdotibus in suam transferens dignitatem: ipsius quoque beatissimi Petri reverentiam verbis arrogantibus minuendo: cui cum præ cæteris solvendi, et ligandi tradita sit potestas, pascendarum tamen ovium cura specialius tradita est. Cui quisquis principatum æstimat denegandum, illius quidem nullo modo potest minuere dignitatem; sed inflatus spiritu superbiæ suæ,*

A estis Aaron, si tamen imitamine, et Moysi fratres estis, illius utique Moysi, qui ait psal. xxi, 23: *Narrabo nomen meum fratribus meis*. Vos ergo habetis vestem Aaron, vos gloria, et honore, omniumque virtutum ornamento induti estis. Vos rationale, et superhumeralis habetis, vos sancti Spiritus gratia inuncti estis: vestræ quoque manus ad Christi corpus et sanguinem conficiendum sunt consecratæ. Vos enim septem diebus hac veste utimini, et nunquam ea expoliimini. Non enim sunt dies nisi septem. Quod autem septem diebus sit, omni tempore sit. » Mibi etiam liceat recensere quomodo idem S. Bruno episcoporum electionem et ministerium describat, exponens illud Exod. cap. xxvii, pag. 101, col. 2. *Ut ardeat lucerna semper in tabernaculo testimonii extra telum*. « Hanc autem lucernam, inquit, collocat Aaron, et filii ejus; hanc illi ordinant, consecrant et constituunt, qui et primi sacerdotis ejusque successorum vices gerunt (33). A populo quidem lucerna eligitur, et pontificibus offertur; ab episcopis autem consecratur, et ordinatur, et in sede collocatur. Lucerna autem usque mane coram Deo, et donec de hac misera et tenebrosa vita exeat, Dei populum predicare et illuminare non cesset; ut, hac nocte finita, oriatur ei Sol justitiæ, et ingrediatur illum diem de quo Psalmista psal. lxxxiii, 10, ait: *Quia melior est dies una in atriiis tuis super millia*. » Illic notandus est non tam usus electionis episcoporum, qui Brunonis ævo in Ecclesia adhuc vigeat, eorumque consecrationis, quam quod episcopi consecratores summi pontificis vices gerebant, neque eis licitum erat ad hujusmodi consecrationem procedere, nisi ejusdem summi pontificis mandatum, hoc est apostolicas litteras haberent, vi quarum vices ejus adimplerent. Sed et illud peculiare in consecratione episcoporum a Brunone memoratum silentio non præteribo; scilicet, quod episcopi antequam consecrentur, respondere teneantur de fide, et jurare se ab illa, et a regulis Ecclesiæ nunquam excessuros. Exponens enim illa Levitici verba cap. viii, pag. 141, col. 2: *Obtulit, inquit, et arietem secundum in consecratione sa-*

semetipsum in inferna demergit. Tanta insonante auctoritate, quid validum afferre possunt, qui supremam Romanorum pontificum in ordinatione episcoporum potestatem impugnare contendunt? Si apostolos in jus et exemplum proferant, qui passim, ubi opus erat, episcopos ordinaabant; respondent auctores omnes, eos extraordinaria missione et potestate, extraordinariis etiam privilegiis, ac portentorum operationibus a Domino munitos fuisse: ac proinde mirum non est, si in Ecclesiæ exordio ordinationem episcoporum egerint. Sed verius ex consensu S. Petri eorum capitis illam egisse fieri potuit, antequam ab eo ad Evangelium in omnem terram evulgandum se dividerent. Constituto enim Christi auctoritate capite Ecclesiæ Petro ipso, Ecclesia ut corpus regi debebat (atque ut corpus describitur in Evangelio) ita ut membra cum capite ipso convenire omnino deberent. Num vero in aliquo regno constituentur civitatum moderatores sine aliqua supremi principis auctoritate? Idem affirmari libet de primis illorum successoribus.

cerdotum : posuerunt super caput illius Aaron et filii ejus manus suas, etc. « Moyses enim hoc in loco, qui sacerdotes consecrat, aliquem pontificem significare potest, cujus ministerio episcopi et sacerdotes consecrantur. Hic autem in principio consecrationis offert arietem, si eos qui consecrandi sunt de fide plenissime instruat. Unde et iidem ipsi super caput arietis manus ponunt, quia omnia de quibus interrogantur se credere quodammodo jurant, et confitentur. »

Neque recensere omittit S. Bruno quæ sint episcoporum munera, quæque Levitarum officia; cum in cap. vi Levitici, pag. 174, col. 1, inquit: « Ad episcopos majora Ecclesie sacramenta tractare et agere pertinet; quæ sunt confirmare et conferre ordines. Levitæ vero cæterique minores ordines in exterioribus officiis fideliter laborare, et desudare debent; ut nemo inutilis, nemo otiosus inveniat; sed majorum jussionem et dispositionem confestim minorum obedientia consequatur. »

In tanta autem dignitate, munerumque excellentia constituti episcopi, quomodo vita sit eis componenda, ut tanquam luminaria in Ecclesia refulgeant, ex pluribus locis in quibus S. Bruno de illa disserit, illam præferam, ubi, quam conversationem tenere debeant, describit, explanans illa verba, cap. xxviii Exod., p. 105, c. 1. *Facies et tunicam superhumeralis hyacinthinam, etc.* « Quia enim, ait, superhumeralis super hanc tunicam ponebatur, ideo superhumeralis tunica vocatur. Hæc autem totus pontifex tegebatur, et ideo collum capitium habebat, quo caput etiam tegeretur. Per hanc, sanctam et mundam episcopi conversationem intelligimus; ut sic sancta vita, et optima conversatione totus operiatur, quatenus nihil nudum, vel indecens, vel non ornatum in eo appareat; unde et tota tunica hyacinthina fuisse dicitur, qua videlicet pontifex indutus non terra, sed cœli, non homo, sed Deus esse putaretur. Hyacinthus enim, ut jam sæpe diximus, quoniam aerei coloris est, cœlum significat. »

Cum vero episcopis verbi Dei prædicatio maxime sit obeunda, S. antistes Signiensis eam illis eodem in loco commendat; quippe, relatis his: *Et vestietur ea Aaron in officio ministerii, ut audiat sonitus, quando ingreditur et egreditur sanctuarium in conspectu Domini, ait*: « Necessè est pontifices sine intermissione clamare, necesse est semper prædicare, et vocis tintinnabula sonare, et ad fidem, et ad baptismum, et ad pœnitentiam populum vocare. Sive enim ingreditur sanctuarium, sive egreditur de sanctuario, hoc agere debet; quia quandiu in ecclesia est, quando circa se populum cernit (populus enim sanctuarium est) semper ædificationis verba eorum auribus insonare, instillare convenit. Hoc enim, cum ubique agere bonum sit; ibi tamen præcipue fieri debet, ubi ad sacramenta sumenda populus venire consuevit. Quod quidem si episcopus fecerit, non morietur; si vero non fecerit, morietur.

Quid est morietur? Non enim hoc de communi morte dici videtur; omnes enim moriemur. De alia igitur morte est intelligendum, aqua omnipotens Deus nos eripere, et liberare dignetur. » Illis addenda sunt, quæ A. N. docet in comment. super illud Matth. cap. v. *Neque accendunt lucernam, et ponunt eam sub modio, etc.* « Ad hoc, inquit, lucerna accenditur, ut luceat: ad hoc episcopus ordinatur, ut cæteros illuminet. Lucerna enim episcopus est, lumen gratia Spiritus sancti, sive evangelica prædicatio. Qui ergo supra Ecclesie candelabrum positus est, videat ne gratiam Spiritus sancti, qua illuminatus est, sub modio ponat; videat ne talentum sibi traditum terræ suffodiat. » Oportet autem ut sana et orthodoxa sit doctrina episcopi; nam et si aliquibus ornetur virtutibus, et bona aliqua exerceat, male autem doceat; quidquid bene agit, officium suum prodit, et reus sit ante Dominum. Explicans enim illud præceptum, quod pontifex super humerale rationale conjunctum ferat, hæc eruit documenta. « Sicut enim, inquit, pag. 104, col. 2, per rationale, et prædicatio, ita per superhumeralis onus, et operatio designatur. Si enim episcopus bene docet, et male operatur; aut si e contra bene operatur, et male docet, ejus superhumeralis et rationale non junguntur. Hæreticorum quam plurimos fuisse legimus, qui bene quidem operabantur; sed male docebant. Jejunare namque, vigilare, elemosynas dare, et similia, bonum opus est. Hæc autem Manichæorum, Arianorum, et Donatistarum episcopos fecisse audivimus; sed, quoniam male docebant, quamvis hæc et similia agendo superhumeralis facere viderentur, rationale penitus non habebant: si enim habuissent, irrationalia, id est falsa et erronea non prædiessent. »

Et cum S. Bruno perfectam episcopatus ideam tradere sibi proposuisset, etiam a lamina aurea, in qua scriptum erat *sanctum Domino*, et pontifex in fronte gestabat, de episcopi sapientia differendi opportunitatem accepit. « Erat autem, sic ait ad cap. xxvi Exod., pag. 106, col. 1, hæc lamina super thiarum, quoniam omnibus ornamentis sapientia in pontifice superior est, et clarius lucet. Et quamvis cætera ornamenta habeat, si tamen sapientiam non habet, non est in eo, ubi scribatur *sanctum Domino*, hoc est enim nomen pontificis, quo, qui non titulatur, pontifex non est. Imminet autem hæc stella fronti pontificis, ut nunquam abscondatur, ut ab omnibus videatur, ut omnes illuminet, et luceat omnibus qui in domo sunt. » Nec doctrina solum et sapientia clarescere episcopus oportet, sed quodammodo se onerare debent peccatis populi, et pro eo Deum continuo deprecari. Hæc enim docet S. Bruno in Expositione loci ejusdem, cap. xxviii Exod., pag. 106, col. 1, *Portabique Aaron iniquitates eorum quæ obtulerint et sacrificaverint filii Israel.* « Cum populus, inquit, ad delenda peccata sacerdotibus munera offerat, quid aliud sacerdotes, nisi peccata populi in muneribus portant? In muneribus ergo

peccatorum onera populus deponit : sacerdotes vero A e contra peccatoribus onerantur. Hoc autem onus officii sacerdotibus sit, ut pro peccatoribus exorantes, et suum officium digne adimplentes, Dei indignationem et iram semper placare studeant. »

Super omnia autem episcopus integerrimis moribus emineat; si enim alios sanctificare debet, ad suam oportet totas incumbat sanctitatem. Quid autem illi agendum sit, opportune insinuat A. N. in Comment. ad illud cap. xxix. Exod., p. 111, c. 2. *Ponesque omnia super manus Aaron, et filiorum ejus, et sanctificabis eos, elevans coram Domino.* « Tunc enim, ait S. Bruno., sanctificatur, quando sacram legem, et divina volumina ad meditandum et docendum suscipit, et se non labiis tantum, sed toto corde B servare promittit. Elevat autem ea coram Domino, quoniam et in vita et in doctrina talem se exhibet, cujus obsequia sursum fieri, et a Deo videri, et recipi mereantur. Ille enim sursum non elevat se, nec munera sua, qui vitiorum contagio deturpat, et deprimit vitam, et animam suam. » Eadem habet in comment. ad cap. vi. Levit., pag. 157, col. 2.

Hic mihi apertus videretur alitus magnæ illius quæstionis discutiendæ de ordinationibus Simoniacis; utrum scilicet invalidæ habendæ sint, an tantum illicitæ. Sed cum de ea clariss. Petrus Lazzari in adnot. ad Comment. Brunonis super cap. x Joannis eruditissime scripserit, pluraque alia a me producenda sunt in animadversionibus ad tractatum ejusdem S. Episcopi : *De statu corrupto Ecclesiæ*; paucis modo controversiæ statum exponam. Ecclesiâ longe lateque a hæc Simoniacâ infectam deplorabant sancti viri, qui sæculi XI et XII florebant, quique sacri ministerii puritatem [et sanctitatem] tæri conabantur, quorum aliqui, ut Bruno noster, nullas prorsus et irritas Simoniacorum ordinationes propugnauerunt. Auctoritati enim sacrarum litterarum innixi aiebant, Christum Dominum apostolis dixisse Matth. cap. x. *Gratis accepistis, gratis date* : et D. Petrum in Simonem magum, qui pro accipiendo Spiritu sancto, et gratia miraculorum, pecuniam obtulerat, divinam pronuntiasse maledictionem, Act. cap. viii, 20. *Pecunia tua tibi sit in perditionem. Quia donum Dei existimasti pecunia possideri.* Secundo memorabant plura concilia Simoniam damnasse, et Simoniacos ut hæreticos habuisse. Tertio asseriebant illam S. Leonis Magni sententiam a Gratiano relata 2 part. Can. 1, q. 1, c. 1 : *Gratia si non gratis datur, vel accipitur, gratia non est. Simoniaci autem gratis non accipiunt : si autem non accipiunt, nec cuiquam dare possunt.* Ratio etiam eis suffragari videbatur; nam cum Ecclesiæ ministerium sanctum sit, et ad sacra peragenda destinatum, ad ea admittendi non sunt, nisi qui probentur a Deo vocati, quæ vocatio in Simoniacis præsumi non potest. Nihilominus, ut dicturi sumus, Ecclesiâ Simoniacas ordinationes, ut illicitas damnat, et pœnis canonicis Simoniacis subjicit : verumtamen ordi-

nes Simoniacæ collatæ pro validis tenet, ac reiterandos negat.

Neque fugit Brunonem de sacerdotum ordinatione agere, quam asserit ab episcopis fieri, non tam consecratione, hoc est chrisimatis unctione, sed tactu etiam libri divinarum Scripturarum, quo, juxta disciplinam sæculi XI, verbi Dei exponendi et prædicandi acciperent potestatem. Ita S. episcopus in comment. ad cap. viii Levitici, p. 142, c. 1 : « Quod autem, ait, hæc omnia simul composita sacerdotibus tradidit, hoc significat, quia postquam sacerdotes consecrati sunt, de manu pontificis librum accipere debent, ut verbi Dei exponendi et prædicandi habeant potestatem. » Eodem etiam in loco admonet nos sacerdotes, quod quandiu in hac vita sumus, semper consecrari et sanctificari et in melius proficere debemus. « Maneamus ergo, inquit, die ac nocte, id est omni tempore in tabernaculo; observemus, custodiamus, quod ipse præcepit, ne moriamur. »

Levitas quoque sive diaconos admonet S. Bruno, quomodo cum episcopis et sacerdotibus se gerere, et quam servitutum præstare in Ecclesia debeant. Allato enim contextu cap. iii. Numer., *Locutusque Dominus ad Moysen dicens : Applica tribum Levi, et fac stare in conspectu Aaron sacerdotis, ut ministret ei, etc.*, his Levitas alloquitur p. 173, c. 1 : « Intelligite hæc, Levitæ, aperite oculos, videte : non vos superbia inflat; scitote quia ministri estis episcoporum et sacerdotum, et non solum ministri, sed C dono dati ad serviendum, et obediendum, eorumque monitis et jussionibus obsequendum. Si vos aliter feceritis, moriemini. »

Ex quo autem Deus elegit tribum Levi ad sacra peragenda ministeria, inquit A. N. in comment. super cap. i. Numer., p. 172, c. 2, magnam esse differentiam inter clericorum ordinem, qui per tribum Levi significatur, et reliquum populum. « Ipse enim, ait, constitutus est super tabernaculum testimonii, ipse super totam Ecclesiam obtinet principatum, ipse ejus vasa, et caeremonias, ipsum quoque tabernaculum, et cuncta ejus utensilia portat, quoniam totam Ecclesiam ejusque sacramenta regit, ordinat et disponit. » Quare cum Deus quoscumque homines sibi specialiter consecratos, et dicatos esse voluerit, eisque res sacras tradiderit administrandas, « nemo præter illos, sequitur S. Bruno, ad tabernaculum deponendum, vel erigendum, vel aliquo modo disponendum accedere audebit, quoniam quicumque exteriorum accesserat cecidebat. » Sacularibus ergo, et laicis vetitum est sacræ se immiscere, officique ecclesiastica sibi usurpare. Constat ergo Ecclesiâ viris sanctuario addictis, et universa credentium multitudine, qui in baptismo Christo nomen dedere, qui eandem fidem eademque sacramenta retinent, iisque in pietate restaurari proficiunt. Credunt itaque Jesum Christum verum Deum, verumque hominem, pro nobis passum, mortuum resurrexisse, ad inferos ad liberandas justorum ani-

mas descendisse, gloriosum tandem cum illis ad caelos remeasse. Hujusmodi fidei nostræ fundamenta, quoties se opportunitas obtulit, curæ fuit Brunoni, ex sacris Scripturis eruere, et quæ credenda sunt perspicue docere.

§ X. De Jesu Christo redemptore.

Actum est supra S. Brunonis doctrinam inhærendo, de veritate adventus Christi, sive de incarnatione Verbi divini ad formam hominis facti, ut humanum genus ab interitu vindicaret, et ad sitionem, et hæreditatem suam erigeret, et possidendam ei daret. Nunc autem eundem doctorem sequentes, quæ proprietates in Christo sint agnoscendæ, quæque præcipua fuerint ejusdem gesta, persequi curabimus. Et quidem Christi divinitatem Bruno apertissime fate-
B tur, cum explanans verba illa Exod. cap. xxxiii, pag. 83, col. 1, *Et est nomen meum in illo*, subjungit: « Patris enim nomen in Filio est, quoniam et Filius, sicut et Pater, Deus est. » Speciosior etiam est locus in cap. xxxiii ejusdem libri, pag. 121, col. 1, ubi referens Deum ex nube cum Mõyse loquentem, ait: « Sed quid columna nobis, nisi Verbum incarnatum? ut enim Dominus in nube, sic Deus in homine loquebatur, et cernebatur: videbant enim nubem, videbant humanitatem; audiebant vocem, nec tamen agnoscebant Deum; si enim cognovissent, nunquam Dominum gloriæ crucifixissent. »

De vera autem Christi humanitate plurimis in locis disertissime egit A. N., quorum aliqua tantum afferemus. Et quidem in cap. xxii Genes., pag. 28, col. 2, explicat quomodo Isaac sacrificandus a patre Abraham Christi figuram gesserit. « Allegorice, inquit, Abraham, qui pater multarum gentium interpretatur, vel pater excelsus, Deum Patrem significat, de quo scriptum est ps. cxii. *Excelsus super omnes gentes Dominus*; Isaac vero filium ejus Jesum Christum, qui et ipse factus est obediens Patri usque ad mortem. Ara vero crucem designat, in qua ipse est immolatus. Aries autem, qui immolatur pro Isaac, caro Christi est. Est enim Christus Deus et homo; secundum divinitatem quidem immortalis et impassibilis; secundum humanitatem vero passibilis atque mortalis. Christo igitur in carne posito, solus aries
D immolatur, solus agnus occiditur, sola caro crucifigitur; non enim secundum divinitatem passus est Christus. » Eandem Bruno veritatem confirmat in declarandis illis verbis ps. lxxii. *Memor esto hujus creaturæ tuæ*, aens pag. 458, col. 1. « Divinitati loqui videtur, ut eam, quam assumpsit, humanitatem ei commendet, quam ideo creaturam vocat, ut verus Deus, et verus homo Salvator noster esse credatur. Et valde conveniens erat ut qui tanta de potentia divinitatis ejus usque nunc locutus fuerat, de humanitate quoque aliquid diceret, atque illis hæreticis occasionem tolleret, qui eum non homi-

(34) *Manichæi Verbum Dei dicunt esse hominem, non quidem verum, sed similitudinarium; in quantum*

nem, sed Deum esse credebant. Hujusmodi doctrinam, jam ante tradiderat in comment. ps. ii. *Quem Judæi, inquit pag. 304, col. 2, Christum, nos regem vocamus, Christus Dominus noster et Deus est, et homo, qui secundum humanitatem quidem non solum a Patre, verum etiam a se ipso, et Spiritu sancto rex, et dominus constitutus est. Ipse enim secundum divinitatem neque factus, neque creatus est; secundum humanitatem seipsum creavit, et fecit. » Consonans est expositio illorum verborum ps. xvii: *Inveniant me gemitus mortis.* « In eo vero, ait, pag. 328, col. 1. Quod gemitus mortis, et humanæ passionis affectus sibi accessisse dicit, verum se esse hominem ostendit, et non phantasticum, ut quidam hæretici prædicaverunt (34); sed in veritate idem ipse et captus, et ligatus, et crucifixus, et mortuus est. » Eandem doctrinam de veritate humanitatis Christi tradidit S. Bruno in Expositione verborum illorum ps. cviii, pag. 537, col. 2, *Et cor meum turbatum est in me.* « Et hoc quidem, ait, ad humanitatem Christi spectat. Quis enim nisi homo, sicut scriptum est Marc. xiv, 33, *Cæpit lædere, et mæstus esse?* Fecit humanitas quod suum est, et divinitas quod suum; quia, nisi hoc faceret, quis eum hominem esse crederet? Si enim solius divinitatis naturam et potentiam ostendisset, nemo eum hominem esse credidisset. Valde ergo necessarium fuit ut has affectiones in se esse Salvator noster ostenderet. » Affirmavit pariter S. Bruno pag. 302, col. 1, Jesum Christum secundum divinitatem non adoptivè, sed
C substantialiter Dei filium esse, hoc enim, ait, ipse Pater testatus est dicens Luc. cap. iii, v. 23: *Tu es Filius meus dilectus; in te mihi complacui.**

Et quia magis magisque probari potest in Christo utraque natura divina et humana, ex duplici ejus voluntate, quam olim negarunt monothelitæ; id cumulatissime perficit A. N., exponens ps. lxxviii. *Salvum me fac, Deus*, etc. « Cum orans, inquit, pag. 443, col. 1, ante passionem Patri dixisset: *Pater, si possibile est, transeat a me calix iste*; illico subjunxit: *verumtamen non mea, sed tua, voluntas fiat.* Volebat enim, procul dubio, quod petebat; sed sic volebat, si Pater id ipsum voluisset. Si igitur aliquid petat, et quod petit, non accipiat, nemo propter hoc ejus voluntatem non esse exploratam dicere audeat. Neque est inconveniens, si natura mutabilis mutabilem habeat voluntatem. Omnia enim quæ nostra sunt, præter peccatum, eum suscepisse dubitare non debemus. Quod autem ait: *Salvum me fac, Deus, quoniam intraverunt aquæ usque ad animam meam*; et multa alia, quæ sequuntur, non ore, sed cordis intentione locutus est Dominus. » Habebat autem Christus voluntatem humanam, quæ naturaliter pati et mori refugiebat; sed ita subordinata erat voluntati divinæ, ut plene ei passionem obire consentiebat. Cum autem in Christo A. N. voluntatem divinam etiam agnosceret, ideo quidquid ipse vellet, *dicunt Filium Dei corpus phantasticum assumpsisse.*
D D. Thom. 3, p, q. 16, art. 1.

in ejus potestate omnino esse fassus est. Explanans enim primum versiculum ps. LXXIII. *Exaudi, Deus, orationem meam*, etc., hæc habet pag. 426, col. 1. « Sæpe jam diximus, quod quando Salvator noster aliquid orat, aliquid petit, et aliqua re indigere videtur, totum ad humanitatem referendum esse. Ipsa quoque humanitas non pro se orat, sed pro nobis; quia quidquid est in ejus voluntate, hoc est in ejus potestate; ipsum igitur orasse, voluisse fuit. » Et infra: « Non habebat necesse diu orare, cujus voluntas tam subito exaudiebatur. Similiter enim in ipso erant et voluntas, et voluntatis effectus; neque prius velle aliquid poterat, quam habere quod vellet. Hanc autem plenissimam suæ voluntatis potestatem Christus habebat, quia Deus erat et homo. » Dixerat S. Bruno in Comment. super cap. XII Exodi, pag. 58, col. 1, Christi passionem in Veteri Testamento per figuras, et ænigmata significatam haberi; quin tamen clara excludat, quæ in Veteri Testamento Christi passionem, et mortem, testimonia prænuntiabant. Cum igitur plura in figuris et mysticis significatibus sacramenta, seu mysteria complectantur, ea ingeniose proferre et illustrare nisus est. Primum subjiciam commentationem in cap. XXIV Exod., pag. 84, col. 2, super eo quod Moyses altare erexit, et duodecim vitulos in eo sacrificari præceperit. « Mane ergo, ait, consurgens Moyses ædificavit altare ad radices montis; quoniam et Judæi, qui per Moysen sacrificantur, primo mane super Calvariæ montem, ad radices Jerusalem, et montis Sion Christo Domino crucem præpararunt: altare enim crucem significat. In hoc enim altari Christus immolatus est. Sed quia nulla duodecim tribuum de Christi morte excusare se valet, ideo duodecim vituli per duodecim tribus immolantur. Et quamvis unus fuerit vitulus, quoniam unus immolatus est Christus; tamen quia unaquæque tribus, imo unusquisque homo tenetur in integram, ideo duodecim vitulos Moyses immolari præcepit. Et quidem unus Christus crucifixus est, immolatus est; unusquisque tamen, qui ejus morti consensit, interfecit; totius Christi homicida est; et quamvis non omnes manus in Christum injecerint, omnes tamen Judæi per consensum occiderunt. » Nullibi vero tanta cum amplitudine egit A. N. de Christi passione, quam in Exposit. cap. XXIX ejusdem Exodi, pag. 107, ubi præscribitur ritus arietis sacrificandi. Totam hic afferre possem ejus interpretationem; sed satis est ad rem nostram pars illa, in qua summa Christi vitæ colligitur, et dolorosissima ejus mors prædicatur. De intestinis enim, pedibusque arietis in frusta concisis ita loquitur: « Hæc autem, id est intestina, et pedes arietis ponimus super concisas carnes, et super caput illius; quoniam postquam Christum Deum de Virgine natum, inter homines conversatum, cæcos illuminasse, leprosos mundasse, mortuos suscitasse, et cætera, quæ fecit, singulariter ostendimus; tunc tandem ex his omnibus illud quoque super ponere, et reddere debemus, quia pro nobis passus est, et propter peccata nostra

A mortem turpissimam, et crucis ignominiam sustinuit, etc. Quod autem addit: *Et offeres totum arietem super altare*, tale est, ac si diceret: non solum Christi divinitatem, et humanitatem, verum etiam passionem, resurrectionem, et ascensionem, et quæcunque de eo scripta sunt, semper in memoria, in corde, et in mente habebis. Diximus enim, quia hoc altare mens et cor hominis intelligitur. » Mortuus est autem Christus juxta Brunonis sententiam pag. 148, c. 1, anno ætatis suæ trigesimo tertio, in quam plures illustres scriptores et chronologi conveniunt.

De passione et morte Christi satis huc usque dictum est; nunc de ejus resurrectione dicendum; de qua plura sacræ litteræ splendidissima testimonia complectuntur. Et quidem in Job, cap. XIX, legitur: *Scio quod Redemptor meus vivit, et in novissimo die de terra surrecturus sum*. Super quæ ait S. Bruno in commentario. « O quanta spes resurrectionis! Sola hæc verba sufficiunt contra omnes qui resurrectionem negant: *quem visurus sum*, inquit, *ego ipse*. Quid est ego ipse? Id est in hac carne, in hac essentia, in hac persona. *Et non alius*, carnis mutatione, sed unus idemque ipsius receptione. » Præterea explanans Psalmistæ vaticinium ps. XL: *Ego dormivi, et somnum cepi, et resurrexi*; hæc habet pag. 380, col. 2. « Mors Christi dormitio fuit, dormivit quantum voluit, surrexit quando voluit, quia si nolisset, nunquam obdormisset. » Et quia eodem in psalmo dicitur Christus Patrem deprecatus, ut eum resuscitaret: *Tu autem miserere mei, et resuscita me, et retribuam illis*; quomodo intelligendus sit Propheta, idem S. Bruno docet pag. 381, col. 1: « Hæc, inquit, oratio Christi humanitatis intus fuit, in corde fuit, in sola voluntate fuit; cui ad precandum verba necessaria non erant, qui secundum voluntatem suam omnia habebat. Propter nos igitur hæc scripta sunt, quia si scripta non essent, ad nostram notitiam non pervenissent. »

Antequam tamen Christus a mortuis resurgeret, et eo triduo, quo corpus ejus quievit in sepulcro, ipse cum anima et divinitate descendit ad inferos, ut justorum animas ab illo carcere et tenebrarum loco liberaret. Hanc catholicam veritatem prænuntiata agnovit S. Bruno illis in verbis Job, cap. XIV. *Quis mihi tribuat ut in inferno protegas me?* Quæ ita declarat pag. 248, col. 2: « Scio, inquit, quia in infernum descendam; sed quis ibi, nisi tu, a tormetorum pœnis me proteget, et liberabit? Tempus ejus ad misericordiam constitutum Christi passio fuit; quia tunc ad inferos descendens, justorum animas eripuit, et liberavit, secundum illud Osee cap. XIII, 14: *O mors, ero mors tua; morsus tuus erit, inferne.* » Idem confirmatum invenies in Exposit. ps. XV, 10. *Quoniam non derelinques animam meam in inferno, nec dabis sanctum tuum videre corruptionem.* « Divinitas enim, ait pag. 325, col. 2, simul cum anima in inferno descendit, nec tamen corpus in sepulcro dereliquit. Anima enim a corpore separari potuit

divinitas non potuit : quia Deus ubique est, et omnia continet. Indignum valde esse ut illa caro sanctissima corruptionem aliquam videret, quæ sine omni corruptione de Virgine nata, sine omni peccato in hoc mundo est conversata. » Item ad illud ps. LIII : *Desiderium animæ ejus tribuisti ei. Et Dominus susceptor est animæ meæ.* « Quis enim alius, ait, pag. 407, col. 2, eam suscipere debuit, nisi divinitas ipsa, quæ ei ineffabiliter conjuncta erat. Statim enim ut Salvator noster spiritum emisit, simul cum divinitate illa sanctissima anima inferni claustra penetravit, et, inferno exspoliato, sanctorum animas, quæ ibi captivæ tenebantur, secum eduxit. » Eadem habet S. Bruno in comment. ad ps. LXVIII, super illa verba, v. 16. *Neque absorbeat me profundum, neque urgeat super me puteus os suum.* « Hic autem, inquit, pag. 444, col. 2, manifeste ostenditur, quia hæc oratio non ad corpus, sed ad animam pertinet : sola enim Salvatoris nostri anima in infernum descendit, qui per hunc puteum profundum significatur. Et quidem ibi teneri non potuit, sed ligato diabolo, et inferno exspoliato, cum magna victoria inde ascendit. » Similia habet in Job. cap. XLII (35).

Quærit deinde idem auctor quomodo intelligenda sit prædictio illa Christi apud Matthæum cap. XII, 40 : *Sicut fuit Jonas in ventre ceti tribus diebus, et tribus noctibus; ita erit Filius hominis in corde terræ tribus diebus et tribus noctibus.* Si enim corpus Christi depositum fuit in sepulcro, nisi vespere diei paraseves, hoc est ante sabbatum Paschalis solemnitate, et ipse altero die, qui Dominicus dicitur, valde mane surrexit; quomodo verificari potest eum tribus diebus, et tribus noctibus in monumento jacuisse? Respondet ergo S. Bruno serm. 2 de resurrectione Domini : « Fuit igitur Filius hominis in corde terræ tribus diebus et tribus noctibus. Nocte enim illa, qua a Judæis insanientibus, et super eum irruentibus captus est, ex quo ipse ait : *Si me queritis, sinite hos abire,* in potestate illorum fuit Salvator noster. Similiter autem et illis duabus aliis noctibus quæ post illam sequuntur, in quibus usque in diem Dominicam, ne resurgeret, custoditur ejus corpus, quod duntaxat in eorum potestate fuit. Tres quoque dies ita computantur, et sexta feria, et sabbatum, et diei tertii initium, in quo mundi Creator, et Dominus valde mane a mortuis resurrexit. Usitatissimum omnium scripturarum est, totum pro parte, et partem pro toto aliquando ponere. »

(35) O tempora, o mores! Quis credit? Hisc diebus, quibus tot profligata extinctaque sunt ab Ecclesia veritatis magistra hæreticorum deliramenta, non desunt subversores orthodoxæ doctrinæ, qui ea e cineribus revocare jaudent. Ex his quidam nuper controversiam movit de descensu Christi ad inferos. Huic ergo primum opponimus Symbolum Apostolorum, ubi hujusce descensus confessio continetur : *Descendit ad inferos.* Secundo audiat S. Augustinum, quomodo hac de veritate scire exprimat ep. 164, al. 99, c. 5, n. 14 : *Teneamus, inquit, firmissime quod fides habet, fundatissima auctoritate firmata, quia Christus..... apud inferos fuit.* Idem autem S.

A Non statim ac Christus resurrexit, in cælos ascendit; sed ut testatur Lucas Act. cap. 1, per dies quadraginta cum apostolis suis conversatus est, loquens eis de regno Dei, hoc est de Ecclesia, quam ipsis stabilendam, et propagandam relinquebat. Et quidem eos primum in fide suæ resurrectionis confirmavit; quidquid postea de mysteriis, atque de sacramentis revelandum erat, illos locuit, novos legis suæ magistros instituit, in universum mundum ad eam propagandam misit, ac tandem, tradita eis Spiritus sancti virtute, plenam absolvendi a peccatis, atque ligandi potestatem impertitus est. Hujusmodi apostolatus institutionem figuratam invenit Bruno in cap. XXVI. Numer. ubi legitur, Deum Moysi præcepisse ut manus suas super caput Josue imponeret coram Eleazaro, et multitudine Israelis, eique daret partem gloriæ suæ; quæ ita illustravit pag. 192, c. 2. « Hoc enim, ait, et Christus fecisse legitur, qui priusquam cælos ascenderet, vicarios sibi, totiusque Ecclesiæ duces, apostolos constituit, quibus et partem gloriæ suæ tribuens, signa et virtutes in suo nomine facere præcepit.

B Præclare etiam disserit A. N. super illa verba Genes. cap. XXIV, pag. 85, c. 1, *Ascenderunt Moyses, et Aaron, Nadab, et Abiu, et septuaginta seniores Israel, et viderunt Deum Israel;* atque in eo facto significatam Domini ascensionem affirmavit. « Quod Moyses, inquit, confirmato testamento, simul cum senioribus Israel ad videndum Deum ascendit, significatio erat quod, immolato agno, et Christi sanguine fuso, novoque testamento confirmato, cæli porta aperitur, et Jesus sacerdos magnus Sancta sanctorum ingreditur, et in cælesti palatio ab hominibus Deus videtur. » Cum autem, ut sæpe dictum est, omnia Christi gesta in psalmis prænuntiata reperiantur, ejus ascensionem ad cælos prædictam accepimus ps. LXVII, v. 19 : *Ascendens in altum captivam duxit captivitatem, dedit dona hominibus.* Ad quæ A. N. p. 439, c. 1 : « Hic, inquit, Deus et Dominus noster ascendens in altum, prius quidem in crucem, deinde in cælum, captivam duxit captivitatem, sicut scriptum est Joan. cap. XII, v. 32 : *Cum exaltatus fuero a terris, omnia traham ad me ipsum.* Captivi diaboli erant omnes, sed captivi Christi facti sunt plures, non omnes; multi adhuc in captivitate detinentur; qui si voluissent, in captivitate non essent. Dedit autem dona hominibus, et maxima dona, quando Spiritum sanctum

Doctor contrariam opinionem inter hæreses refert lib. de Hæres. hæres. 79. Tertio plura habentur sacr. litterarum testimonia, quæ haud aliter exponi, et intelligi possunt, quemadmodum explanat S. Bruno, alique SS. Patres, nisi dogma illud catholicum admittatur. Deest profecto in Symbolo Nicæno, quia non omnia fidei capita in eo comprehendere Patres voluerunt. Vid. D. Thoin. 2, 2, q. 1, art. 9, ad 4, et Card. Gotti theolog. tom. XVI d. 1, § 3, atque Exposit. Symboli Nicolii; præterea eruditissimum Joan. Vincentium Patuzium O. P. qui articulum Symboli apostolici *Descendit ad inferos* peculiari opere contra quosdam heterodoxos scriptores propugnavit.

apostolis misit, et tantam gratiam illis dedit, ut A linguis omnium loquerentur, et infirmitates sanarent. » Descripserat pridem S. Bruno, exponens illa verba ps. XLVI, *Ascendit in jubilatione, et Dominus in voce tubæ*, maximam angelorum lætitiã, et exultationem, cum Christum Dominum ascendentem in cœlum viderent, eique triumphatori plaudentes, et benedicentes occurrerint. Præstat commentationem ejus referre, p. 393 : « In jubilatione ascendit Dominus, id est in magno gaudio et lætitiã apostolorum, qui eum in tanta gloria, tantaque virtute ascendere videbant. Sive enim in jubilatione angelorum, quos omnes summa cum exultatione obviam ei venisse dubitare non debemus; quorum voces et laudes, quæ excellentissimæ erant, quamvis nesciamus quales erant, per vocem tubæ intelligere possumus. Et quis unquam dicere et cogitare valeat quanta tunc lætitiã in cœlis fuerit, quando Christus Dominus in cœlos ascendit? Videor videre omnes angelos et archangelos illam gloriosissimam Salvatoris nostri humanitatem humiliter adorantes, et pro tanta, taliq; victoria de hoste superbissimo sic superato gratias agentes. Et hoc totum in his verbis significatum esse puto, quod hic dicitur : *In jubilatione et in voce tubæ*. Suscepit ergo Pater Filium, dixerat S. Bruno in Comment. ps. III, pag. 303, c. 2, ad se incarnatum, et hominem factum revertentem glorificavit, et in suæ majestatis sedem exaltavit. Ubi enim eum suscepit? in illo altissimo, et clarissimo secretario gloriæ suæ. Cum enim Deus ubique sit, est tamen aliquis locus ubi gloriam suam clarius et manifestius revelavit. »

§ XI. De adventu Spiritus sancti.

Pollicitus fuerat Christus apostolis, cum ad Patrem suum remeasset, se n̄ issurum ad illos sanctum Paraclitum, qui eos omni veritate, virtute, omnique gratiarum genere cumulasset. Portentosæ hujuscæ divinz apparitionis, ut adnotat A. N., figura præcesserat, quando Deus apparuit Moysi in monte Sina, eique dedit, populo Israelitico audiente, inter tonitrua, fulgura, et coruscationes, præcepta sua, ut in testimonium essent supernæ ejus potestatis et majestatis. Eximia est comparatio, et ad probandum utriusque Testamenti consensum valde opportuna. Commentatio Brunonis in cap. XIX Exod., p. 70, c. 1, ita se habet : « Jam advenerat tertia dies, mane inclaruerat, et ecce cœperunt audiri tonitrua, et micare fulgura, et nubes densissima operire montem, clangorq; buccinæ vehementer obstrepebat. Vide, inquit S. episcopus, quam bene utrumque testamentum sibi respondeat, et quam convenienter in utroque celebretur. In Actibus apostolorum, cap. I, 12, scriptum est : Tunc reversi sunt Jerosolymani a monte qui vocatur Oliveti; et cum introissent in cœnæulum, ascenderunt, ubi manebant Petrus, et Joannes, Jacobus, et Andreas, Philippus, et Thomas, Bartholomæus, et Matthæus, Jacobus Alphæi, et Simon Zelotes, et Judas Jacobi. Hi omnes erant perseverantes unanimiter in oratione cum mulieribus,

et Maria matre Jesu, et fratribus ejus. Hæc tam sancta coadunatio vocatur Ecclesia, hæc dicitur mons Sion. In hunc montem descendit Dominus, servata quodammodo similitudine, et tempore, quo ascendit in montem Sinai. Jam enim, inquit Moyses, advenerat dies tertius, et mane inclaruerat, et cœperunt audiri tonitrua, et micare fulgura, etc. Dicamus ergo et nos : Jam advenerat tertius mensis, et Pentecostes, id est quinquagesimus dies inclaruerat, et, sicut beatus Lucas evangelista scribit Act. cap. II, « Factus est repente de cœlo sonus, tanquam advenientis spiritus vehementis, et replevit totam domum, ubi erant sedentes. Et apparuerunt illis dispersitæ linguæ, tanquam ignis, seditque super singulos eorum, et repleti sunt omnes Spiritu sancto, et cœperunt loqui variis linguis, prout Spiritus sanctus dabat eloqui illis. » Ecce enim in utroque et sonus auditur, et ignis videtur. Sed in illo nubes caliginosa, in hoc autem clarissimi luminis splendor apparet; quoniam illa umbra erat, atque figura : hoc autem veritas. Quod enim ibi tonitrua, hic apostolorum voces intelliguntur : quod ibi micantia fulgura, hic miracula ubique fulgentia : nubes vero densissima, quæ montem operiebat, apostoli sunt salutaribus pluviis Ecclesiam irrigantes. Clangor vero buccinæ perstrepsens vehementer, doctorum omnium prædicationem longe lateq; intonantem significat. » Reddit deinde A. N. rationem cur Spiritus sanctus sub specie ignis apparuerit, et dispersitæ linguæ incumbere super singulos apostolos visæ fuerint : « Nunc autem (ita in serm. II, de Spiritu sancto) quid ille ignis, et quid illæ linguæ significant, videamus, quæ super apostolos apparuerunt : cum omnes, ut Evangelista dicit, in uno essent loco congregati, Heb. XII, 29 : Deus enim noster ignis consumens est. Merito itaque Spiritus sanctus igne apparuit, ut peccata consumeret, mentis oculos illuminaret, et totum hominem in Dei amorem inflammaret. Illic ille baptismus, quem Joannes Baptista promittebat, cum diceret : Ego vos baptizo in aqua, sed alius venit post me, qui vos baptizabit in Spiritu sancto, et igni Luc. cap. III, 17. In linguis quoque debuit apparere Spiritus sanctus : siquidem ipse est qui in apostolis loquitur; quis enim loquitur nisi lingua? Hoc officium non est alterius membri. » Qui hæc lingua loquuntur, non habent necesse cogitare quomodo aut quid loquantur. Hæc igitur lingua suscepta loquebantur apostoli magna gloria Dei. »

§ XII. De Charitate.

Cum vero ignis ille, quem Deus misit in terram, non aliam ob causam descendit, nisi ut eo humana corda incenderentur, S. Bruno, qui toto vitæ suæ tempore illo exarsit, oblata opportunitate interpretandi cap. VI Levit., ubi præcipitur quod ignis in altari semper ardeat, curæque sit sacerdoti ligna subjicere, ne extinguatur, hæc eleganter completitur p. 136, c. 2 : « Ignis vero iste, ait, qui nunquam deficit in altari, sed perpetuo ardere convenit, intermissæ dilectionis in corde fidelium ardorem

imponit: si enim hic ignis ab intellectu abfuerit, omne prorsus sacerdotis officium inutile erit. In hoc ergo sacerdos diligenter studeat, ut amoris ignem continuo nutriat, et per singulos dies ligna subiciat: recordetur scilicet misericordiae Dei; recordetur quid fecerit, et quid diligentibus se præbere promiserit. His enim, et similibus lignis, de sanctorum Scripturarum silva collectis, ignis iste succinditur, et in Dei dilectione inflammatur. Super hunc igitur ignem, o sacerdos, pone holocaustum, ut immoles Deo sacrificium laudis; hic est enim adeps pacificorum, cuius pinguedine Deum demulces. Iste est ignis perpetuus qui numquam deficiet in altare. Aquæ multæ non potuerunt extinguere charitatem, Cant. viii, 7. » Felices ergo illæ animæ, quæ cœlesti igne incensæ, eo semper usque ad vitæ exitum ardebunt, et ad æternam felicitatem transeunt, ubi reliqua dona cessabunt, charitas nunquam excidet, sed purior, vehementiorque tota in æternitate fiet.

Docet tamen S. Bruno in cap. xxv Exodi, p. 87, col. 2, sanctos, qui Dei visione fruuntur, perfectam omni ex parte beatitudinem non habituros, donec animabus corporibusque conjunctis, tota simul sanctorum multitudo super cœlos eleuetur. Sed non statim post obitum, iusti qui in charitate decedunt, Ingressum in cœlum obtinebunt, si aliquid culpæ eis expiandæ remanserit.

§ XIII. De purgatorio, de cultu et invocatione sanctorum.

Satis superque notum est unum ex erroribus Græcorum schismaticorum fuisse negare purgatorii existentiam, hoc est loci in inferis destinati pro animabus iustorum, quibus adhuc vel leves culpæ, vel reatus remissorum peccatorum restant expiandi. Contra illos ergo concilium œcumenicum Florentinum definiuit, purgatorium, tanquam dogma catholicum, esse admittendum. Ut igitur Florentinorum Patrum definitio confirmetur, et quam jure meritoque etiam hoc ex capite videantur proscripti recentiores hæretici Lutherus, Calvinus, Zuinglius, etc., quid de hac catholica doctrina senserit S. Bruno, in medium proferam. Ille ergo exponens caput xxii Levitici, p. 126, c. 2: « Justi, ait, post hanc vitam Deo offeruntur, et in societatem sanctorum statim recipiuntur, vel deinceps, si forte purgatorio indigebunt. Non enim omnes, qui salvantur, mox ut obierint, in beatitudinem recipiunt. » Idem repetit A. N. declarans verba illa ps. xxxi: *Beatus ille, cui non imputavit Dominus peccatum.* « Gaudeant, inquit, itaque penitentes, quia peccata dimissa sunt eis; timeant tamen, quia nesciunt an adhuc pœna peccati dimissa sit eis. Quacunquē enim die conversi fuerint, si tamen digne conversi fuerint salvi erunt: sed ignis manet; peccatum dimissum est, sed non pœna peccati. Legimus quosdam post mortem miraculis claruisse, et tamen purgatorio deputatos fuisse. De quibus dubitari non potest, et peccata eis dimissa fuisse, et pœnam peccati dimissam non fuisse. De talibus dictum est, I Cor. iii, 15:

A *Si cuius opus exarserit, detrimentum patietur; ipse vero salvus erit quasi per ignem.* »

Cum autem ex sacris Scriptoris, ex traditione, et ex Ecclesiæ oraculo nobis constet justos aliquos inter sanctos, id est cœli habitatores esse habendos, eorum invocatio pia, et utilis erit; quod idem S. Bruno docet in Comment. super, cap. xi Job, pag. 244, c. 1. « Sancti tunc oriuntur, quando carnem deponentes moriuntur; quia tunc primum immortalē vitam suscipiunt. Sed quomodo oriuntur? Ut lucifer, id est clari, et immortales. Tunc habent fiduciam, proposita spe, quia indubitanter ea, quæ speraverant, consequuntur. Plurimi autem eorum faciem deprecabuntur; quod tales fieri desiderant; sicut de Ecclesiā dicitur: *Vultum tuum deprecabuntur omnes divites plebis;* sive illuc venire concupiscunt, ubi eos videant, et eis associentur. »

Quod vero pictæ eorum imagines, et præcipue B. M. V. cultu quodam, et obsequio prosequendæ sint, idem S. Bruno insinuat in Comment. super eundem ps. xliv. « Non solum, inquit, filium suum adorabunt filiæ Tyri, sed et te quoque deprecabuntur, tibi que vota persolvent. Nam si ejus vultum, et imaginem intelligamus, non erit inconveniens; cum sic ubicunquē depingitur eam omnes venerari debemus. »

§ XIV. De æternitate pœnarum infernalium.

Alterum catholicum dogma assertum a S. Bruno reperimus; miserrimam nempe iniquorum sortem, qui in peccato gravi decedentes, æternis inferni pœnis damnantur. Hujusmodi veritatem contra Origenistas, æternitatem ignis et pœnarum in inferno negantes, stabilivit S. episcopus, declarans illa Job, pag. 259, c. 2: *Devorabit eum ignis, qui non succendetur, affligetur relictus in tabernaculo suc.* « Ignis enim ille, inquit, inextinguibilis est, et semel succensus non indiget, ut ulterius succendatur. Relictus autem in tabernaculo carnis suæ semper affigetur; quia caro, et anima in æternum cruciabitur. » In commentario etiam super ps. ii, pag. 352, col. 2, ait: « Impii, et peccatores in judicio damnati misericordiam ulterius non invenient. » Plura alia ad doctrinam theologiam spectantia tradit S. Bruno, non tam in commentariis super utrumque Testamentum, quam in reliquis scriptis, quæ singula si producere vellem, nimis hanc prolusionem protraherem. Aliqua tamen majoris momenti annotabo.

§ XV. De divinarum Scripturarum et traditionis auctoritate.

Quanto in pretio habendæ sint divinæ litteræ, hoc est utriusque Testamenti libri, docet A. N. in cap. xxxiv, Exod. pag. 119, ubi relatis verbis Apostoli Rom. cap. vii, 8: *Concupiscentiam nesciebam, nisi lex diceret, Non concupisces rem proximi tui.* « Credamus ergo, inquit S. episcopus, testimonio legis, quæ quia semper verum dicit, et nunquam mentitur, non immerito testimonium appellatur: huic enim testimonio nemo contradicere audet; ultima probatio legis est auctoritas. Hæc autem scripta est manu

Dei, opera Dei, Scriptura Dei; nihil humanum est in ea, tota divina est, tota Deo dictante et scribente composita est; unde veritate et auctoritate plena est.

Traditionis etiam auctoritatem cum in rebus fidei, tum in ritibus ab Ecclesia pro sacramentorum administratione constitutis, duplici in loco statuit S. Bruno. Et quidem quod attinet ad mysteriorum intelligentiam, ait, in Comment. ad Exod., pag. 89, c. 2, nos non debere aliter credere quam SS. Patres docuerunt, et crediderunt; eorum enim dogmata tanquam divinitus revelata retinenda sunt; nec quemquam licet plus velle sapere quam ipsi credendum pronuntiarunt. « Fides ergo sanctorum, loquit, vobis sufficiat; neque ultra queramus quæ illis divinitus sunt revelata. Et qui nos ipsos, et ea quæ in nobis sunt, intelligere non valemus, ad ea quæ super nos sunt, nos extendere non laboremus. » Ex eodem fonte, ex traditione scilicet, idem S. Antistes sacrorum rituum observantiam esse repetendam docuit, in tractatu *de Sacramentis, et Mysteriis*, ubi agens de baptismo, dicit, pro validitate sacramenti, id est pro obtinenda ejus virtute et gratia, aquam, et Spiritum, hoc est invocationem sanctissimæ Trinitatis, quæ materiam, et formam constituunt, esse necessarias. « Sed cum alia posterius addita fuerint, ea omitti nequeunt. Hæc ergo sola, ait, sufficere poterunt ad baptismi sacramentum, sed SS. Patres nostri, qui ista Spiritu Dei constituerunt, voluerunt nobis satisfacere, non solum in his quæ pertinent ad virtutem sacramenti, verum etiam in illis quæ pertinent ad significationem. Sufficit enim aqua, et Spiritus ad baptismi perfectionem: cætera vero, quæ adduntur, ad significationem pertinent. Non enim oleum, et chrisma habuit Philippus apostolus, quando eunuchum baptizavit. Hæc tamen prætermittenda non sunt, quæ ad significandum aliquid sanctorum diligenti dispositione addita sunt. » Ritus igitur, et sacrorum administratio, quam per traditionem accepit Ecclesia, originem quamdam divinam habuere, quatenus a Deo inspirati SS. Patres eos constituerunt, eorumque custodem Ecclesiam ipsam reliquerunt. Quare nemini privato fas est illos omittere, vel immutare; cum traditionis auctoritati ex consensu Ecclesiæ majus pondus accedat.

§ XVI. De auctoritate Ecclesiæ in doctrina fidei.

Semper in Ecclesia maximi ductus est consensus ejus in doctrinis dogmata fidei continentibus; quo magna illa constituitur differentia mundum inter et ipsam Ecclesiam; ille enim a continua mobilitate, et varietate in scientiis, in legibus, in regiminis principiis agitur; hæc autem firmitate ac stabilitate sua gaudet. Quamvis enim nonnunquam insurgant hæretici, qui tanquam procellosi venti eam commovere, ac scindere nitantur, non prævalent tamen, neque firmitatem, stabilitatemque ejus subvertere queunt; cum doctrinæ orthodoxæ concordia, ac depositi fidei servandi sanctorum episcoporum, et sacerdo-

tum conspiratio semper eis resistat, inanesque eorum conatus reddat. Hæc copiose tradit S. Bruno in Comm. ad ps. Lxv, p. 432, exponens illa verba: *Qui constituit mare in aridam, et flumina pede pertransibunt; ibi lætabimur in idipsum.* « Per mare, inquit, mundum, per aridam vero Ecclesiam intelligamus. Illud procellis et tempestatibus erigitur; hæc semper firma et stabilis manet. Convertitur autem mare in aridam, quando gentiles, et idololatras ad Ecclesiam transeunt, et Christianorum fidem suscipiunt. Per flumina vero, quia aquæ multæ populi multi, diversæ hujus mundi gentes et nationes significantur. Quæ autem flumina transire possumus, ea ingredi non timemus. Quando igitur sancti prædicatores, episcopi, et sacerdotes secure, et sine timore in populis prædicant, tunc dicere possumus quia per flumina pede transeunt. Ubi prius erat timor, ibi lætitia nuntiatur. Ibi ergo, id est in populis, qui per flumina significantur, lætantur modo sancti in idipsum, id est simul, et communiter omnes. Omnium communis lætitia est, quia fides omnium est, nullus nulli contradicit, sed omnes pariter Christum laudant, et benedicunt. » Omnem autem vim confringentem hæreticorum errores a conciliis adhiberi fatetur idem S. episcopus, p. 370, c. 1, ubi explanans verba illa psalmi xxxvii, *Arcus eorum contritus est*, ait: « Arcus hæreticorum contritus est, quia omnis eorum hæresis, et deceptio in multis conciliis damnata est. » De concilio quidem Nicæno I, jam dixerat cap. xiv in Genesim, pag. 24, col. 1, ab eo hæresim Arianam damnatam fuisse, fidenque catholicam confirmatam. Sive igitur Ecclesia in conciliis generalibus congregata sit, sive dispersa, quoties aliquid docet, vel tanquam credendi regulam definit, audienda est, eique credendum quod, ut habemus ex Apostolo I, Timot. cap. iii, 15, *Columnna*, etc., *fundamentum veritatis sit a Deo constituta*. Quanta vero polleat Ecclesia potestate, quibusque divinis muneribus fulgeat exornata, repræsentat S. Bruno in nube quæ supra montem Sinai descendit, atque in eo amp. xxiv. Exod. gloriam Domini apparuisse legitur: « Nubes, ait, pag. 85, c. 2, quæ montem Sinai operuit, est omnis scientiæ, et sapientiæ plenitudo, quæ super Ecclesiam descendit, et in eo gloriam Domini apparere demonstravit; quoniam virtus miraculorum, et gratia Spiritus sancti usque ad sæculi consummationem Ecclesiam non relinquit; secundum illud, quod Dominus ait: *Ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem sæculi.* » His igitur privilegiis, et prærogativis munita Ecclesia, divinique auctoritatis sui præsidio semper adjuncta, plenam super filios suos exercet potestatem, ut eos instruat, in veritate contineat, et perfectos mandatorum observatores reddat. Ut autem apostolis prædicantibus fides haberetur, per os eorum se loqui dixit, adeoque audientes illos fassus est, se docentem audire, Luc. cap. x, 16: *Qui vos audit, me audit*, et despicientes, ipsum Redemptorem despiciere: *Qui vos spernit, me*

pernit. Prosequitur autem A. N. in comment. ad hunc locum Lucæ, factis comprobans promissiones quas eis Dominus fecisse dixerat. Apostolos enim, ut superius dictum est, miserat Dominus *binos ante faciem suam, in omnem civitatem, et locum, quo erat ipse venturus.* « Nunc autem, inquit S. Bruno, reversi, Domino omnia scienti cum gaudio referrebant ea, quæ non ipsi, sed ipse in illis fuerat operatus. Gaudebant enim de nomine Christi, cujus et virtutem experti erant. Gaudebant et de gratia immensa sibi a Domino attributa; quoniam non solum infirmitates curabant, verum etiam dæmonibus imperabant, et sibi subjectos esse videbant. » Præter evangelicam prædicationem, et signorum ostensionem, quibus eorum missio comp obatur, non tam ratione, quam auctoritate ipsis proprie attributa, eam apostoli exercuerunt, suisque successoribus præcedendam reliquerunt, ut malos a bonis separarent, eosque suo iudicio subicerent. Hanc legem in Levitici cap. XIII, adumbratam ostendit A. N. p. 149, c. 1, disserens de cognitione lepræ sacerdotibus reservata. Sicut enim leprosus, ita cognitus, ex Dei præcepto a reliquo cœtu separabatur; eodem modo qui spirituali lepra infectus dignoscitur, a consortio fidelium est separandus. Sed hæc cognitio, et separationis sententia ad Ecclesiam spectat, nec cuiquam licitum est, eam sibi usurpare. Audiat Bruno, qui eodem in loco diversa excommunicationis genera exponit. « Solis episcopis, inquit, et sacerdotibus secundum animam condemnandi, et absolvendi potestas a Domino data est. Peccat autem, qui leprosum aliquem, et peccatorem a communionem sua separandum putat, priusquam ab episcopis et sacerdotibus iudicetur. Ducatur ergo leprosus ad sacerdotem. Sic enim Dominus ait : *Ostendite vos sacerdotibus*, Luc. cap. XVII, 14. Consideret sacerdos, diligenter perquirat, si lepra est. Habet enim lepra sua signa neque celari potest, facileque cognoscitur. Quis enim adulterum, homicidam, perjurum, sacrilegum, furem, et raptorem debitet esse leprosum? Talem ergo cum sacerdos invenerit, nec timore, nec amore mutet iudicium : dicat enim esse leprosum, et secundum ejus arbitrium separetur : secundum ejus quidem, non secundum alterius : ipsius enim est eum iudicare; ipse est separare.

« Quomodo separare? Multis enim modis fit ista separatio : alii enim a corpore et sanguine Christi, alii ab Ecclesie introitu, alii a communionem fidelium separantur. Separantur etiam a quibusdam cibis, et potibus, aliisque carnis voluptatibus, ut jam nunc licite non intantur his rebus, quibus prius licite utebantur. »

Sed quid de hæreticis iudicare debeat Ecclesia, declarat S. Bruno in Comment, ad cap. xv. Numer. p. 183, c. 2, ubi postquam de diverso sacrificii genere, pro expianda diversorum reatumum qualitate egerit, ad peccatum superbiæ veniens, ait : « *Anima vero, quæ per superbiam aliquid commiserit, sive civis ille sit, sive peregrinus, quoniam adversus Domi-*

nium rebellis fuit, peribit de populo Dei. Hoc autem perspicue de hæretico intelligimus, unde et merito rebellis vocatur. Magna enim superbia est, ut tota Ecclesia reclamante, et fidei dogmata ostendente, aliquis contra rebellare, namque sententiam contentiose defendere velit. Talis ergo peribit, cujuscunque generis sit, cujuscunque ordinis, cujuscunque conditionis et religionis. » Perire autem de populo Dei, idem est ac ab excommunicationis sententia a cœtu fidelium separatam esse, et ab Ecclesie communionem depulsum. Id perspicue patet ex sequenti Brunonis interpretatione de homine, quem Israelitæ extra castra ducentes, quoniam in Sabbato ligna collegerat, lapidibus obruerunt. « Per hoc autem, inquit, pag. 483, c. 2, datur intelligi, quod illi, qui pactum Dei violant, et Ecclesie Dei instituta cum cæteris fidelibus custodire et observare recusant, ab Ecclesia pelli, et ab omnibus damnari, et excommunicari debeant; tot enim lapidibus obruitur, quot assentientibus excommunicatio obfirmatur. »

Si hæc de iudicio, deque potestate episcoporum, et sacerdotum jure meritoque asseruntur, multo magis de summo sacerdote, et episcopo episcoporum sunt affirmanda, cui cum graviorum causarum reservata sit cognitio in Ecclesia, potestate clavium a Christo Domino ei tradita uti poterit, quoties expedire iudicabit. Quamvis autem a nobis, cum de S. Petro apostolorum principe ageremus, plura allata sint gravissima Brunonis testimonia de suprema Romani pontificis in Ecclesiam universam auctoritate, ut ea tanto magis confirmemur, maxime opportuna erunt, quæ idem episcopus Signiensis in tractatu *De Sacrificio azymo* habet. Objiciebant enim Græci consecrantes in pane fermentato Latinis, nos cum Hebræis Judaico more azymum comedere, qui sacrificium in pane azymo conficimus. Respondet autem S. Bruno : « Absit hoc a catholica, atque apostolica, et Romana Ecclesia, quæ caput, et fundamentum, ac speculum dicitur, ac probatur esse omnium Ecclesiarum, quam Deus, et Dominus noster Jesus Christus per semetipsum ædificare dignatus est, ac promittens specialiter suo dilecto discipulo Petro apostolo, dicens Matth. XVI : *Tu es Petrus, et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam : et portæ inferi non prævalebunt adversus eam ; et tibi dabo claves regni cælorum.* Atque iterum, Luc. cap. XXII, *Ego rogavi pro te, Petre, ut non deficiat fides tua, et tu aliquando conversus confirma fratres tuos.* » Cum autem S. episcopus hunc scripsisset tractatum rogatus a monachis Benedictinis Constantinopoli monasterium habentibus, his lucubrationem suam absolvit. « Quapropter, amantissimi fratres, state viriliter in sodalitate ac firmamento orthodoxæ columnæ, et nemo cum suasoribus verbis a sanctæ fidei catholicæ, atque apostolicæ præfatæ sedis, matris Ecclesie Romanæ consuetudine vos separet, quia teste Augustino luculentissimo doctore, et Africano episcopo, non est alia sedes in cælo, aut in terra dignior, sive prior, nisi illa, quam Romana

tenet Ecclesia. Hanc tenete, hanc puro corde diligite, et ab ejus unitate non recedite; cum scriptum sit, Prov. cap. xxii, v. 28 : *Terminum, quem antiqui posuerunt Patres, ne transgrediaris*. Et Eccl. x, v. 8 : *Qui dissipat sepe, mordebit eum coluber; serpens & licet ille, qui ejecit Adam de paradiso, ex cujus pestifero ore Dominus vos semper eruat.* Cum hæc de apostolica sede non ambiguis verbis, sed apertis, certisque significationibus dicta sint; in dubium

A revocari nequit hæc esse constantem, firmatamque in omni ævo SS. Patrum sententiam, hujus supremæ sedis doctrinam pro regula fidei esse tenendam, ac proinde nemini licere ab ea recedere, eique non obtemperare. Commiserandi profecto sunt, qui tanto in lumine cæcutire volunt, et qui malo spiritu acti ab ulnis amantissimæ matris aufugiunt, et se, quosque seducunt, ad æternam pertrahunt ruinam.

VITA S. BRUNI SEU BRUNONIS

ASTENSIS

SIGNIENSIVM EPISCOPI ET ABBATIS MONTIS CASINI.

Edita lib. iv, c. 33, *Chronici Casinensis* a Petro Diacono, prout eam disposuerat Leo episcopus, et cardinalis Ostiensis; sed morte præventus explere non potuerat, ut testatur idem Petrus epistola nuncupatoria ad Reinaldum abbatem et cardinaliæm

Beatissimus Brunus, sen Bruno, abbas hujus monasterii quadragesimus, sedit annis tribus, mensibus decem. Hic Liguria provincia ortus ex illustri Astensium prosapia; sed illustriores ab infantia possidens mores, liberalibusque studiis a pueritia sufficienter instructus, Astensis episcopi canonicus existit, qui desiderio regni cælestis patriam parentesque relinquens, huc properans, ut Deo liberius sub monachali habitu deservire valeret, Romanam primum accessit ad urbem. His porro diebus Urbanus II aniversalis præsidebat Ecclesiæ. Factum est autem, ut eo tempore, quo idem vir ad hunc locum tendebat, Signiensis episcopus ex hac vita discederet. Idem vero Romanus pontifex hunc spiritu fervere conspicuus, dixit ad eum : « Sicut tranquillitas maris multoties confert periculum nautis, ita et moxachis a sæculi turbine remotis, quies et securitas ipsa perniciosissimam solet inferre naufragium. Unde nostris monitis te obedire convenit, et Signiensis Ecclesiæ curam, quæ tibi a nobis injungitur, tanto religiosius, ac diligentius, quantum scientia, et sapientia polles, regere stude. » Quibus cum ille sermonibus minime præberet assensum, præcepit ei ut ad civitatem prædictam pergeret; ibique vice Romani pontificis episcopum ordinans, iret quo vellet. Tunc supradictus vir illuc adveniens, cum sibi injuncta implere satageret, idem papa clam Signiensibus apices destinans, admonuit, ut eum episcopum ordinarent. Talia dum ad ejus notitiam pervenissent, intempestæ noctis silentio, B. Maria Ecclesiam egrediens fugam arripuit. Itaque dum meditata implere satageret, in quodam trivio virgo, quæ imperiali trabea adornata, cujus facies resplendebat ut sol, illi cominus astitit. Quam ille qualis, quæve esset, et quo tenderet, cum requisivisset, illa respondit : Sponsam, quam non bene fugis, me

B noveris esse. Quapropter ut ad Ecclesiam redeas ex Dei omnipotentis parte præcipio. Et cave ne Dei ulterius velis resistere voluntati. Et his dictis disparuit. Percussus ad hæc Bruno sanctæ virginis femina, Deique in sua ordinatione voluntatem advertens, succubuit, ac pontificalem cathedram lætantibus cunctis scandit. Ordinatus autem in ea qua fuerat mentis intentione permansit; unde adinventâ opportunitate, sub supradicto abbate Oderisio, ad hunc locum perveniens, stentibus qui cum eo venerant, et nihil tale de ipso suspicantibus, monachus factus est. Signienses autem graviter illius ferentes absentiam Pascalem papam II adeunt, stentesque rogant, ut illum potius episcopatus sui curam gerere cogeret, quam sibi tantum consulentem in Casinensi cœnobio quietum, et remotum a sæculi turbine habitare permittat. Pontifex autem ad illorum verba permotus strenuos a suo latere destinat viros, per quos eidem Brunoni ex parte sedis apostolicæ mandat, ut curæ ovium suarum studeat, et Romano pontifici in causis ecclesiasticis semper adhæreat; arguens insuper illum, et increpans cur absque apostolicæ sedis licentia, ausus fuisset monasterium petere, quo illum omnino non permetteret esse. Ad hæc præfatus Bruno, per episcopos et cardinales amicos hæc rescripsit : « Cuncti, procul dubio, qui in Romana sunt Ecclesia, noscunt, quia nisi contra Ecclesiam schismaticorum sæviret insania, hoc quod nunc egi, a multis jam annis opere implevissem. Nunc vero quia in Romana Ecclesia, Petro clavum regente, tota per orbem Christi Dei nostri gratulatur Ecclesia, ventorum jam turbines silent, maria pacata quiescunt, idcirco, quod Deo semel devoveram, reddere cogor. Melius est enim non vovere, quam vovere, et non reddere. Quod si quis fortasse mihi objiciat, quod semel acceptum episcopatum relin-